

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Mateja Peter

**Mentor: izr. prof. dr. Zlatko Šabič
Somentorica: doc. dr. Petra Roter**

**POLITIKA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE DO MEDNARODNIH
HUMANITARNIH NORM
PRIMER MEDNARODNEGA KAZENSKEGA SODIŠČA**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

*Zahvaljujem se vsem, ki so me na moji študijski poti prenašali in bodrili.
Posebej se zahvaljujem svojim mentorjema dr. Zlatku Šabiču in dr. Petri Roter za
nasvete in potrpljenje pri izdelavi diplomskega dela.
Največja zahvala gre mojim staršem za neprecenljivo podporo skozi vsa leta študija.*

*Mateja Peter
Prevalje, junij 2005*

KAZALO

SEZNAM SKIC IN TABEL	5
SEZNAM KRATIC	6
1. UVOD	7
2. MEDNARODNE NORME	11
2.1. Opredelitev mednarodnih norm.....	11
2.2. Razvoj in vloga mednarodnih norm v mednarodnih odnosih	14
2.3. Pričakovana politika Združenih držav Amerike do mednarodnih norm	24
3. MEDNARODNE HUMANITARNE NORME	27
3.1. Opredelitev mednarodnih humanitarnih norm	27
3.2. Razvoj mednarodnih humanitarnih norm.....	30
4. VLOGA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE PRI OBLIKOVANJU NORM MEDNARODNE KAZENSKE ODGOVORNOSTI.....	40
4.1. Združene države Amerike in norme mednarodne kazenske odgovornosti pred prvo svetovno vojno	40
4.2. Vloga Združenih držav Amerike pri nastanku kazenskih sodišč po prvi svetovni vojni.....	41
4.3. Vloga Združenih držav Amerike pri nastanku in delovanju kazenskih sodišč po drugi svetovni vojni.....	42
4.4. Vloga Združenih držav Amerike pri nastanku in delovanju kazenskih sodišč po koncu hladne vojne.....	47
5. POLITIKA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE DO MEDNARODNEGA KAZENSKEGA SODIŠČA	53
5.1. Razlike med Mednarodnim kazenskim sodiščem in ostalimi mednarodnimi sodišči s pristojnostjo sojenja posameznikom.....	54

5.2. Ideje in interesi Združenih držav Amerike pri ustanavljanju Mednarodnega kazenskega sodišča.....	57
5.3. Stališča Združenih držav Amerike na pogajanjih o ustanovitvi Mednarodnega kazenskega sodišča.....	59
5.4. Politika Združenih držav Amerike do obstoječega Mednarodnega kazenskega sodišča	62
5.5. Ocena politike Združenih držav Amerike do Mednarodnega kazenskega sodišča	68
6. ZAKLJUČKI	70
SEZNAM VIROV	77
Primarni viri.....	77
Sekundarni viri	82
Predavanje	91

SEZNAM SKIC IN TABEL

Skica 2.1: Moč norm	13
Skica 2.2: Realistični pogled na odnos med interesi in mednarodnimi normami	16
Skica 2.3: Liberalistični pogled na odnos med interesi in mednarodnimi normami	18
Skica 2.4: Konstruktivistični pogled na odnos med interesi in mednarodnimi normami	19
Skica 6.1: Odnos med mednarodnimi humanitarnimi normami in interesi po drugi svetovni vojni	71
Skica 6.2: Odnos med mednarodnimi humanitarnimi normami in interesi pri MKTJ in MKTR	73
Skica 6.3: Odnos med mednarodnimi normami in politiko ZDA na primeru MKS	75
Tabela 2.1: Glavni poudarki teorij glede mednarodnih norm	26

SEZNAM KRATIC

ASPA	<i>American Servicemembers' Protection Act of 2002</i> , Zakon za zaščito ameriških vojakov
EU	Evropska unija
GS	Generalna skupščina Organizacije združenih narodov
IFOR	<i>Implementation Force</i> , Natove sile v Bosni in Hercegovini
ISAF	<i>International Security Assistance Force</i> , mednarodne varnostne sile v Afganistanu
KMP	Komisija za mednarodno pravo
MKS	Mednarodno kazensko sodišče, ustanovljeno z Rimskim statutom Mednarodnega kazenskega sodišča (UN Doc. A/CONF.183/9), sprejetim 17. julija 1998, v veljavi od 1. julija 2002
MKTJ	Mednarodni kazenski tribunal za pregon oseb, odgovornih za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju nekdanje Jugoslavije od leta 1991, ustanovljen z resolucijo Varnostnega sveta S/RES/808 (1993) z dne 22. februarja 1993
MKTR	Mednarodni kazenski tribunal za pregon oseb, odgovornih za genocid in druge hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju Ruande, in državljanov Ruande, odgovornih za genocid in druge podobne kršitve, storjene na ozemlju sosednjih držav, med 1. januarjem 1994 in 31. decembrom 1994, ustanovljen z resolucijo Varnostnega sveta S/RES/955 (1994) z dne 8. novembra 1994
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> , Organizacija severnoatlantske zveze
OZN	Organizacija združenih narodov
VS	Varnostni svet Organizacije združenih narodov
ZDA	Združene države Amerike
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija

1. UVOD

Konec hladne vojne je prinesel v mednarodne odnose nove razmere in na dnevni red mednarodnih organizacij postavil probleme, o katerih se v času blokovskih nasprotovanj ni razpravljalo. Mednarodne humanitarne norme so zopet postale ena izmed glavnih tem meddržavnih razprav. Po drugi svetovni vojni so države v okviru Organizacije združenih narodov (OZN) sprejele vrsto dokumentov, ki so zahtevali zaščito posameznika in njegovih pravic. Najpomembnejša sta leta 1948 sprejeta Splošna deklaracija človekovih pravic¹ in Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida.² Zapis pravil občega mednarodnega običajnega prava na področju varovanja človekovih pravic oziroma mednarodnih humanitarnih norm je hitro napredoval in države so jih bile mednarodnopravno obvezane spoštovati in kaznovati njihove kršilce, vendar je bila realnost hladne vojne popolnoma drugačna in mnoge deklaracije in konvencije so ostale le mrtva črka na papirju. Posamezniki so le redko odgovarjali za najhujša kazniva dejanja, prepovedana z mednarodnimi dokumenti, saj so pogosto delovali po naročilu države, zunanji mehanizem kaznovanja posameznikov pa ni obstajal. Konkretne pobude za mednarodno sodišče, ki bi kaznovalo posameznike za najhujše kršitve mednarodnih humanitarnih norm, so obstajale že takoj po drugi svetovni vojni. Leta 1948 je Generalna skupščina OZN (GS) zaprosila Komisijo za mednarodno pravo (KMP) naj prouči zaželenost in možnost ustanovitve takega sodnega organa.³ Kljub pozitivnemu poročilu KMP mednarodno okolje ni bilo preveč naklonjeno ustanovitvi sodišča vse do konca hladne vojne.

Spremenjeno okolje ob koncu osemdesetih let 20. stoletja in dve veliki humanitarni krizi na območju nekdanje Jugoslavije in v Ruandi sredi devetdesetih let, ob katerih se je Varnostni svet OZN (VS) odločil za ustanovitev *ad hoc* tribunalov za nekdanjo Jugoslavijo (MKTJ)⁴ in Ruando (MKTR)⁵ po VII. poglavju Ustanovne listine

¹ Splošna deklaracija človekovih pravic (*Universal Declaration of Human Rights*, A/RES/217A(III)), sprejeta in razglašena 10. decembra 1948.

² Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, A/RES/260A(III)), sprejeta 9. decembra 1948, v veljavi od 12. januarja 1951.

³ Gre za resolucijo Generalne skupščine Organizacije združenih narodov 260B(III) z dne 9. decembra 1948.

⁴ Mednarodni kazenski tribunal za pregon oseb, odgovornih za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju nekdanje Jugoslavije od leta 1991, ustanovljen z resolucijo Varnostnega sveta S/RES/808 (1993) z dne 22. februarja 1993.

⁵ Mednarodni kazenski tribunal za pregon oseb, odgovornih za genocid in druge hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju Ruande, in državljanov Ruande, odgovornih za

Združenih narodov, so ideji mednarodnega sodišča dali nov zagon in 17. julija 1998 je bil na diplomatski konferenci v Rimu⁶ sprejet statut,⁷ ki ustanavlja Mednarodno kazensko sodišče (MKS).

Ideja MKS vsekakor pomeni velik prispevek pri širitvi mednarodnih humanitarnih norm, saj jo je podprl večji del držav, ki so se strinjale, da se s pristopom k mednarodni pogodbi vnaprej odrečejo delu svoje suverenosti, kar že samo po sebi pomeni ogromen korak k vzpostavitvi miselnosti o nadnacionalni odgovornosti za najhujše zločine. Navdušenje, ki je spremljalo ustanovitev, ni dolgo trajalo, saj mednarodne vladne organizacije za uspešno delovanje potrebujejo podporo držav, vendar pa se je že na diplomatski konferenci v Rimu pokazalo, da Združene države Amerike (ZDA), najmočnejša svetovna sila, obstoječega MKS ne podpirajo. Odnos ZDA do MKS je še toliko bolj nenavaden, saj so bile ZDA glavna pobudnica pri ustanovitvi Mednarodnega vojaškega sodišča v Nürnbergu (nürnberško sodišče)⁸ in Mednarodnega vojaškega sodišča za Daljni vzhod (tokijsko sodišče)⁹ po drugi svetovni vojni ter glavna finančna in logistična podpornica MKTJ in MKTR.

Vprašanje, na katerega bom iskala odgovor v diplomskem delu, je, zakaj se država, ki je ena največjih zagovornic humanitarnih norm in ena glavnih oblikovalk pravil mednarodnega kazenskega in humanitarnega prava, spremeni v eno največjih nasprotnic organizacije, ki jih udejanja s svojo pristojnostjo sojenja nad zločini genocida, zločini proti človeštvu, vojnimi zločini in zločinom agresije (5. člen, Rimski statut MKS).

Tema je izrednega pomena za znanost o mednarodnih odnosih, saj poleg aktualnega dogajanja v politiki ZDA do MKS pokriva tudi kompleksne odnose, ki presegajo odnos med medvladno organizacijo in velesilo. Naloga se dotika tem kot sta odnos velesile do mednarodnega prava in možnost vpliva velesile na udejanjanje in razvoj norm v mednarodni skupnosti. Če lahko država s svojim delovanjem otežuje delo

genocid in druge podobne kršitve, storjene na ozemlju sosednjih držav, med 1. januarjem 1994 in 31. decembrom 1994, ustanovljen z resolucijo Varnostnega sveta S/RES/955 (1994) z dne 8. novembra 1994.

⁶ Diplomatska konferenca Združenih narodov pooblaščenecv o ustanovitvi mednarodnega kazenskega sodišča (*United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court*), Rim, Italija, 15. junij – 17. julij 1998.

⁷ Rimski statut MKS (*Rome Statute of the International Criminal Court*, UN Doc. A/CONF.183/9), sprejet 17. julija 1998, v veljavi od 1. julija 2002.

⁸ Statut Mednarodnega vojaškega sodišča (*Charter of the International Military Tribunal*) je priložen kot aneks k londonskemu dogovoru (*London Agreement*), sprejetemu 8. avgusta 1945, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/proc/imtconst.htm> (10. julij 2004).

⁹ Statut Mednarodnega vojaškega sodišča za Daljni vzhod (*Charter of the International Military Tribunal for the Far East*) je dostopen na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imtfec.htm> (10. julij 2004).

mednarodne organizacije, ki jo podpira večina mednarodne skupnosti, s tem vpliva tudi na svoje odnose z državami podpornicami ter na odnose med samimi državami podpornicami s tem, da jih razdeli na tiste, ki iz takih ali drugačnih razlogov delno pristajajo na politiko ZDA, in tiste, ki ji popolnoma nasprotujejo. Tema ni pomembna le z vidika meddržavnih odnosov na področju MKS in vpliva na delovanje organizacije, temveč se dotika tudi širših posledic politike velesile na drugih področjih, saj so ZDA svoje nasprotovanje MKS pokazale tudi v VS z uporabo veta pri vprašanju podaljšanja misije v Bosni in Hercegovini¹⁰ in ukinitvi pomoči državam, ki niso želele podpisati bilateralnih sporazumov o neizročanju ameriških državljanov MKS, kar je jasen znak, da vprašanje ni ostalo omejeno samo na ozko področje odnosa do organizacije.

Diplomsko delo sestavlja šest sklopov. Uvodni del je namenjen predstavitvi osnovne teme diplomskega dela; v njem so predstavljeni problem in cilji naloge, pomen teme, metodologija potrebna za raziskavo ter omejitve naloge. Jedro sestavljajo štiri poglavja, ki se jih lahko smiselno razdeli na teoretični (2. in 3. poglavje) in empirični del (4. in 5. poglavje). V drugem poglavju opredeljujem temeljni koncept diplomskega dela – mednarodne norme – ter raziskujem, kakšno vlogo mednarodnim normam pripisujejo različni teoretski pristopi v mednarodnih odnosih. Tretje poglavje je namenjeno opredelitvi mednarodnih humanitarnih norm in razvoja norm mednarodne kazenske odgovornosti za kršitve humanitarnih norm. V četrtem poglavju analiziram vlogo ZDA pri oblikovanju norm mednarodne kazenske odgovornosti na primerih politike ZDA do mednarodnih sodišč, ki imajo oziroma so imela pristojnost sojenja posameznikom, odgovornim za kršitve mednarodnih humanitarnih norm. Peto poglavje je namenjeno analizi politike ZDA do MKS ter iskanju razlag za umik podpore mednarodni organizaciji, ki utrjuje mednarodne humanitarne norme na univerzalni ravni. V zaključku diplomskega dela so strnjene ugotovitve ter ocenjena uporabnost teorij mednarodnih odnosov, ki so predstavljene v drugem poglavju, pri razlagi razvoja mednarodnih humanitarnih norm in ameriške politike do norm mednarodne kazenske odgovornosti za kršitve humanitarnih norm.

Metodologija, ki jo uporabljam v celotnem delu, je analiza primarnih in sekundarnih virov. V drugem in tretjem poglavju uporabljam predvsem sekundarno analizo. Pri pisanju četrtega poglavja uporabljam sekundarne vire in zgodovinsko ter funkcionalno analizo primarnih virov. Zgodovinska metoda je pomembna zaradi

¹⁰ Zapis 4563. zasedanja VS, 30. junija 2002 (S/PV.4563), osnutek resolucije S/2002/712, 30. junij 2002.

časovne oddaljenosti analize od ustanovitve drugih kazenskih sodišč. V petem poglavju je uporabljena tako sekundarna analiza kot tudi funkcionalna in deloma tekstovna metoda analize primarnih virov. Ker raziskujem razvoj odnosa ZDA do mednarodnih sodišč s pristojnostjo sojenja posameznikom in norm, ki jih ta vzpostavljajo, uporabljam skozi vsa vsebinska poglavja zgodovinskorazvojno analizo pa tudi primerjalno-zgodovinske metode, saj primerjam različne mednarodne okoliščine, ki vplivajo oziroma so vplivale na odnos ZDA do sodišč.

Glavni primarni viri uporabljeni v nalogi so izjave vpletenih v dogajanje ob nastanku obravnavanih sodišč, tako predstavnikov ameriške kot tujih vlad, ter uradne izjave ameriške administracije, dokumenti ameriških predsednikov in kongresa, dokumenti, ki so nastali ob ustanavljanju MKS, resolucije VS in GS ter bilateralni dogovori ZDA z drugimi državami o neizročanju ameriških državljanov MKS. Pri sekundarnih virih se osredotočam predvsem na analizo knjižnega gradiva in znanstvenih ter strokovnih člankov. Raziskovanje zavzema analizo del in izjav tako zagovornikov kot nasprotnikov MKS in pristopa ZDA k MKS.

Diplomsko delo zajema raziskavo politike ZDA do MKS in sodišč s podobno predmetno pristojnostjo v preteklosti. Analiza tako kompleksnega odnosa seveda prinaša določene omejitve. V delu tako niso natančno predstavljena sama sodišča ter njihova struktura, pomen obravnavanih sodišč pa je predstavljen le do mere, ki je nujna za obravnavo raziskovanega odnosa. Sodišča, ki jih obravnavam, so samo s področja mednarodnega kazenskega prava. Kljub temu da bi raziskovanje odnosa ZDA do sodišč na splošno lahko dodatno osvetlilo obravnavano problematiko, se ga ne lotevam zaradi prostorskih omejitev dela. Posredno tudi obravnavam odnos velesile ZDA do mednarodnega prava, vendar se ne osredotočam na analizo drugih področij prava, zopet zaradi prostorskih omejitev. V svojem diplomskem delu ne raziskujem natančno posledic ameriške politike do MKS na delovanje sodišča in položaj ZDA v mednarodni skupnosti, saj me zanima predvsem oblikovanje politike ZDA do MKS in razlogi za odklonilno politiko, bi pa analiza posledic lahko dodatno osvetlila pomen raziskovanja razlogov za ameriško politiko do MKS.

2. MEDNARODNE NORME

2.1. Opredelitev mednarodnih norm

Akterji v mednarodni skupnosti imajo določene interese in ideje, ki vodijo njihovo delovanje v medsebojnih odnosih. Ideje akterjev so preslikava njihovih vrednot in se kažejo v njihovem obnašanju v mednarodni skupnosti ter predvsem v njihovi komunikaciji.¹¹ Benko (1992: 1044) meni, da je »mesto idej v strukturi zunanje politike držav v bistvu transpozicija vrednot, ki prevladujejo v določenem subjektu zunanje politike«. Za razliko od interesov, ki so izraženi bolj konkretno, ideje zaznamujeta predvsem posploševanje in abstrakcija (*ibid.*). Akter želi, da njegove ključne ideje prerastejo v splošno sprejemljivo obnašanje oziroma da postanejo mednarodne norme, bodisi zaradi altruističnih razlogov ali zaradi lastnih interesov.¹²

V znanosti o mednarodnih odnosih so norme opredeljene na ravni mednarodnih akterjev. Miyaoka (2000) norme preprosto definira kot standard obnašanja, Kratochwil in Ruggie (1986: 767) temu dodajata, da morajo ti standardi predpisovati pravice in obveznosti mednarodnih akterjev. Gelpi (1997: 340) razvrsti definicije norm na opisne (*descriptive*) in predpisujoče (*prescriptive*); pri tem prve opredelijo norme kot nekaj, kar opisuje običajno obnašanje akterjev, medtem ko predpisujoče norme določajo, kako naj bi se akterji obnašali. Teoretiki, ki se ukvarjajo z razvojem mednarodnih norm, uporabljajo predvsem definicije, ki opredelijo norme kot pričakovano obnašanje. Kratochwil in Ruggie (1986: 767-8) ugotavljata, da norme obstajajo tudi, če se jih krši oziroma obstajajo primeri, ko akterji delujejo proti njim,¹³ Kowert in Legro (1996: 484) celo menita, da so kršitve sestavni del norm. Merilo za obstoj norm tako ne more biti običajno obnašanje, temveč pričakovano.

Kot lastnost norm Boekle, Rittberger in Wagner (1999) dodajajo njihovo značilnost, da temeljijo na vrednotah. Finnemorejeva (1996a: 22) opredeli še dve dodatni lastnosti norm oziroma kriterija, ki označujeta prehod od idej k normam: kolektivnost in vpliv na obnašanje. Najvažnejši element norm je po njenem mnenju vpliv na obnašanje akterja in pričakovanja akterja, da se tudi drugi subjekti v mednarodni skupnosti obnašajo v skladu z normami. Če se večina avtorjev strinja z

¹¹ Benko (1992: 1044) pravi, da lahko ideje določenega subjekta vidimo v deklaracijah in sporočilih, ki so namenjena domači in mednarodni javnosti.

¹² Več o tem pri razlagah različnih teoretskih pristopov do mednarodnih norm v podpoglavju 2.2.

¹³ Za to lastnost uporabljata izraz *counterfactually valid* (Kratochwil in Ruggie 1986: 767).

ostalimi lastnostmi norm (so standard obnašanja, predpisujejo določene pravice in obveznosti mednarodnih akterjev, obstajajo tudi, če se jih krši, temeljijo na vrednotah in so kolektivne), je vprašanje vpliva na obnašanje bolj sporno. Ravno pri tem kriteriju se pokažejo največje razlike med avtorji. Ker se pomenu norm v mednarodnih odnosih in njihovem vplivu na politiko posvečam v naslednjem podpoglavju, na tem mestu samo opozarjam na razhajanja med različnimi avtorji pri definiranju lastnosti norm.

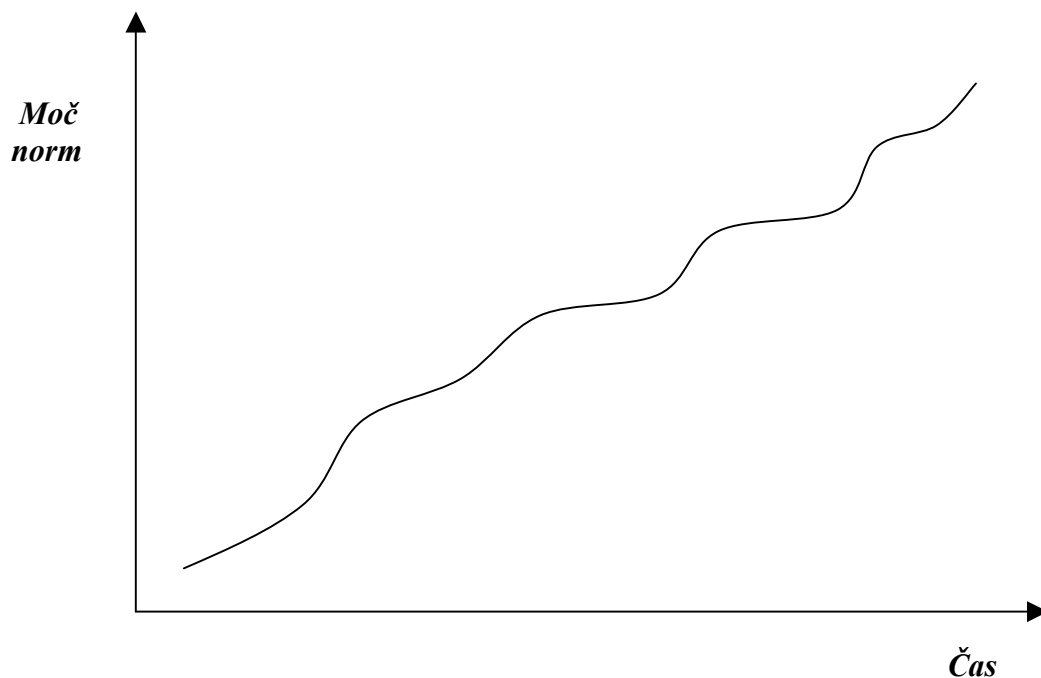
Teoretske razlike med posameznimi avtorji lahko zasledimo tudi v drugih elementih definicij mednarodnih norm. Finnemorejeva in Sikkinkova (1998: 891) norme opredelita kot standard primerne obnašanja za akterje z dano identiteto, Kowert in Legro (1996: 452) kot družbena navodila za primerno obnašanje oziroma kot »skupna prepričanja, ki uravnavajo delovanje in identiteto akterjev« (Kowert in Legro 1996: 453), Katzenstein (1996: 5) pa jih pojmuje kot »kolektivno pričakovanje o primernem obnašanju za akterje z dano identiteto.« Če primerjamo zgoraj našete opredelitve z definicijo Boekleja, Rittbergerja in Wagnerja (1999), ki mednarodne norme pojmujejo kot »pričakovanja o primernem obnašanju znotraj mednarodne družbe ali določenega podsistema mednarodne družbe, ki jih delijo njeni sestavni deli, države«, lahko ugotovimo, da slednji izpostavljajo kot edine mednarodne akterje, ki so relevantni za veljavnost norm, države, medtem ko se ostali navedeni avtorji izognejo opredelitvi mednarodnih akterjev. Finnemorejeva in Sikkinkova (1998: 891), Katzenstein (1996: 5) ter Kowert in Legro (1996: 452) po drugi strani izpostavljajo identiteto akterjev, ki je drugi avtorji ne omenjajo.¹⁴

Kompromisno definicijo mednarodnih norm navaja Checkel (1998a), ki jih opredeli kot skupna pričakovanja o primernem obnašanju, ki jih deli skupnost akterjev. Checklovo pojmovanje jemljem za izhodišče raziskave mednarodnih norm, a menim, da je potrebno izpostaviti njegovo pomanjkljivost, ki je hkrati tudi pomanjkljivost ostalih zgoraj navedenih opredelitev. Definicija namreč privzame obstoj norme v končni fazi, ko je ta že utrjena in jo deli skupnost akterjev, ne pokaže pa na dejstvo, da norme niso dihotomne (so ali niso), temveč se razvijajo in širijo postopoma (Legro 1997: 32).

Zgornje definicije nam opredelijo norme kot koncept, v praksi pa se pojavlja vprašanje, kako spoznamo mednarodne norme. Medtem ko se politični voditelji v svojih govorih večkrat sklicujejo na neke mednarodne norme in standarde, je same norme z

¹⁴ Kowert in Legro (1996: 453) opredelita identiteto kot podobo, ki jo ima politični akter o sebi in o svojih odnosih z drugimi, Wendt (1992: 397) kot relativno stabilna razumevanja in pričakovanja o sebi in svoji vlogi.

znanstvenega vidika težje zaznati. Ker so vezane na pričakovanja in motivacije političnih akterjev, puščajo za seboj le posredne dokaze o svojem obstoju, ki so težko izmerljivi. Po drugi strani jih ravno zaradi tega, ker skrivajo v sebi element pričakovanega (*oughtness*) in moralne ocene, lahko zasledimo v izjavah, deklaracijah in na splošno v komunikaciji med akterji (Finnemore in Sikkink 1998: 892). Raziskava komunikacije nam lahko pokaže na obstoj mednarodne norme. Finnemorejeva (1996b: 159) poudarja, da mednarodne norme najlažje odkrijemo v razlagah in opravičilih določenih dejanj, ki so sama po sebi sporna.¹⁵ Kowert in Legro (1996: 484-5) pri identifikaciji norm poleg komunikacije (kaj akterji pravijo) dodajata še pomen spremljanja samega obnašanja akterjev (kaj akterji delajo) in menita, da je pri merjenju norm treba raziskovati tako obnašanje kot retoriko akterjev skozi daljše časovno obdobje.¹⁶ Norme, ki se razvijajo postopoma, sčasoma pridobivajo na moči, ki se vidi tako v številčno večji podpori kot tudi v tem, da so obsojanja ob kršitvah večja, kar je pokazano v skici 2.1 (Moč norm).¹⁷ Moč norm se meri tako z retoriko kot obnašanjem akterjev.

Skica 2.1 (Moč norm)

¹⁵ Finnemorejeva (1996b: 154) podaja primer sklicevanja na humanitarne norme v primeru humanitarnih intervencij.

¹⁶ Kowert in Legro (1996) ne opredeljujeta, kaj pojmujeta pod daljše časovno obdobje, vendar je glede na počasen razvoj in širjenje norm smiselno dinamiko razvoja mednarodnih norm opazovati vsaj nekaj desetletij.

¹⁷ Skica 1 (moč norm) prikazuje razvoj norm, ki stalno pridobivajo na moči. Razvoj ni linearen, saj obstajajo obdobja, ko se podpora normam povečuje hitreje kot v drugih obdobjih. Potrebno pa je opozoriti, da ne pridobivajo vse norme stalno na moči in da bi krivulja v tem primeru lahko popolnoma spremenila smer in zavila navzdol.

Pomemben konceptualni problem pri definiranju mednarodnih norm je tudi odnos med normami in institucijami. March in Olsen (1998: 948) institucije opredelita kot »relativno stabilne skupke praks in pravil, ki definirajo primerno obnašanje za določene skupine akterjev v določeni situaciji«. Če primerjamo definiciji norm in institucij, ne opazimo večje razlike. Finnemorejeva in Sikkinkova (1998: 891) tako poudarjata, da ko konstruktivisti v politologiji govorijo o normah in sociologi o institucijah, pravzaprav opisujejo enaka pravila obnašanja. Avtorici sicer govorita o konstruktivistih, saj ti normam pripisujejo največji pomen, vendar lahko trdimo, da se termin norme na splošno uporablja v politologiji.¹⁸ Razlika med normami in institucijami (v sociološkem smislu) je le v tem, da termin norma predstavlja eno pravilo obnašanja, medtem ko institucija skupek med seboj povezanih pravil. Zürn¹⁹ (v Boekle, Rittberger in Wagner 1999) meni, da mora za obstoj institucije obstajati trajnejši vzorec obnašanja skupka akterjev. Več utrjenih norm tako tvori institucijo.

Finnemorejeva (1996b: 161) poudarja, da na norme tako ali tako ne smemo gledati kot na »individualne 'zadeve', ki lebdijo atomistično v mednarodnem družbenem prostoru, temveč kot na del močno razvejanega družbenega konteksta«. Čeprav lahko neko normo konkretno poimenujemo, je v realnosti ne moremo ločiti od celotnega spleta norm, ki so z njo povezane (Kowert in Legro 1996: 465; Finnemore 1996b: 161).

2.2. Razvoj in vloga mednarodnih norm v mednarodnih odnosih

V literaturi o mednarodnih normah se ponavadi pojavljajo trije ključni teoretski pristopi k razlagam norm. Te pristope različni avtorji poimenujejo različno. Kratochwil (1984: 686) meni, da avtorji razlagajo spoštovanje in razvoj mednarodnih norm iz hobbesianske perspektive in poudarjajo, da akterji spoštujejo mednarodne norme zaradi sile ali grožnje s silo, perspektive povzete po Humu²⁰ in spoštovanje norm razlagajo z vidika dolgoročnih kalkulacij akterja o svojih koristih, ali durkheimovske perspektive, ki izhaja iz samih norm, ki omejujejo ravnanje akterjev in vplivajo na njihove odločitve. Do podobne klasifikacije pride Hurd (1999: 379-80), ko na vprašanje, zakaj akterji spoštujejo norme, odgovarja, da zaradi prisile, lastnega interesa ali legitimnosti norm. Moravcsik (2000: 222) te tri pristope poimenuje realizem, liberalizem in teorija idej

¹⁸ Več o pristopih različnih teorij do mednarodnih norm v podpoglavju 2.2.

¹⁹ Zürn, Michael (1992) *Interessen und Institutionen in der internationalen Politik. Grundlegung und Anwendung des situationsstrukturellen Ansatzes*. Opladen: Leske + Budrich.

²⁰ Hume, David (1963) *The Philosophical Works*. Volume 2. Aalen: Scientia.

(*ideational theory*), sama pa bom za potrebe diplomskega dela uporabljala najbolj razširjeno poimenovanje teh pristopov – realizem, liberalizem in konstruktivizem – saj se tudi avtorji, ki spadajo v določeno smer, tako sami najpogosteje poimenujejo.²¹

Realistični teoretiki (npr. Gilpin 1981; Morgenthau 1995; Carr 1978; Krasner 1993a) mednarodnim normam ne pripisujejo pomembnejšega pomena v mednarodnih odnosih in menijo, da so norme le odraz interesov najmočnejšega akterja oziroma skupine akterjev v mednarodni skupnosti. Na tem mestu je potrebna opredelitev, kaj sploh je močan akter oziroma kako pojmuje moč. Čeprav nekateri teoretiki (npr. Gilpin 1981: 13) moč še vedno pojmujejo predvsem kot vojaške, ekonomske in tehnološke sposobnosti države, novejša opredelitve (npr. Nye 1990) ponavadi izpostavljajo tudi ideje, inovacije, izobraževanje, kulturo, ideologijo in druge elemente, ki jih Peasejeva (2003: 39) združi pod kategorijo mehke moči (*soft power*).²²

Strangejeva (1995: 30) meni, da obstajata dve vrsti moči – relacijska in strukturna. Relacijska moč je opredeljena kot »moč, ki jo ima A, da vpliva na B, da stori nekaj, kar sicer ne bi storil« (*ibid.*). Ta definicija je za potrebe diplomskega dela neprimerna, saj ne izpostavlja pomena različnih faktorjev pri vplivu enega akterja na drugega ali na celotno mednarodno skupnost. Po drugi strani pa strukturna moč, ki jo Strangejeva opredeli kot »moč oblikovati strukturo globalne politične ekonomije« (*ibid.*), upošteva širši spekter vplivov države na mednarodni sistem. Viri strukturne moči so varnost, proizvodnja, finance in znanje (Strange 1995: 34-7). Na podoben način o moči v mednarodnih odnosih razmišljajo tudi drugi avtorji. Nye (1990: 168) uporablja za strukturno moč izraz 'moč pritegniti' (*co-optive power*), ki opisuje »sposobnost države, da strukturira situacijo tako, da druge države oblikujejo preference ali definirajo svoje interese na način, ki je skladen z njenimi interesi.«

Ta delitev je pomembna, saj lahko, kot ugotavlja Strangejeva (1995: 32), med teoretiki mednarodnih odnosov po drugi svetovni vojni opazujemo nastajanje soglasja, da so Združene države Amerike (ZDA) izgubile pozicijo hegemon. Vendar avtorica

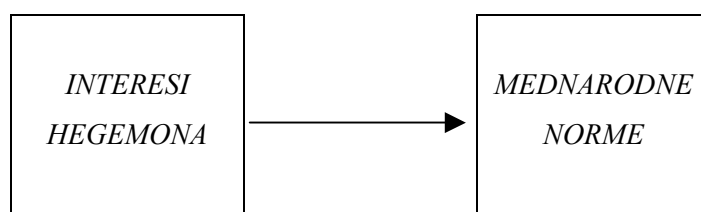
²¹ Smith in Baylis (2001: 3) med teorije prištevata le realizem in liberalizem, medtem ko konstruktivizem uvrstita med teoretske pristope, za katere je značilno, da poskušajo razložiti predvsem sodobno svetovno politiko in so nastali kasneje. Samo poimenovanje za mojo diplomsko delo ni bistvenega pomena, saj med avtorji obstaja širše soglasje, da se pri razlagi norm pojavljajo trije ključni pristopi.

Na tem mestu bi rada opozorila, da v diplomskem delu teoretske pristope jemljem kot enotne in ne poudarjam razlik znotraj samih teoretskih pristopov, saj bi to le zameglilo glavne poudarke. Kot izhodišča jemljem ugotovitve posameznih predstavnikov teoretskih pristopov, ki se največ ukvarjajo z mednarodnimi normami, kar je še posebej razvidno pri opredelitvi poudarkov liberalističnih teoretikov.

²² Peasejeva (2003: 39) razdeli moč na trdo (*hard power*), ki zavzema vojaške zmogljivosti, in mehko ter meni, da koncept trde moči uporabljajo realistični teoretiki, medtem ko je koncept mehke moči razširjen v delih neorealističnih avtorjev.

opozarja, da gre v realnosti le za izgubo relacijske moči in da ti teoretiki moč pojmujejo s koncepti, ki so neuporabni, saj ZDA niso izgubile strukturne moči nad svetovnim sistemom (*ibid.*).

Realistični teoretiki ne zanikajo obstoja mednarodnega sistema ter mednarodnih norm, vendar te same nimajo odločilnega vpliva na države (Morgenthau 1995: 86). Mednarodni sistem sicer ima vpliv na obnašanje držav prek pravil, ki obstajajo v sistemu, kamor spadajo tudi mednarodne norme, vendar Gilpin (1981: 25-6 in 35) poudarja, da so ta pravila sicer v določeni meri oblikovana na podlagi skupnih interesov, da pa so njihova podlaga moč in interesi dominantne države ali skupine držav v mednarodni skupnosti. Nadzor nad mednarodnim sistemom je pogojen z razporeditvijo moči v njem (*ibid.*: 29-34). Mednarodna vlada (*government*) je v bistvu vlada tiste države ali držav, ki so jo sposobne s svojo močjo vzdrževati (Carr 1978: 107). Mednarodne norme imajo nalogo promoviranja interesov določenih akterjev (Krasner 1993a: 140).²³ Ti interesi se oblikujejo doma in so rezultat moči ter pogajanj med koalicijami v širši družbi in politični eliti države (Gilpin 1981: 19). Realisti menijo, da mednarodne norme ne vplivajo na oblikovanje interesov držav, oblikujejo pa najmočnejši akterji mednarodne norme in so tako norme odraz interesov najmočnejših akterjev oziroma akterja, kar je prikazano v skici 2.2.

Skica 2.2: Realistični pogled na odnos med interesi in mednarodnimi normami

Difuzija mednarodnih norm v druge države v mednarodni skupnosti poteka v procesu hegemonске socializacije.²⁴ Elite v t. i. sekundarnih državah sprejmejo in ponotranjijo norme, ki jih oblikuje hegemon, in s tem oblikujejo politike, ki so skladne s

²³ Krasner (1993a: 140) sicer uporablja termin mednarodni režim, vendar avtor kot sestavni del režima navaja mednarodne norme.

²⁴ Hegemonska socializacija pomeni, da država ravno zaradi svojega prevladujočega vpliva oziroma nadvlade v mednarodni skupnosti (glej definicijo hegemonije v Sruk 1995: 118-19) druge države z zgleodom, diplomatskimi, ekonomskimi in prisilnimi sredstvi pripravi do tega, da sprejemajo ideje, ki jih kot hegemon zagovarja.

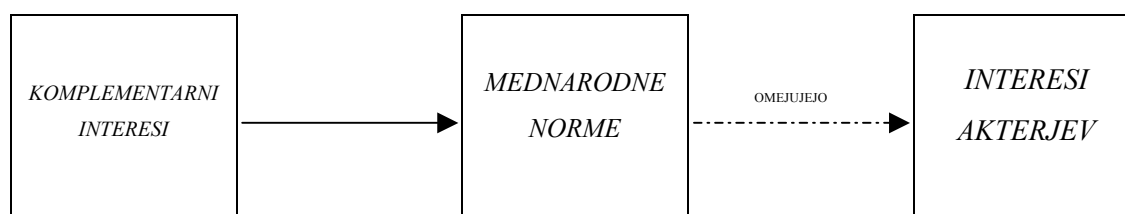
hegemonovimi interesi (Ikenberry in Kupchan 1990: 283). Socializacija je uspešna le v povezavi z neposredno intervencijo (prisila) ali materialnimi spodbudami hegemonu (*ibid.*: 314). Krasner (1993a: 141) meni, da so norme učinkovite samo, ko za njimi stojijo močne države. Pomembno vprašanje je tudi, ali močna država podpira mednarodne norme v vseh primerih. Odgovor, ki ga ponujajo realistični teoretiki, je, da država podpira odločitve v mednarodni skupnosti, dokler te ne ogrozijo njenega relativnega položaja (Grieco 1988: 487). Waltz (1979: 126) meni, da je glavna skrb vsake države ohranitev njenega položaja v sistemu. Če si v mednarodni skupnosti v določeni situaciji dve normi nasprotujeta, bo prevladala tista norma, ki je v interesu najmočnejše države (Krasner 1993a: 143). Realisti tudi ugotavljajo, da druge države na najmočnejše države v sistemu ne izvajajo veliko pritiska, ki bi močne države silil v to, da spoštujejo mednarodne norme (Krasner 1993a: 164; Donnelly 1986: 610). Močne države mednarodne norme spoštujejo le iz lastnega interesa.

Pomen interesa izpostavljajo tudi liberalistični teoretiki, vendar ti priznavajo omejeno vlogo mednarodnih norm. Liberalistična teorija izhaja iz ideje, da so zahteve posameznikov in družbenih skupin osnova za politiko ter da država ni akter, temveč le predstavnik posameznikov in skupin (Moravcsik 1997: 517). Vlada oblikuje svojo politiko glede na preference najmočnejših domačih akterjev, v končni fazi pa države ne izvajajo idealne zunanje politike, saj jih omejujejo preference drugih držav ter obstoječe institucije (*ibid.*: 520). Mednarodne norme torej omejujejo države pri oblikovanju njihovih politik. Keohane²⁵ (v Grieco 1988: 493) meni, da institucije oziroma utrjene norme vplivajo na vzorce sodelovanja med državami. Državni interesi so lahko tako konfliktni kot skladni, pri oblikovanju politike pa država gleda le na svoje interese, ne na interese drugih (Moravcsik 1997: 520). Za razliko od realističnih teoretikov liberalisti menijo, da se države odločijo za podporo določeni politiki, če same pridobijo, medtem ko jih njihov relativni položaj v mednarodni skupnosti ne zanima. Keohane²⁶ (v Grieco 1988: 493) meni, da se sodelovanje in razvoj norm pojavi, ko imajo države komplementarne interese. Mednarodni dogovori so le odsev konvergentnih interesov (Moravcsik 2000: 222), vendar lahko države omejujejo pri izvajanju njihovih politik ter tako omejujejo njihove interese, kar je grafično prikazano v skici 2.3.

²⁵ Keohane, Robert O. (1984) *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, str. 26.

²⁶ *Ibid.*, str. 9.

Goldsteinova, Kahler, Keohane in Slaughterjeva (2001: 14-15) ugotavljajo, da se države odločijo za podporo legaliziranim institucijam²⁷ zaradi njihove funkcionalne vloge (lažje reševanje problemov in večje zaupanje, če obstaja med državami pravna obveza), zaradi preferenc in spodbud domačih akterjev (pritisk vplivnih skupin v domači politiki) in zaradi uresničitve oziroma utelešenja (*embodiment*) določenih mednarodnih norm. Pri prvih dveh razlogih (funkcionalnost in preference domačih akterjev) lahko zasledimo notranje razloge države, saj ta neposredno pridobi z večjo legalizacijo na določenem področju (gre za odločitev države, ki jo lahko razložimo z neposrednim interesom), medtem ko je vprašanje podpore mednarodnim normam, pri katerih država nima neposrednih koristi, nekoliko bolj zapleteno (*ibid.*: 13).²⁸

Skica 2.3: Liberalistični pogled na odnos med interesi in mednarodnimi normami

Liberalistični teoretiki ponujajo na vprašanje, zakaj država podpre mednarodne norme in s tem omeji svojo suverenost, odgovor, da zaradi dolgoročnih kalkulacij (logika posledic - *logic of consequentialism*) (Kratochwil 1984: 686). Moravcsik (2000: 220) meni, da vlada sprejme mednarodne norme in mednarodnopravne obveznosti zaradi lastnega domačega političnega interesa in s tem zavaruje politiko, ki jo podpira, pred alternativnimi politikami, ki bi se v državi lahko pojavile v prihodnosti. S tem 'zveže roke' bodočim vladam. Institucije so strukturna sredstva, s katerimi politični zmagovalci zavarujejo svoje interese pred bodočimi nacionalnimi vladami (Moe 1990: 213). Vsaka vlada tehta med potencialnimi domačimi političnimi nestabilnostmi in izgubo suverenosti, ki jo podpora mednarodnim normam prinaša (Moravcsik 2000: 227).

²⁷ Abbott, Keohane, Moravcsik, Slaughterjeva in Snidal (2001: 17-18) definirajo legalizacijo kot posebno vrsto institucionalizacije s tremi komponentami: stopnja obveze, stopnja natančnosti in stopnja prenosa suverenosti na tretjo stranko. Popolnoma legalizirane institucije pravno obvezujejo države, da se držijo dogovorjenega, njihova pravila so jasna in nedvoumno predpisujejo obnašanje držav, hkrati pa pogodbe delegirajo široke pristojnosti interpretiranja in reševanja sporov neodvisni entiteti (*ibid.*).

²⁸ Legalizirane institucije, ki so povezane z uresničitvijo določenih mednarodnih norm, se vežejo predvsem na humanitarne norme.

Država se bo na mednarodni ravni najverjetneje obvezala k spoštovanju mednarodnih norm, kadar jih vladajoča skupina v državi močno podpira, hkrati pa ji grozi notranja alternativa, ki lahko te norme v prihodnosti ogrozi. Moravcsik (2000: 228-9) ugotavlja, da so največji podporniki mednarodnih humanitarnih norm države, ki so pred kratkim postale demokratične in so zato nestabilne. Po drugi strani pa tiste države, ki jim politične nestabilnosti v prihodnosti ne grozijo, torej utrjene demokracije, s podporo mednarodnim normam ne pridobijo na stabilnosti, temveč le izgubijo del suverenosti. Od utrjenih demokracij lahko pričakujemo le retorično podporo in izogibanje obvezam, ki omejujejo njihovo suverenost (*ibid.*).

Medtem ko liberalisti priznavajo mednarodnim normam le vlogo omejevalnega dejavnika, ko so te utrjene in formalizirane (npr. v mednarodnopravno zavezujočih dokumentih), jih konstruktivisti vidijo kot neodvisno spremenljivko, ki oblikuje interese držav (O'Neill, Balsiger in VanDeveer 2004: 161). Realistični in liberalistični teoretiki menijo, da interesi držav oblikujejo mednarodne norme (pri prvih je razlog prisila s strani hegemonu, pri drugih skupni interes držav), konstruktivisti pa zagovarjajo, da ima normativna struktura primat nad materialno in da same norme vplivajo na interese (Reus-Smit 1996: 8). Norme ustvarjajo in spreminjajo identitete²⁹ akterjev (Checkel 1998b: 328), akterji pa potem v skladu s to identiteto oblikujejo interese in svoje delovanje (Reus-Smit 1996: 9), kar je grafično prikazano v skici 2.4. Wendt (1992: 398) tako trdi, da akterji ne nosijo »portfelja« interesov, saj se ti oblikujejo v družbenem kontekstu.

Skica 2.4: Konstruktivistični pogled na odnos med interesi in mednarodnimi normami

²⁹ Kowert in Legro (1996: 453) opredelita identiteto kot podobo, ki jo ima politični akter o sebi in o svojih odnosih z drugimi.

Ker po mnenju konstruktivistov norme ne izhajajo iz interesov posameznih akterjev, se postavlja vprašanje, kdaj in kako določene ideje prerastejo v mednarodne norme ter kateri so sprožilci procesa nastajanja norm oziroma t. i. viri norm (Kowert in Legro 1996: 469). Ker so norme med seboj močno prepletene, so lahko vir neke norme druge norme oziroma neke 'metanorme', ki lahko oblikujejo bolj specifične norme na nižji ravni (Axelrod 1986: 1096). Kowert in Legro (1996: 469-83) izpostavljata tri vire norm in pri tem izhajata iz dejstva, da so norme družbeni fenomen, ki se oblikuje v mednarodnem okolju; ti viri so: zunanje okolje akterjev (*ecological source*),³⁰ interakcija med njimi (*social source*) in notranje razmere akterjev (*internal source*). Avtorja sicer poudarjata več zunanjih vplivov na razvoj norm, vendar kot najpomembnejši razlog za oblikovanje in nastanek norm izpostavljata pomen nenadnih sprememb v mednarodnem okolju ter nedorečenost situacij (*ibid.*: 470-4). Večja verjetnost je torej, da se bodo norme oblikovale ob večjih prelomnicah v zgodovini, ne zagotavlja pa sama prelomnica oblikovanja norm. Pomemben vir nastanka norm je tudi interakcija med mednarodnimi akterji; norme nastajajo v procesu razločevanja na skupino akterjev, ki ideje podpira, in skupino, ki jih ne (*ibid.*: 475). Proces vključevanja in izključevanja spodbuja k večji identifikaciji z idejo in pritegne nove akterje ter tako pripomore k nastanku norme. Kowert in Legro (1996: 477-83) se ob naštevanju načinov, kako notranje razmere akterjev vplivajo na nastajanje norm, opirata na psihološke in lingvistične teorije ter teorije racionalne izbire. Za analizo razvoja mednarodnih humanitarnih norm in politiko ZDA do njih je predvsem zanimiva razlaga, da posamezniki potrebujejo nekakšno identiteto v medsebojnih odnosih (*ibid.*: 478); z analogijo lahko izpeljemo, da tako kot posamezniki potrebujejo identiteto v medosebnih odnosih, tudi mednarodni akterji, predvsem države, potrebujejo identiteto v mednarodnih odnosih. To ugotovitev lahko povežemo z zgoraj opisano teorijo o vlogi interakcij in pridemo do zaključka, da se norme pogosto oblikujejo, ko nek mednarodni akter potrebuje lastno identiteto, s katero se razlikuje od drugih akterjev. Takšna potreba se ponavadi pokaže ob zgodovinskih prelomnicah, ko identitete še niso vzpostavljene oziroma utrjene.

Vlogo prvih zagovornikov norm ponavadi prevzamejo posamezniki in nevladne organizacije, ki jih Finnemorejeva in Sikkinkova (1998: 896) poimenujeta nosilci norm (*norm entrepreneurs*). Na tej stopnji, ki jo avtorici poimenujeta pojav norme (*norm*

³⁰ Prevod zunanje okolje akterjev ni dobeseden prevod angleškega izraza *ecological source*, vendar ga uporabljam, ker menim, da izraz zunanje okolje akterjev bolje opiše vir norm, ki ga imata avtorja v mislih (okolščine, ki obdajajo akterje, npr. zgodovinska dejstva), kot pa prevod ekološki ali okoljski vir, saj sta ta izraza v slovenskem jeziku preveč povezana z naravovarstvom, kar pa ne drži za angleški jezik.

emergence), govorimo o posameznih primerih promoviranja neke ideje.³¹ Nosilci norm so kritični za pojav norme, saj aktivno izgradijo močne predstave o tem, kaj je primerno ali zaželeno obnašanje v določeni situaciji s tem, da dejansko ustvarijo predmet razprave (*ibid.*: 897). V svojih prizadevanjih se soočajo z nasprotnimi, alternativnimi normami, ki so že uveljavljene v mednarodni skupnosti. Motivacija nosilcev norm niso njihovi lastni interesi, temveč empatija, altruizem in idejna zavezanost (*ibid.*: 898).³²

Pomemben element pri širjenju norm v prvi fazi je tudi organizacijska platforma³³ (Finnemore in Sikkink 1998: 899-901), ki nosilec norm olajša prepričevanje po že ustaljenih kanalih, vendar pa ta, kot lahko ugotovimo na primeru oblikovanja norm mednarodne kazenske odgovornosti, ki je podan v 4. poglavju, ni vedno prisotna niti ključna. Če takšna organizacijska platforma ne obstaja, jo lahko mednarodni akterji zgradijo z ustanovitvijo nove mednarodne organizacije; primer je lahko ustanovitev teles, ki skrbijo za zaščito človekovih pravic v sklopu Organizacije združenih narodov (OZN) ob nastajanju mednarodnih humanitarnih norm po drugi svetovni vojni.

Po mnenju konstruktivistov so prvi zagovorniki norm posamezniki in nevladne organizacije. Mreže nedržavnih akterjev, tako na nacionalni kot na transnacionalni ravni, prepričujejo države, da norme sprejmejo in jih spoštujejo (Checkel, 1999). Pritisk na samo državo poteka 'od spodaj' in 'od zgoraj'. Finnemorejeva in Sikkinkova (1998: 893) ta proces imenujeta dvonivojska igra norm (*two-level norm game*). Države, ki jih nedržavni akterji najprej prepričajo, da podprejo mednarodne norme, so tiste države, ki imajo enake norme na domači ravni. Utrjene demokracije po prepričanju

³¹ Če primerjamo fazo pojava norme (Finnemore in Sikkink 1998: 895), kjer so glavni akterji nedržavni (posamezniki in nevladne organizacije) in so zanjo značilne le posamezne ideje med nosilci norm, z definicijami, ki sem jih navedla v podpoglavju 2.1., lahko ugotovimo, da na tej stopnji normi manjka element kolektivnosti, ki ga poudarjata tako Checkel (1998a) kot tudi Finnemorejeva (1996a: 22), ki kolektivnost poda kot pogoj za prehod od ideje k normi. Po teh definicijah bi na tej stopnji lahko govorili le o pojavu in širitvi ideje in ne o normi. Ravno zaradi tega je smiselno vpeljati pojem moč norm (glej podpoglavje 2.1. in skico 1), ki poudarja, da se norme razvijajo postopoma in počasi pridobijo na elementu kolektivnosti.

³² V primeru empatije akterji zagovarjajo norme, ker sočustvujejo z drugimi in bodo norme koristile nekemu drugemu in ne njim osebno. Altruizem pomeni, da nosilci norm le-te zagovarjajo za dobrobit drugih, čeprav obstaja možnost, da sami sebi škodujejo. Idejna zavezanost je glavna motivacija v primerih, ko nosilci promovirajo norme, ker verjamejo v ideale, ki jih le-te vsebujejo, čeprav sama uveljavitev norm morda sploh ne bo vplivala na izboljšanje njihovega položaja. Idejna zavezanost ne pomeni le, da norme ne bodo izboljšale položaja nosilcev, ampak pomeni tudi, da nosilec tvega, da se mu bo zaradi podpore normi, če ta ne bo sprejeta, položaj celo poslabšal oziroma, da se mu bo poslabšal vsaj začasno (Finnemore in Sikkink 1998: 898). Konkreten primer poslabšanja položaja v ameriški administraciji je opisan na primeru vojnega ministra Henryja Stimsona v 4. poglavju. Empatija, altruizem in idejna zavezanost se ponavadi prepletajo, zato je pri posameznem primeru težko izpostaviti, kaj je glavna motivacija nosilca za zagovarjanje norm.

³³ Gre za podlago, ki jo nudijo tako medvladne kot tudi mednarodne nevladne organizacije.

konstruktivistov prve podprejo demokratične mednarodne norme. Kupchan in Kupchan (1991: 115-16) ugotavljata, da države, ki imajo doma močno razvito vladavino prava in civilno družbo, hitreje podprejo mednarodne norme, ki ju spodbujajo. Bolj demokratične so države, hitreje bodo podprle tudi mednarodne humanitarne norme (Risse-Kappen 1996: 357). Te države, ki so jih nedržavni akterji prepričali, da podprejo norme, t. i. države vodje (*norm leaders*) (Finnemore in Sikkink 1998: 901), potem skupaj z nedržavnimi akterji prepričujejo ostale države v pravilnost norm.³⁴ Glavni mehanizem difuzije norm je prepričevanje, da je obnašanje, ki je skladno z normami, pravilno obnašanje (*logic of appropriateness*) (O'Neill, Balsiger in VanDeveer 2004: 160).

Podpora določeni mednarodni normi se nabira počasi, vse dokler ne doseže določenega praga, ko norma pridobi podporo dovolj velikega števila držav in se dejansko razvije iz ideje v mednarodno normo, ki jo podpira širša mednarodna skupnost (Schmitz in Sikkink 2002: 15). Širjenje norme, potem ko doseže ta prag, poteka hitreje in socializacija novih držav je lažja, saj je norma že uveljavljena.³⁵ Na tem mestu se postavi vprašanje, kakšna je dovolj velika podpora, da norma doseže ta prag. Price in Tannenwaldova (1996: 126) menita, da se to zgodi, ko postanejo norme dovolj robustne, da se jim ne da enostavno oporekati. Vendar se s tem le zapletemo v ciklično argumentacijo, saj bi morali natančneje definirati, kdaj so norme dovolj robustne. Keohane³⁶ (v Kowert in Legro 1996: 484) meni, da norma uživa dovolj veliko podporo, ko je institucionalizirana, vendar nam tudi ta definicija ne poda odgovora na vprašanje, saj sama institucionalizacija ni natančno definirana, poleg tega pa ima sam termin institucija podoben pomen kot norma (glej podpoglavje 2.1.).

Kritične mase mednarodnih akterjev, ki morajo normo podpirati, da ta postane mednarodna, ne moremo opredeliti s točnim številom, saj je to odvisno od mnogih dejavnikov. Najpomembnejši je pomen same države za normo (Finnemore in Sikkink 1998: 901), saj če na primer neka država nima atomskega orožja, njeno mnenje ni tako

³⁴ V primeru širjenja norm mednarodne kazenske odgovornosti posameznikov so tako pri ustanavljanju Mednarodnega kazenskega sodišča (MKS) kot mednarodne organizacije, ki naj bi te norme udeleževala, glavno vlogo imele t. i. podobno misleče države (*like-minded states*), vendar pa so tudi mednarodne nevladne organizacije, ki so se združile v koalicijo nevladnih organizacij (International Commission of Jurists, Federation Internationale des Ligues des Droits de l'Homme, Amnesty International, Human Rights Watch in druge nevladne organizacije), aktivno prepričevale države, naj podprejo MKS (Pace in Thieroff 2002: 391-8).

³⁵ Proces hitrega širjenja norme, ko doseže podporo večjega števila držav, se imenuje stopnjevanje norme (*norm cascade*) (Finnemore in Sikkink 1998: 891).

³⁶ Keohane, Robert O. (1989) *International Institutions and State Power*. Boulder: Westview, str. 4-5.

pomembno kot mnenje države, ki ga ima, če govorimo o normah, ki regulirajo njegovo uporabo.

Ker ne moremo podati točnega števila držav, ki so potrebne za to, da je norma utrjena, ponavadi ne moremo prehoda označiti s točnim datumom, ampak gre za določeno obdobje, v katerem normo začne podpirati kritična masa držav. Ker je tudi slednjo težko določiti, obstajajo med avtorji ponavadi razhajanja o tem, kdaj so določene mednarodne norme postale širše sprejete. Tako nekateri avtorji (npr. Shklar 1986) menijo, da so norme mednarodne kazenske odgovornosti nastale s povojnimi procesi, drugi (npr. Taylor 1970) pa ta sojenja ocenjujejo kot politične procese in bi se strinjali, da so šele *ad hoc* sodišča v devetdesetih letih 20. stoletja resnično potrdila obstoj norm mednarodne kazenske odgovornosti.

Primarni mehanizem širjenja mednarodne norme je prepričevanje skozi proces mednarodne socializacije, ki naj bi prepričala kršilce norme, da jo pričnejo spoštovati. Mednarodno socializacijo lahko definiramo kot proces, ki je usmerjen k sprejemanju norm mednarodne skupnosti na ravni države (Schimmelfennig 2002: 1). Waltz (1979: 75-6) našteje tri načine socializacije: zgledovanje po herojih, pohvala za konformna ravnanja in zasmehovanje odklonilnih. Pri mednarodni socializaciji gre za t. i. pritisk vrstnikov (*peer pressure*) na mednarodni ravni (Finnemore in Sikkink 1998: 903). Za podreditev takemu pritisku obstajajo tri vrste motivacij: legitimacija, konformnost in ugled (*ibid.*). Države želijo, da so njihove politike razumljene kot legitimne, tako na zunanje-politični kot na domači ravni, konformnost jim daje občutek povezanosti in pripadnosti mednarodni skupnosti, ugled pa se veže predvsem na voditelje držav, ki odločajo o pristopu k normi, ter na njihovo idejo o položaju države v mednarodni skupnosti (*ibid.*: 903-4).

Za uspešnost mednarodne socializacije različni avtorji izpostavljajo različne elemente. V prvi vrsti je odvisna od same vrste norme in od tega, kakšne spremembe ravnanja zahteva od države (Schimmelfennig 2002: 15). Skladnost mednarodnih norm z domačimi normami oziroma legitimiteta norm je dejavnik, ki določa uspešnost prenosa norm v državo (Cortell in Davis 1996: 471). Struktura domačih političnih institucij ter mehanizmi odločanja v državi igrajo pomembno vlogo pri pospeševanju ali oteževanju sprejemanja norm (Checkel 1998a; Schimmelfennig 2002: 15; Cortell in Davis 1996: 471). Schimmelfennig (2002: 14) izpostavlja pomen asimetričnega odnosa med akterjem, ki socializira, in akterjem, na katerega je socializacija usmerjena. Za optimalno mednarodno socializacijo mora biti akter, ki socializira, močnejši od akterja, na katerega

je socializacija usmerjena. Moč lahko akterju zagotavlja že sama legitimnost norm, ki jih propagira (*ibid.*),³⁷ lahko pa izhaja tudi iz splošne moči akterja v mednarodnih odnosih. Kowert in Legro (1996: 491) menita, da je verjetnost, da bo norma vplivna, povezana z materialnimi značilnostmi oziroma močjo države, ki jo promovira. Kljub temu da konstruktivisti izpostavljajo predvsem normativne vplive na oblikovanje interesov, se pri vprašanju uspešnosti socializacije približajo realističnim teorijam, saj ne zanikajo pomena moči akterja, ki norme promovira, vendar menijo, da se moč akterja okrepi tudi zaradi legitimnosti norm, ki jih zagovarja.

Proces socializacije poteka v več stopnjah, od širjenja zavesti o obstoju mednarodnih norm pa vse do njihovega ponotranjanja (Risse in Sikkink 1999: 12). V fazi ponotranjanja norme pridobijo status, ko se akterji v mednarodni skupnosti ne sprašujejo več o njihovi pravilnosti in niso več stvar javne razprave; prav tako je ravnanje v skladu z njimi že navada (Finnemore in Sikkink 1998: 895). V tej fazi lahko opazimo profesionalizacijo norm (vključene so v strokovne programe, kjer se posamezniki učijo o njihovem pomenu) in potencialen prenos na mednarodne organizacije (*ibid.*: 904-5).³⁸ Institucionalizacija norm, torej način, kako norme postanejo ugnezdene v mednarodnih organizacijah in institucijah, je kritična za razvoj norm, saj še okrepi norme (Finnemore 1996b: 161; O'Neill, Balsiger in VanDeveer 2004: 162). V fazi internalizacije lahko mednarodne organizacije, ki že obstajajo ali se ustanovijo posebej za ta namen, delujejo kot branik norm. Utrjene norme je tudi težje spreminjati, saj so akterji zavezani svojim identitetam (Wendt 1992: 417).

2.3. Pričakovana politika Združenih držav Amerike do mednarodnih norm

Glede na opisane značilnosti vseh treh teoretskih pristopov lahko sklepam, kakšna so pričakovanja realistov, liberalistov in konstruktivistov glede politike ZDA do konkretnih mednarodnih norm.

³⁷ Finnemorejeva (1996b: 173) ugotavlja, da je legitimnost norm okrepljena, če so te logično skladne z drugimi normami.

³⁸ Opredelitev mednarodnih organizacij je problematična, ker ne obstaja splošno sprejemljiva definicija. Tradicionalno se jih pojmuje kot formalne institucije, katerih članice so države (Pease 2003: 2). Moderne mednarodne organizacije se delijo na medvladne organizacije in mednarodne nevladne organizacije (Bennett in Oliver 2002: 2). Skupne značilnosti obojih so stalnost organov, prostovoljno članstvo, ustanovna listina, zastopniški posvetovalni organ in stalni sekretariat. Avtorja kot specifični značilnosti medvladnih organizacij dodata še, da so ustanovljene s pogodbo in da ponavadi delujejo po načelu privolitve, priporočil in sodelovanja, namesto prisile (*ibid.*). Ker je diplomsko delo vezano predvsem na medvladno organizacijo (Mednarodno kazensko sodišče), izraz mednarodna organizacija predstavlja medvladno organizacijo.

Realistični teoretiki izhajajo iz stališča, da so ZDA močna država³⁹ in se lahko zaradi tega samostojno odločajo o tem, kakšno politiko bodo izvajale. Če bodo konkretne mednarodne norme v interesu ZDA, jih bodo podprle ter na različne načine (s prisilo ter materialnimi vzpodbudami, npr. razvojna pomoč) poskušale druge države prepričati v to, da jih sprejmejo. Hkrati se bodo ZDA izogibale obvezam, ki bi jim kakorkoli omejile suverenost, saj je po mnenju realistov ta glavni interes države.

Liberalistični teoretiki izhajajo iz stališča, da so ZDA utrjena demokracija, kjer ne obstaja večja nevarnost za spremembe političnega sistema. Vladajoče skupine v ZDA nimajo interesov, da bi se zaščitile na mednarodni ravni pred spremembami doma, in zaradi tega nimajo neposrednega interesa, da močno in hitro podprejo mednarodne norme. Če so mednarodne norme v njihovem interesu, predvsem demokratične norme, jih bodo retorično podprle in se zavzemale za njihovo širitev na druge države. Po drugi strani se bodo izogibale kakršnimkoli mednarodnim obvezam, ki bi jim omejile suverenost, saj z izgubljenostjo suverenostjo ne pridobijo večje stabilnosti v domači politiki.

Konstruktivistični teoretiki so nekoliko bolj optimistični od realistov in liberalistov. Izhajajo iz narave mednarodnih norm in njihovih prepričevalnih zmožnosti. Predvidevajo, da bolj kot bodo mednarodne norme skladne z domačimi normami v ZDA, prej jih bodo ZDA podprle tudi na mednarodni ravni. Pri hitrosti sprejemanja mednarodnih norm poudarjajo tudi pomen notranje politične strukture v državi. Za analizo uspešnosti prenosa mednarodnih norm je tako treba proučiti tudi način sprejemanja mednarodnih norm v konkretnem primeru ter kateri so glavni politični dejavniki pri prenosu norm v ZDA.

V tabeli 2.1 so strnjene glavne značilnosti vseh treh teoretskih pristopov ter njihova predvidevanja o politiki ZDA do mednarodnih norm.

³⁹ Moč razumem kot strukturno (Strange 1995: 30) oziroma moč pritegniti (Nye 1990: 168).

Tabela 2.1: Glavni poudarki teorij glede mednarodnih norm

	<i>Realistične teorije</i>	<i>Liberalistične teorije</i>	<i>Konstruktivistične teorije</i>
<i>Pomen, ki ga teorija pripisuje mednarodnim normam</i>	Mednarodne norme so odraz interesov najmočnejšega akterja oziroma skupine akterjev v mednarodni skupnosti in služijo širitvi teh interesov.	Mednarodne norme so odraz komplementarnih interesov skupine držav; ko so norme utrjene, delno omejujejo odločitve mednarodnih akterjev.	Mednarodne norme so neodvisna spremenljivka ter prek oblikovanja identitete akterja vplivajo na njegove interese.
<i>Izvor in nastanek mednarodnih norm (prvi zagovorniki)</i>	Hegemon oziroma skupina močnih akterjev.	Države, ki jim grozijo notranje nestabilnosti, da se zavarujejo na mednarodni ravni, da bodo tudi prihodnje vlade podpirale njihove interese.	Posamezniki in družbene skupine, ki jih vodijo altruistični razlogi. Najprej prepričajo vlade držav, katerih domače norme so skladne z mednarodnimi.
<i>Razlog, zakaj države podprejo mednarodne norme</i>	Prisila oziroma lasten interes, če gre za močnega akterja.	Lasten interes.	Legitimnost norm.
<i>Način širjenja mednarodnih norm</i>	Hegemonska socializacija.	Države se same odločijo za podporo zaradi notranjih dolgoročnih posledic, ki jih lahko nepodpora prinese (<i>logic of consequentialism</i>).	Socializacija prek prepričevanja o pravilnosti norm (<i>logic of appropriateness</i>).
<i>Pričakovana politika ZDA do mednarodnih norm</i>	Država podpre normo le, če je ta v njenem interesu; izogiba se obvezam, ki bi kakorkoli omejile njeno suverenost.	Če so mednarodne norme v njenem interesu, jih bo retorično podprla na mednarodni ravni, izogibala pa se bo obvezam, ki omejujejo njeno suverenost.	Čimbolj so norme skladne z domačimi normami, prej jih bo država podprla na mednarodni ravni. Na hitrost sprejemanja norm vpliva tudi notranja politična struktura v državi.

3. MEDNARODNE HUMANITARNE NORME

Norme mednarodne kazenske odgovornosti posameznikov, ki jih Mednarodno kazensko sodišče (MKS) vzpostavlja, je treba postaviti v kontekst širše debate o mednarodnih humanitarnih normah, saj je sodišče pristojno za sojenje nad najhujšimi kršitvami mednarodnih humanitarnih norm (5. člen, Rimski statut MKS⁴⁰). Prvi del poglavja je namenjen opredelitvi osnovnega pojma – mednarodnih humanitarnih norm, sledi analiza razvoja mednarodnih humanitarnih norm s poudarkom na razvoju norm mednarodne kazenske odgovornosti. Ta prispevek ni mišljen kot sistematična predstavitev celotnega razvoja mednarodnih humanitarnih norm, saj te pokrivajo poleg mednarodne kazenske odgovornosti še mnoga področja (kot npr. vojno pravo, varstvo okolja, ekonomska in razvojna problematika), ki niso relevantna za analizo problema.

3.1. Opredelitev mednarodnih humanitarnih norm

Mednarodne humanitarne norme so termin, ki se pogosto uporablja tako v znanstveni literaturi kot tudi v govorih raznih politikov,⁴¹ vendar ne glede na njegovo popularnost ni jasno, kaj točno termin obsega. Avtorji, ki se ukvarjajo z mednarodnimi humanitarnimi normami (npr. Katzenstein 1996; Finnemore 1996b; Lutz in Sikkink 2001), ne podajajo definicij, ki bi natančno opisale, kaj pojmujejo pod tem pojmom. Opredelitvi se izognejo z navajanjem drugih pojmov, ki so z mednarodnimi humanitarnimi normami povezani oziroma izhajajo iz njih,⁴² ali pa se omejijo na naštevanje nekaterih elementov, ki jih mednarodne humanitarne norme vsebujejo.⁴³ V razpoložljivi literaturi s področja raziskovanja mednarodnih humanitarnih norm nisem zasledila jasne definicije, kaj točno te norme predstavljajo. Opredelitev pojma

⁴⁰ Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča (Rome Statute of the International Criminal Court, UN Doc. A/CONF.183/9), sprejet 17. julija 1998, v veljavi od 1. julija 2002.

⁴¹ Zbigniew K. Brzezinski, nekdanji ameriški svetovalec za državno varnost, meni, da so humanitarne norme najbolj magnetna politična ideja sodobnega časa (Schmitz in Sikkink 2002: 1).

⁴² Finnemorejeva (1996b: 154) ob raziskovanju vloge humanitarnih norm pri oblikovanju vzorcev humanitarne vojaške intervencije definira le humanitarno intervencijo, kot intervencijo, ki ima za cilj zaščito življenja in blaginje tujih civilistov (welfare of foreign civilians). Iz tega bi lahko posredno sklepali, da so humanitarne norme tiste, ki imajo cilj zaščititi življenje in blaginjo tujih civilistov, vendar same definicije humanitarnih norm avtorica ne poda jasno.

⁴³ Lutzeva in Sikkinkova (2001: 249-75) pri opisovanju razvoja mednarodnih humanitarnih norm naštejeta tri področja, na katera se pri svoji raziskavi osredotočata: mučenje, izginotja posameznikov in demokratično upravljanje, definicije humanitarnih norm pa ne podata.

mednarodnih humanitarnih norm je problematična vsaj iz dveh razlogov, ki izhajata že iz narave norm samih: njihovega stalnega razvoja in medsebojne prepletenosti.

Ker se norme stalno razvijajo, je zelo težko določiti točno vsebino, ki jo imajo določene norme na mednarodni ravni v določenem trenutku. Hkrati je zaradi prepletenosti z drugimi normami težko ločiti, kaj vsebuje ena in kaj druga 'skupina norm'. Kaldorjeva⁴⁴ (v Held 2003a: 167) opredeli pravila vojne in človekove pravice kot dvoje komplementarnih oblik mednarodnih pravil, ki služijo istemu cilju.⁴⁵ Jasna opredelitev, ki bi se omejila na naštevaje obstoječih elementov mednarodnih humanitarnih norm, je torej praktično skoraj nemogoča.

K zmedi dodatno prispeva še različna terminologija, ki jo uporabljajo različni znanstveniki. Mednarodni pravniki namesto izraza mednarodne humanitarne norme uporabljajo izraz mednarodno humanitarno pravo (npr. Orentlicher 1991; Degan 2000). Mednarodno humanitarno pravo je v *Basic facts about the United Nations* (1998: 267-8) definirano kot »načela in pravila, ki urejajo načine in metode vojskovanja, kakor tudi humanitarno zaščito civilnega prebivalstva, bolnih in ranjenih borcev ter vojnih ujetnikov«. Problem s to definicijo je v tem, da mednarodno humanitarno pravo omejuje samo na čas vojne, novejši razvoj, predvsem koncept humanitarne intervencije,⁴⁶ pa je pokazal, da mednarodne humanitarne norme niso omejene le na čas vojne. Thakur (2001) tako meni, da mednarodno humanitarno pravo pokriva zaščito humanitarnih norm v času oboroženega konflikta. Pravniški izraz je tudi nekoliko bolj statičen in opisen; mednarodno humanitarno pravo zamejujejo konkretna pravila, ki obstajajo v mednarodnih odnosih v določenem trenutku. Po drugi strani izraz norma v sociološkem smislu (npr. Finnemore in Sikkink 1998) nakazuje dejstvo, da se pojav razvija in ni nujno, da je že kje jasno zapisan.

Mednarodnih humanitarnih norm torej ne gre popolnoma enačiti z mednarodnim humanitarnim pravom in jih je treba opredeliti posebej. Mednarodne norme sem opredelila kot skupna pričakovanja o primernem obnašanju, ki jih deli skupnost akterjev (glej kompromisno definicijo v podpoglavju 2.1., ki jo podaja Checkel 1998a), termin humanitaren pa se nanaša na ravnanje, do katerega je upravičen vsak posameznik, zato

⁴⁴ Kaldor, Mary (1998) *New and Old Wars*. Cambridge: Polity Press, 6. in 7. poglavje.

⁴⁵ Na tem mestu je pomembno opozoriti, da termina pravila in norme nista sinonima. Pravila se vežejo na mednarodnopravne obveze in nimajo nujno statusa mednarodne norme (glej definicijo norme v podpoglavju 2.1.), medtem ko lahko norme obstajajo tudi brez pravnih obvez. Vendar pa bi lahko za trditve Kaldorjeve rekli, da drži tudi za norme v vojni, saj se te precej prekrivajo z vojnimi pravili. Več o odnosu med pravili in normami v Krasner (1995: 1-22).

⁴⁶ Za obširnejšo razlago o odnosu med humanitarnimi normami in humanitarno vojaško intervencijo glej Finnemore (1996b).

ker je pripadnik človeštva (*by virtue of being human*) (Schmitz in Sikkink 2002: 1). Nekateri avtorji namesto izraza mednarodne humanitarne norme uporabljajo izraz norme človekovih pravic (Donnelly 1986; Schmitz in Sikkink 2002) ali samo človekove pravice (Vincent 1991; Krasner 1993a). Do določene mere je lahko to enačenje upravičeno in nam lahko celo pomaga pri opredelitvi mednarodnih humanitarnih norm; odvisno seveda od definicije človekovih pravic. Vincent (1991: 120) pravice definira kot interese posebne vrste in človekove pravice kot interese, ki so tako pomembni, da naj bi jih uživali vsi. Poudarja še, da so človekove pravice univerzalne, torej niso odvisne od kulturnega konteksta in se ne spreminjajo s časom, ker izražajo bistvo človekove narave (*ibid.*: 19). Schmitz in Sikkinkova (2002: 1) k temu dodajata še pogoj, da morajo pravice temeljiti na enakosti in nediskriminaciji. Po takšni definiciji človekove pravice vsekakor lahko enačimo z mednarodnimi humanitarnimi normami, vendar nam v vsebinskem pomenu te opredelitve ne povedo ravno veliko, hkrati pa avtorji termin človekove pravice pogosto (npr. Donnelly 1986; Schmitz in Sikkink 2002) enačijo s pravicami, ki so zapisane v mednarodnih dokumentih, predvsem Splošni deklaraciji človekovih pravic⁴⁷ in dokumentih, ki izhajajo iz nje (pri tem izpostavljajo Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah⁴⁸ in Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah⁴⁹). Kljub njihovem zapisu v mednarodne dokumente vsem še ne moremo pripisati statusa mednarodnih humanitarnih norm, saj ne izpolnjujejo kriterijev kolektivnosti in vpliva na obnašanje akterjev (Finnemore 1996a: 22). Tako je na primer pravica do prostega časa sicer zapisana v mednarodne listine (npr. 24. člen Splošne deklaracije človekovih pravic), vendar v tej fazi še ne moremo govoriti o univerzalni podpori in aktivnemu delovanju držav za njeno uresničitev, ki bi ju sicer lahko zasledili v pogosti komunikaciji akterjev na mednarodni ravni (Finnemore in Sikkink 1998: 892) ter v samem obnašanju akterjev (Kowert in Legro 1996: 485). Takšne široke definicije človekovih pravic, ki jih Vincent (1991: 112) poimenuje maksimalistične, sicer vključujejo mednarodne humanitarne norme, vendar zavzemajo tudi pravice, ki jim statusa norme (še) ne moremo pripisati. Krasner (1993a: 161) tako upravičeno opozarja,

⁴⁷ Splošna deklaracija človekovih pravic (*Universal Declaration of Human Rights*, A/RES/217A(III)), sprejeta in razglašena 10. decembra 1948.

⁴⁸ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (*International Covenant on Civil and Political Rights*, A/RES/2200A(XXI)), sprejet 16. decembra 1966, v veljavi od 23. marca 1976.

⁴⁹ Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, A/RES/2200A(XXI)), sprejet 16. decembra 1966, v veljavi od 3. januarja 1976.

da je večina teh pravic koncept zahodnih liberalnih držav in da kljub temu da so te opredelitve najbolj razširjene, niso univerzalne.⁵⁰

Ker je predmet moje raziskave mednarodna organizacija univerzalnega značaja (Mednarodno kazensko sodišče), je treba mednarodne humanitarne norme opredeliti tako, da bo definicija presegala razlike med različnimi kulturami. Shue⁵¹ (v Vincent 1991: 112) v ta namen razvije doktrino osnovnih pravic (*basic rights*). Osnovne pravice po njegovem mnenju določa meja, pod katero ne bi smel pasti noben posameznik; osnovno definira v smislu, da je uživanje teh pravic nujen pogoj za uživanje vseh ostalih. Po njegovem mnenju spadata pravica do obstoja in varnosti zanesljivo med osnovne pravice. Ti dve pravici nedvomno presegata razlike med različnimi kulturami, ki jih podajajo antropološke raziskave,⁵² in hkrati tudi vsebujeta dimenzijo brezčasnosti ter zadostujeta kriterijema kolektivnosti in vplivu na obnašanje (Finnemore 1996a: 22). Za potrebe nadaljnje analize so mednarodne humanitarne norme, torej mednarodna pričakovanja o primernem obnašanju do vseh ljudi in vsakega posameznika, definirane predvsem kot pravica posameznikov do obstoja in varnosti.⁵³

3.2. Razvoj mednarodnih humanitarnih norm

Norme, ki jih MKS utrjuje, so mednarodne humanitarne norme. Med njimi sta najvažnejši univerzalnost človekovih pravic⁵⁴ in odgovornost za najhujše zločine na mednarodni ravni, ki sta nakazani že v preambuli Rimskega statuta MKS, in nanje tesno vezane norme mednarodnega kazenskega prava, ki jih lahko pojmuje s skupnim nazivom pravično sojenje (predvsem 3. del Rimskega statuta MKS). Te norme so na mednarodni ravni nastajale postopoma.

Mednarodne humanitarne norme so se v svojih začetkih vezale predvsem na oborožene konflikte oziroma vojne in so se na tem področju tudi začele najprej razvijati. Določena temeljna pravila in običaji v vojni obstajajo tako že stoletja in celo tisočletja (Zagorac 2003: 55). Ta pravila naj bi veljala za vse 'civilizirane' narode in so presegala meje posameznih političnih skupnosti. Problem, ki se je v teh zgodnjih fazah pojavljal,

⁵⁰ Več o pogledu islamskih držav na človekove pravice v Arzt (1990), o afriških pa v Cobbah (1987).

⁵¹ Shue, Henry (1980) *Basic Rights. Subsistence, Affluence, and US Foreign Policy*. Princeton: Princeton University Press.

⁵² Za obširnejšo analizo glej poglavje *Human rights and cultural relativism* v Vincent (1991: 37-57).

⁵³ V diplomskem delu uporabljam termin mednarodne humanitarne norme in ne norme človekovih pravic, ker se slednji pogosto povezuje z mednarodnimi dokumenti s področja človekovih pravic, v katerih so človekove pravice opredeljene precej širše, kot jih pojmem sama za potrebe diplomskega dela.

⁵⁴ Človekove pravice razumem v njihovem ozkem obsegu, kot pravico obstoja in varnosti posameznikov.

je bil, da večinoma kljub kršitvam pravil do sodnih pregonov njihovih kršilcev ni prihajalo, če pa je že prišlo, je šlo le za maščevanje zmagovalcev nad poraženci (*ibid.*).

Začetek procesa razvoja norm mednarodne odgovornosti posameznika za najhujše zločine sega že v 15. stoletje, ko se je zaradi »hudodelstev zoper božje pravo in človečnost« (Bassiouni 1987: 2) na zatožni klopi Sodišča Svetega rimskega cesarstva znašel guverner nemškega mesta Breisach Peter von Hagenbach. Čeprav bi iz današnjega vidika ta proces le s težavo označili za proces pred mednarodnim sodiščem za vojna hudodelstva, saj med drugimi pomanjkljivostmi obtoženec ni imel možnosti zagovora in je bila sodba znana vnaprej, se primer Hagenbach v vseh zgodovinskih pregledih sodišč omenja kot najverjetneje prvo mednarodno sojenje za vojna hudodelstva (Josipović, Krapac in Novoselec 2001: 16-17).

Na tej stopnji tudi še ne moremo govoriti o mednarodnih humanitarnih normah, saj je bil primer Hagenbach prej izjema kot pravilo; posameznikom, odgovornim za vojna hudodelstva, se ni sodilo, poleg tega pa so, kot rečeno, pri sojenju guvernerju Hagenbachu manjkali elementi pravičnega sojenja. Kljub temu sojenje predstavlja napredek pri razvoju mednarodnih humanitarnih norm, saj so bili v obtožnici zapisani zločini tipično nadnacionalne narave (sklicevanje na božje pravo in človečnost) (Zagorac 2003: 55), samo sojenje pred mednarodnim sodiščem pa je kazalo na priznavanje obstoja neke mednarodne jurisdikcije.

Avtorji, ki se ukvarjajo z vprašanjem mednarodne jurisdikcije, so ponavadi mnenja, da so ideje o nadnacionalni odgovornosti ter s tem razvoj mednarodnih humanitarnih norm zašle v krizo s sklenitvijo mirovnega sporazuma iz leta 1648, s katerim so se v Evropi končale tridesetletne vojne, in nastankom t. i. vestfalskega sistema. Boucher⁵⁵ (v Osiander 2001: 260) meni, da je vestfalski mir podal formalno podlago za nastanek modernega sistema držav. Evans in Newnham (1990: 420) poudarjata načelo ozemeljske suverenosti, ki izhaja iz vestfalskega miru.

Ključna načela, ki so se po McGrewu (1997: 3) razvila iz vestfalskega sistema so:

1. teritorialnost – človeštvo je razdeljeno v politične enote, ki imajo jasno določen prostor, te meje določajo tudi meje njihovega pravnega reda in obsega politične oblasti,

⁵⁵ Boucher, David (1998) *Political Theories of International Relations*. Oxford: Oxford University Press.

2. avtonomija – države urejajo svoje zunanje in notranje zadeve avtonomno, brez vmešavanja in nadzora od zunaj,
3. suverenost – znotraj meja je država⁵⁶ najvišja oblast, ki je nedeljiva, kar pomeni, da na določenem ozemlju ne moreta obstajati dve avtoriteti; država ne priznava višje pravne ali politične avtoritete,
4. pravnost – odnose med državami regulira pravo, vendar le v obsegu, na katerega pristanejo države same.

Vestfalski mir naj bi pomenil odklik od mednarodnih humanitarnih norm, saj naj bi poudarjal suverenost države in zavračal pristojnost drugih držav ali mednarodne skupnosti nad delovanjem določene politične skupnosti. Uveljavil naj bi premik k miselnosti o moderni državi kot zaključeni celoti, katere najpomembnejša naloga je skrb za lasten obstoj.

Nekateri avtorji (Krasner 1993b in predvsem Osiander 2001) se s takim pogledom ne strinjajo in menijo, da določbe, ki jih vsebuje vestfalski mir, ne dopuščajo kasnejših interpretacij, ki ugotavljajo, da so bile leta 1648 radikalno prekinjene ideje o mednarodni jurisdikciji. Osiander (2001: 281) trdi, da so koncept suverenosti, kot ga poznamo danes, izoblikovali šele mednarodni pravniki v 19. in 20. stoletju in da tridesetletne vojne niso imele niti najmanjše povezave z vprašanjem suverenosti (*ibid.*: 252-60).

Ne glede na vprašanje, ali je vestfalski mir prekinil ideje o nadnacionalni jurisdikciji ali ne, lahko vse do konca 18. stoletja opazimo nekakšno mrtvilo na področju mednarodne kazenske odgovornosti posameznika za kršitve mednarodnih humanitarnih norm. Z razsvetljenstvom zopet zaživijo ideje o nadnacionalni naravi določenih pravic in dolžnosti. Jeremy Bentham je konec 18. stoletja v svojem Načrtu za univerzalni in večni mir predlagal ustanovitev mednarodne sodne instance, t. i. Sodišča miru, ki naj bi nastalo po splošni pacifikaciji (Zagorac 2003: 56). Še dlje je v svojih načrtih šel Immanuel Kant (1957: 51), utemeljitelj kozmopolitske teorije, saj je poleg nadnacionalne sodne institucije, ki bi v mednarodni skupnosti zagotavljala večni mir, predlagal širšo strukturo mednarodnih organizacij, ki bi služile enakemu namenu. Tudi John Stuart Mill je v svojem eseju Mednarodno pravo podprl ustanovitev mednarodnega sodišča, ki bi delovalo z moralno močjo, k razvoju njegovega zakonika pa bi morali prispevati vsi ljudje s svojimi idejami (Zagorac 2003: 57). Cilj vseh teh filozofov je bil

⁵⁶ Gre za državo v ožjem smislu oziroma politično silo, ki predstavlja, vodi in upravlja politično skupnost (Sruk 1995: 75).

mir med državami in rešitev za to so videli samo v nadnacionalnem telesu, ki bi udeleževalo in nadzorovalo spoštovanje splošno sprejetih mednarodnih humanitarnih norm. Avtorji so se osredotočali na sodišča, ki bi bila pristojna za sojenje državam in ne posameznikom, vseeno pa lahko v njihovih idejah zasledimo zamisli o nedeljivosti miru in potrebi po nadnacionalnemu urejanju mednarodnih vprašanj.

Pomemben zagon pri širitvi mednarodnih humanitarnih norm je prispeval razvoj vojnega prava v drugi polovici 19. stoletja. Gustav Moynier, eden izmed ustanoviteljev Rdečega križa, je predlagal ustanovitev sodišča, ki bi bilo pristojno za pregon kršiteljev Ženevske konvencije iz 1864 (Zagorac 2003: 58). Njegova ideja je bila za takratno politično situacijo še preuranjena.

Namen haaških mirovnih konferenc (1899 in 1907) je bil sicer zajeziti kopičenje orožja, vendar je na novo ustanovljeno Stalno arbitražno sodišče,⁵⁷ ki je bilo namenjeno mirnemu reševanju sporov med državami, prva dejansko realizirana ideja, ki kaže na nadnacionalno naravo reševanja humanitarnih problemov (*ibid.*). Subjekti so bile sicer države, vendar nekateri avtorji (Noyes 1999: 225; Sadat 2000: 31) menijo, da je bil to prvi korak k stalnemu MKS, ki je logično nadaljevanje sklepov haaških konferenc.

Po soočenju z grozotami prve svetovne vojne so na mirovni konferenci zavezniki v versajsko mirovno pogodbo⁵⁸ vnesli določbe o sojenju odgovornim za kršenje zakonov in običajev v vojni ter humanitarnega prava. Komisija o odgovornosti povzročiteljev vojne in o izvrševanju kazni (*Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties*)⁵⁹ je v priporočilih podala osnovne smernice, po katerih naj bi ustanovili mednarodno sodišče, ki je med zavezniki odprlo precej debat, posebej glede vprašanja pravne podlage za takšna sojenja (Zagorac 2003: 58-9). Kompromis sta 227. in 228. člen versajske mirovne pogodbe iz leta 1919, ki predvidevata pregon nemškega cesarja Viljema II. in zahtevata od Nemčije, naj sodišču izroči vse osebe, obdolžene kršitev zakonov in običajev v vojni, da bi jim lahko sodili

⁵⁷ Stalno arbitražno sodišče (*Permanent Court of Arbitration*); Konvencija o mirnem reševanju mednarodnih sporov (*Convention for the Pacific Settlement of International Disputes*), sprejeta 29. julija 1899, je v svojem 20. členu predvidevala ustanovitev Stalnega arbitražnega sodišča, <http://pca-cpa.org/ENGLISH/BD/1899.htm> (10. julij 2004).

⁵⁸ Versajska mirovna pogodba (*Versailles Peace Treaty*), sprejeta 28. junija 1919, VII. poglavje (Kazni), 227. – 230. člen, <http://history.acusd.edu/gen/text/versaillestreaty/vercontents.html> (10. julij 2004).

⁵⁹ Komisijo je sestavljalo petnajst predstavnikov zmagovalnih sil ('Komisija petnajsterice'). Države so jo ustanovile z namenom, da za mirovno konferenco leta 1919 pripravi neobvezujoča priporočila o ravnanju s povzročitelji vojne. Komisija je podala osnovne smernice in načela, po katerih naj bi ustanovili mednarodno sodišče (Zagorac 2003: 59). Razkol med idejami ZDA in evropskih držav glede vprašanja sojenja nemškimi zločincem je bil že v komisiji ogromen, saj so evropski predstavniki podpirali sojenja, medtem ko se je ameriškim zdelo to vprašanje manj pomembno (Bass 2002: 100).

pred posebnim mednarodnim vojaškim sodiščem. Do samega izvajanja teh členov ni prišlo, saj je cesar poiskal politično zatočišče na Nizozemskem, sojenje ostalim pa so prepustili Vrhovnemu sodišču Nemčije (*ibid.*: 59). Tudi podobna zahteva po sojenju turškim vojnim zločincem je ostala mrtva črka na papirju.⁶⁰

Kljub zaradi političnih razlogov neuspešnim poskusom sojenja posameznikom, odgovornim za najhujše zločine po prvi svetovni vojni, to obdobje vseeno pomeni precejšen napredek v razvoju mednarodnih humanitarnih norm. Ustanovljeno je bilo Društvo narodov, ki je imelo že v preambuli ustanovnega dokumenta opredeljeno nalogo varovanja mednarodnega miru in varnosti.⁶¹ Temeljilo je na ideji, da je mednarodna organiziranost edini možni način preprečevanja prihodnjih konfliktov (Bennett in Oliver 2002: 27). Društvo narodov je sicer temeljilo na načelu ozemeljske celovitosti in politični neodvisnosti vseh članic, a je vseeno imelo nadnacionalni karakter z določili, da je kakršnakoli vojna ali grožnja z njo stvar celotne organizacije (*ibid.*: 27-8). Tudi Stalno sodišče mednarodne pravice (*Permanent Court of International Justice*) ustanovljeno leta 1919, ki je med drugim odločalo tudi o vprašanih varstva manjšin (*ibid.*), pomeni napredek pri razvoju mednarodnih humanitarnih norm. Čeprav so vse institucije, ustanovljene v času po prvi svetovni vojni, ki so imele cilj obvarovati mir in utrjevati humanitarne norme, doživele klavrn konec (nemškimi in turškimi zločinci se ni sodilo, Društvo narodov in Stalno sodišče mednarodne pravice sta imela podporo le dela mednarodne skupnosti), je v tem obdobju prišlo do opaznega napredka, predvsem v kodifikaciji določenih načel mednarodnega prava (npr. Kellogg-Briandov pakt⁶² iz leta 1928 kot poskus prepovedi vojne kot sredstva zunanje politike ali 1925. leta sprejeti protokol proti plinskemu vojskovanju⁶³). V tem obdobju so se pojavili poskusi preprečevanja in humaniziranja potencialnih vojn (*ibid.*: 78-80). Leta 1937 v okviru Društva narodov sprejeta Konvencija proti terorizmu je v svojem aneksu celo vsebovala statut mednarodnega kazenskega sodišča, a do njegove ustanovitve ni prišlo, saj je konvencijo ratificirala le Indija (Zagorac 2003: 62).⁶⁴

⁶⁰ Podroben opis razvoja dogodkov in stališč držav do sojenja nemškimi in turškimi zločinci po prvi svetovni vojni v Bass (2002: 58-147).

⁶¹ Pakt Društva narodov (*The Covenant of the League of Nations*), sprejet 28. junija 1919, stopi v veljavo 10. januarja 1920, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm> (10. julij 2004).

⁶² Kellogg-Briandov pakt (*Kellogg-Briand Pact*), sprejet 27. avgusta 1928, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/kbpact/kbpact.htm> (10. julij 2004).

⁶³ Protokol proti plinskemu vojskovanju (*Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare*), sprejet 17. junija 1925, stopi v veljavo 8. februarja 1928, <http://www.cornnet.nl/~akmalten/gas1925.html> (10. julij 2004).

⁶⁴ Konvencija proti terorizmu (*Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism*), sprejeta 16. novembra 1937.

Druga svetovna vojna je pokazala, da je kljub širitvi idej o prepovedi vojne in humanemu vojskovanju realna situacija ravno obratna. Ta vojna je bila najbolj krvavi spopad v zgodovini človeštva, v katerem so se uporabljale najbolj krute metode vojskovanja. Neuspehi naštetih mednarodnih organizacij po prvi svetovni vojni niso omajali zanosa voditeljev po ustanovitvi novih; verjetno so jih ravno slabe izkušnje s političnimi omahovanji prepričale, da nove organizacije potrebujejo kar se da široko podporo (Bennett in Oliver 2002: 46).

Največ idej o ustanovitvi novih mednarodnih organizacij se je pojavljalo v ZDA (npr. *Commission to Study the Organization of Peace, Commission for a Just and Durable Peace, the League of Nations Association*) in Veliki Britaniji (npr. *Carnegie Endowment for International Peace*) (*ibid.*: 47-8). Na sestankih zavezniških držav so se že od leta 1941 ukvarjali z vprašanjem univerzalne povojne mednarodne organiziranosti. Atlantska listina,⁶⁵ o kateri sta se avgusta 1941 dogovorila Winston Churchill in Franklin Delano Roosevelt, je prvič vključevala idejo univerzalne mednarodne institucije s ciljem zagotavljanja miru in varnosti (*ibid.*: 50). V deklaraciji,⁶⁶ ki so jo oktobra 1943 v Moskvi podpisali predstavniki ZDA, Velike Britanije, Sovjetske zveze in Kitajske, so jasno izražene namere po ustanovitvi splošne mednarodne organizacije. O sami sestavi in drugih podrobnostih so predstavniki istih držav razpravljali na konferencah v Dumbarton Oaksu, oktobra 1944,⁶⁷ in na Jalti, februarja 1945.⁶⁸

Eden izmed prvih povojnih projektov v smeri širitve humanitarnih norm je bila ustanovitev Mednarodnega vojaškega sodišča v Nürnbergu (nürnberško sodišče)⁶⁹ in Mednarodnega vojaškega sodišča za Daljni vzhod (tokijsko sodišče).⁷⁰ Odločitev o njuni ustanovitvi ni bila premočrna, kot bi morda lahko pričakovali. Med zavezniki je takrat prevladovalo mnenje, da bi bilo treba sovražnike kar postreliti (Bass 2002: 147). Končna

⁶⁵ Atlantska listina (*Atlantic Charter*), sprejeta 14. avgusta 1941, v osmi točki vsebuje izraz »širši in stalni sistem splošne varnosti«, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/atlantic.htm> (10. julij 2004).

⁶⁶ Moskovska deklaracija (*The Moscow Conference Joint Four-Nation Declaration*), 19. oktober 1943, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/moscow.htm> (10. julij 2004).

⁶⁷ Sklepi konference v Dumbarton Oaksu o organizaciji za mednarodni mir in varnost (*Dumbarton Oaks Conversations on International Peace and Security Organization*), 7. oktober 1944, <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1944/441007a.html> (10. julij 2004).

⁶⁸ Dogovor z jaltske konference (*The Yalta Conference Agreement*), 11. februar 1945, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/yalta.htm> (10. julij 2004).

⁶⁹ Mednarodno vojaško sodišče ustanavlja prvi člen londonskega dogovora (*London Agreement*), sprejete 8. avgusta 1945, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/proc/imtconst.htm> (10. julij 2004).

⁷⁰ Vrhovni poveljnik združenih sil v Tokiu, ameriški general Douglas MacArthur, je Mednarodno vojaško sodišče za Daljni vzhod ustanovil 19. januarja 1946. Pravna podlaga za njegovo ustanovitev je bila potsdamska deklaracija z dne 26. julija 1945 (Zagorac 2003: 67). Statut Mednarodnega vojaškega sodišča za Daljni vzhod (*Charter of the International Military Tribunal for the Far East*) je dostopen na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imtfech.htm> (10. julij 2004).

odločitev o ustanovitvi sodišč je bila dolgotrajna in del debate, ki je relevanten za ameriško vlogo v tem procesu, je predstavljen v naslednjem poglavju. Stvarna pristojnost nürnberškega sodišča, ki je bila določena v šestem členu statuta sodišča,⁷¹ je bila omejena na hudodelstva zoper mir, vojna hudodelstva in hudodelstva zoper človečnost.

Zaradi neposredne podpore vseh štirih velikih sil – ZDA, Velike Britanije, Francije in Sovjetske zveze – in pristanka več manjših držav je predvsem nürnberško sodišče postalo mejnik pri razvoju norm mednarodne kazenske odgovornosti, saj lahko v tem času začnemo govoriti o začetku zbiranja kritične mase držav, ki je bila potrebna, da so se ideje mednarodne kazenske odgovornosti prevesile v norme.⁷² Vincent⁷³ (v Held 2003a: 165) ugotavlja, da je prvič v zgodovini človeštva neko sodišče jasno potrdilo moralno odgovornost posameznika, ki presega njegovo odgovornost do lastne države. Hkrati pa sedmi člen nürnberškega statuta jasno določa, da »uradni položaj obtoženca, naj bo šef države ali odgovorni uradnik vladnih ministrstev, ne more veljati za okoliščino, ki izključuje kazensko odgovornost, ali za olajševalno okoliščino« (Weissbrodt, Fitzpatrick in Newman 2001: 391). Mednarodne humanitarne norme obvezujejo tudi šefe držav. Cassese (1988: 132) ugotavlja, da je tribunal prvič potrdil, da kadar so mednarodna pravila, ki ščitijo osnovne humanitarne norme, v nasprotju z zakoni države, mora posameznik preseči zakone države in spoštovati mednarodne norme.⁷⁴

Norme mednarodne kazenske odgovornosti posameznikov seveda niso bile utrjene v trenutku ustanovitve nürnberškega in tokijskega sodišča ali po njunih sodbah, saj ne moremo tako natančno določiti nastanka norm. Lahko pa trdimo, da sta sodišči pomenili korak naprej pri utrjevanju mednarodnih humanitarnih norm, torej pravic do obstoja in varnosti posameznikov, saj so na povojnih sodiščih sodili tistim, ki so posameznikom te pravice odvzeli.

⁷¹ Statut Mednarodnega vojaškega sodišča (*Charter of the International Military Tribunal*) je priložen kot aneks k londonskemu dogovoru (*London Agreement*), sprejetemu 8. avgusta 1945, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/proc/imtconst.htm> (10. julij 2004).

⁷² Pomembno je predvsem nürnberško sodišče, ki je uživalo širšo podporo, saj je bilo v večjem interesu vseh vpletenih strani; ustanovljeno je bilo tudi z mednarodno pogodbo, medtem ko je tokijsko sodišče vzpostavil ameriški general MacArthur na podlagi dogovora med velesilami (potsdamska deklaracija, 26. julij 1945) (Zagorac 2003: 67).

⁷³ Vincent, J. (1992) *Modernity and Universal Human Rights*. V McGrew, Anthony in Paul G. Lewis (ur.) *Global Politics. Globalization and the Nation-State*. Cambridge: Polity Press, 269-92.

⁷⁴ Razen, če ni prostora za moralno odločitev, npr. če posamezniku neposredno grozijo s smrtjo (Cassese 1988: 132).

Povojna sodišča so neposredno vezana na temo diplomskega dela, se je pa poleg njih po drugi svetovni vojni začel pravi razcvet na področju mednarodnih humanitarnih norm. Že sama Ustanovna listina Združenih narodov⁷⁵ v svoji preambuli jasno povezuje spoštovanje človekovih pravic z mednarodnim mirom. 1948. leta sprejeta Splošna deklaracija človekovih pravic⁷⁶ sicer ni mednarodnopravno zavezujoči dokument, vendar kaže na takratno stanje v mednarodni skupnosti, ki se je začela zavedati, da so določene pravice nadnacionalne in niso v izključni pristojnosti držav samih (Pease 2003: 237-8). Za razpravo o dolžnosti zagotavljanja pravice do obstoja in varnosti je morda še pomembnejši povojni dokument 1948. leta sprejeta Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida (Konvencija o genocidu),⁷⁷ saj zopet pokaže na odgovornost celotnega človeštva za preprečevanje tega zločina. Konvencija o genocidu je po mnenju Orentlicherjeve (1991: 2566), poleg 1984. leta sprejete Konvencije proti mučenju,⁷⁸ tudi edini dokument, ki države podpisnice dejansko pravno zavezuje, da morajo kršilce določil kaznovati pred lastnimi sodišči.⁷⁹ Takšna progresivna narava Konvencije o genocidu je posledica velike pripravljenosti držav po drugi svetovni vojni, da skupno rešujejo najtežje probleme.

Nadaljnji razvoj mednarodnih humanitarnih norm je bil zaradi bipolarne razdelitve sveta v času hladne vojne prekinjen na meddržavni ravni. Države so sicer sprejele številne resolucije (leta 1974 je Generalna skupščina Organizacije združenih narodov (GS) sprejela definicijo agresije,⁸⁰ ki naj bi služila za ugotavljanje odgovornosti držav za ta zločin) ter leta 1966 Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah in Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, a je bil prenos besed v dejanja izredno redek. Podobna situacija kot za celotno področje človekovih pravic in mednarodnih humanitarnih norm velja tudi za norme mednarodne kazenske odgovornosti.

⁷⁵ Ustanovna listina Združenih narodov (*Charter of The United Nations*), sprejeta 26. junija 1945, v veljavi od 24. oktobra 1945, <http://www.un.org/aboutun/charter> (12. marec 2004).

⁷⁶ Splošna deklaracija človekovih pravic (*Universal Declaration of Human Rights*, A/RES/217A(III)), sprejeta in razglašena 10. decembra 1948.

⁷⁷ Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, A/RES/260A(III)), sprejeta 9. decembra 1948, v veljavi od 12. januarja 1951.

⁷⁸ Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (*Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, A/RES/39/46), sprejeta 10. decembra 1984, v veljavi od 26. junija 1987.

⁷⁹ Konvencija o genocidu v šestem členu države zavezuje, da morajo storilcem genocida soditi pred nacionalnimi sodišči ali pa jih predati ustreznim mednarodnim sodiščem. Konvencija proti mučenju pa države v četrtem členu zavezuje, da v svoj kazenski zakonik vključijo mučenje in zanj predpišejo kazni, ki so v skladu s težo zločina.

⁸⁰ A/RES/3314(XXIX), 14. december 1974.

GS je v resoluciji,⁸¹ ki je bila sprejeta sočasno s Konvencijo o genocidu, Komisijo za mednarodno pravo (KMP) zaprosila, naj prouči »zaželenost in možnost ustanovitve sodnega organa za sojenje osebam obtoženih genocida in drugih zločinov, za katera bo ta organ dobil pristojnost v mednarodnih konvencijah«. Kljub pozitivnim ugotovitvam KMP do konkretnih premikov ni prišlo in pobude zaradi politične realnosti niso prišle dlje od predlogov (Sadat 2000: 36).⁸²

V obdobju hladne vojne lahko zasledimo konkretne premike v mednarodni civilni družbi, ki je obsojala vojne zločine in zahtevala kaznovanje odgovornih posameznikov. Po vojni v Vietnamu⁸³ je bilo zelo odmevno Russellovo mednarodno sodišče za vojne zločine, ki sta ga leta 1967 ustanovila filozofa in mirovna aktivista Bertrand Russell in Jean-Paul Sartre in na katerem so v »interesu človečnosti in za zaščito civilizacije« sodili ameriški vladi za genocid v Vietnamu (Power 2000: 167). Zavest o potrebi po mednarodni odgovornosti se je v tem obdobju razvila v civilni družbi, ki je odigrala pomembno vlogo tudi pri kasnejšem ustanavljanju sodišč v devetdesetih letih 20. stoletja (Pace in Thieroff 2002: 391-8), na meddržavni ravni pa so prizadevanja za razvoj mednarodnega humanitarnega prava večinoma ostala na deklarativni ravni. Zavest o pravici vseh ljudi do obstoja in varnosti (torej humanitarne norme) ter dolžnosti držav, da kaznujejo posameznike, ki te pravice kršijo, se je v civilni družbi razvijala tudi v času hladne vojne, določila, ki bi države mednarodnopravno zavezovala, pa so bila le izjema (Konvencija o genocidu in Konvencija proti mučenju) (Orentlicher 1991: 2566).

Padec berlinskega zidu je prinesel nove možnosti sodelovanja. Demokratične vrednote so postale vrednote obeh nekdanjih blokov, humanitarne norme pa splošno sprejeti ideal mednarodne skupnosti. Vojne v nekdanji Jugoslaviji in genocid v Ruandi so opozorili na pomanjkanje mednarodnega mehanizma, ki bi zagotavljal pravično kaznovanje storilcev, kadar odpovedo nacionalni mehanizmi (Lee 2002: 6). Varnostni svet Organizacije združenih narodov (VS) je sprejel odločitev o ustanovitvi *ad hoc*

⁸¹ A/RES/260B(III), 9. december 1948.

⁸² Razvoj debate in konkretni problemi s snovanjem stalnega kazenskega sodišča mednarodnega značaja so v obstoječi literaturi dobro opisani in se jim zato ne posvečam, saj bi natančen opis lahko le zameglil dejstvo, da se na praktični ravni ni veliko spremenilo zaradi politične realnosti. Več o razvoju debate v Zagorac (2003: 69-74), Sadat (2000: 36-8) in Lee (2002: 1-13).

⁸³ Za primerjavo med zločini 2. svetovne vojne in Vietnamu in potrebo po ustanovitvi mednarodnega tribunala po vojni v Vietnamu glej Taylor (1970).

tribunalov za nekdanjo Jugoslavijo⁸⁴ in Ruando⁸⁵. S tema korakoma so se norme, ki jih je civilna družba že v času hladne vojne podpirala (Pace in Thieroff 2002: 391-8), utrdile tudi na meddržavni ravni. Obe sodišči predstavljata odgovor mednarodne skupnosti na konkretni problem, reakcijo na že zagrešene zločine.

Vojne v nekdanji Jugoslaviji in genocid v Ruandi so pripomogli k vnovični obuditvi zanimanja mednarodne skupnosti za stalno sodišče, ki bi imelo že vzpostavljene mehanizme za kaznovanje posameznikov, odgovornih za najhujše kršitve mednarodnega humanitarnega prava. KMP je leta 1994 GS predložila osnutek statuta in ji priporočila, naj skliče mednarodno konferenco, na kateri bi ustanovili mednarodno kazensko sodišče (Zagorac 2003: 75). Potem ko so države na predlog statuta podale svoje pripombe in predloge, se je GS res odločila za ta korak. Diplomatska konferenca za ustanovitev MKS je potekala v Rimu od 15. junija do 17. julija 1998 (*ibid.*). Končni rezultat konference je sprejetje Rimskega statuta MKS, ki ustanavlja to institucijo.

Pot do stalnega mednarodnega kazenskega sodišča je bila dolga in naporna tudi zato, ker so se države zavedale pomembnih novosti, ki jih ustanovitev MKS prinaša v mednarodno skupnost. Če nanj gledamo z vidika razvoja norm, lahko trdimo, da MKS predstavlja korak k internalizaciji mednarodnih humanitarnih norm, saj je ozemeljska pristojnost MKS domala univerzalna oziroma ima namen postati takšna. S pravnega vidika lahko govorimo o MKS kot o vzorčnem primeru popolnoma legalizirane institucije (Abbott in drugi 2001: 22). Na take organizacije je prenesen del suverenosti držav (*ibid.*: 31), kar zopet pomeni velik korak za mednarodno skupnost, saj države načeloma niso naklonjene izgubi suverenosti, če od tega nimajo neposredne koristi.

⁸⁴ Mednarodni kazenski tribunal za pregon oseb, odgovornih za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju nekdanje Jugoslavije od leta 1991, ustanovljen z resolucijo Varnostnega sveta S/RES/808 (1993) z dne 22. februarja 1993 (MKTJ).

⁸⁵ Mednarodni kazenski tribunal za pregon oseb, odgovornih za genocid in druge hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju Ruande, in državljanov Ruande, odgovornih za genocid in druge podobne kršitve, storjene na ozemlju sosednjih držav, med 1. januarjem 1994 in 31. decembrom 1994, ustanovljen z resolucijo Varnostnega sveta S/RES/955 (1994) z dne 8. novembra 1994 (MKTR).

4. VLOGA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE PRI OBLIKOVANJU NORM MEDNARODNE KAZENSKE ODGOVORNOSTI

Namen tega poglavja je predstaviti odnos Združenih držav Amerike (ZDA) do norm mednarodne kazenske odgovornosti posameznikov, ki zagrešijo najhujše kršitve mednarodnih humanitarnih norm.⁸⁶ Ta odnos je najlažje analizirati s spremljanjem politike države do mednarodnih in nacionalnih sodišč, ki norme mednarodne kazenske odgovornosti posameznikov udejanjajo. V prvem delu predstavljam odnos ameriške politike do norm mednarodne kazenske odgovornosti pred prvo svetovno vojno, sledi analiza oblikovanja politike ZDA ter njena vloga pri nastajanju sodišč po prvi (podpoglavje 4.2.) in drugi svetovni vojni (podpoglavje 4.3.), nadaljujem z obravnavo ameriške vloge pri nastanku in delovanju sodišč po koncu hladne vojne (analiza ameriškega odnosa do Mednarodnega kazenskega tribunala za nekdanjo Jugoslavijo⁸⁷ (MKTJ) in v manjši meri do Mednarodnega kazenskega tribunala za Ruando⁸⁸ (MKTR) ter vloga ZDA pri krepitvi norm kazenske odgovornosti posameznikov na nacionalni ravni). V tem poglavju ne podajam natančne analize oblikovanja politike ZDA do Mednarodnega kazenskega sodišča (MKS), saj je temu posvečeno naslednje poglavje.

4.1. Združene države Amerike in norme mednarodne kazenske odgovornosti pred prvo svetovno vojno

V obdobju pojava prvih idej o mednarodni kazenski odgovornosti, ki so opisane v podpoglavju 3.2., so ZDA šele nastajale in niso imele glavne vloge pri razvoju mednarodnih humanitarnih norm. Središče razvoja je bilo v Evropi. ZDA so v tem času

⁸⁶ Norme mednarodne kazenske odgovornosti zavzemajo del mednarodnih humanitarnih norm. Za popolno analizo odnosa ZDA do MKS bi bilo smiselno tudi podrobno analizirati odnos ZDA do celotnega področja mednarodnih humanitarnih norm, vendar mi obseg naloge ne dopušča natančnejše analize, prav tako pa odnos do mednarodnih sodišč, ki jih v tem poglavju obravnavam, kaže na glavne značilnosti odnosa ZDA do celotnega področja mednarodnih humanitarnih norm, saj sodišča predstavljajo njihov pomemben del (kažejo npr. razvoj mednarodnih humanitarnih norm in pravil v času vojne), hkrati pa so jih države ustanovljale ali pa se je o tem razmišljalo ob vsakem večjem zagonu pri razvoju humanitarnih norm (razsvetljenje, po obeh svetovnih vojnah, v začetku devetdesetih let 20. stoletja). Podrobnejše je ta povezava med humanitarnimi normami in normami mednarodne kazenske odgovornosti predstavljena v podpoglavju 3.2., kjer je predstavljen razvoj mednarodnih humanitarnih norm.

⁸⁷ Mednarodni kazenski tribunal za pregon oseb, odgovornih za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju nekdanje Jugoslavije od leta 1991, ustanovljen z resolucijo Varnostnega sveta S/RES/808 (1993) z dne 22. februarja 1993.

⁸⁸ Mednarodni kazenski tribunal za pregon oseb, odgovornih za genocid in druge hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju Ruande, in državljanov Ruande, odgovornih za genocid in druge podobne kršitve, storjene na ozemlju sosednjih držav, med 1. januarjem 1994 in 31. decembrom 1994, ustanovljen z resolucijo Varnostnega sveta S/RES/955 (1994) z dne 8. novembra 1994.

po mnenju avtorjev, kot sta McEvoy-Levyjeva (2001) in Lipset (1997), šele pričele oblikovati svojo politiko do zunanjega sveta. Ta politika je temeljila na predstavi o moralni večvrednosti in občutku posebnosti izvora, političnega sistema in vrednot oziroma, kot jo poimenuje McEvoy-Levyjeva (2001), gre za 'politiko izjeme' (*exceptionalism*).⁸⁹ Prvi avtor, ki je neposredno pisal o ameriški izjemnosti v primerjavi do drugih držav, je bil Tocqueville⁹⁰ (v Lipset 1997: 18). McEvoy-Levyjeva (2001: 22-3) meni, da je bila v obdobju po osamosvojitvi zunanja politika ZDA usmerjena predvsem na zaščito ameriških vrednot in sistema pred zunanjimi vplivi in se ni usmerjala v njihovo širitev.

ZDA v obdobju pred prvo svetovno vojno, obdobju nastajanja idej mednarodne kazenske odgovornosti in mednarodnih humanitarnih norm, niso imele vidne vloge pri njihovem razvoju.

4.2. Vloga Združenih držav Amerike pri nastanku kazenskih sodišč po prvi svetovni vojni

Razvoj ZDA iz regionalne v globalno silo v začetku 20. stoletja je prinesel tudi razvoj politike izjeme (McEvoy-Levy 2001: 23-4). Politika je poleg zaščite ameriških vrednot pričela vključevati tudi njihovo širjenje navzven. To se še posebej kaže v politiki ZDA po prvi svetovni vojni oziroma v obdobju, ki ga McEvoy-Levyjeva poimenuje Wilsonova politika izjeme (*Wilsonian exceptionalism*) (*ibid.*: 26).

Prebivalci Združenih držav /.../ so pripravljene posvetiti svoja življenja, svojo čast in vse, kar posedujejo. Moralni vrh, višek in zadnja vojna za človeško svobodo je prišla in pripravljene so dati svojo lastno moč, svoj lastni najvišji smisel in svojo lastno integriteto ter predanost na test (Wilson v McEvoy-Levy 2001: 26).

Kljub zavezanosti predsednika Thomasa Woodrowa Wilsona širitvi ameriških vrednot svobode in pravičnosti pa ZDA niso odločno podprle sojenj nemškimi zločincem po prvi svetovni vojni. Po mnenju Bassa (2002: 82) so bili Wilsonovi načrti za Društvo narodov tako napredni, da ni ostalo prostora za manjše probleme, kot je bilo sojenje nemškimi vojnimi zločincem. Medtem ko sta britanski in francoski predsednik vlade,

⁸⁹ McEvoy-Levyjeva (2001: 23) ugotavlja, da je politika izjeme stalnica ameriške zunanje politike, poimenuje jo »para-ideologija, ker je kristalizacija skupka povezanih idej, ki razlagajo svet in vlogo ZDA v njem«. Njenemu mnenju se pridružujejo tudi nekateri drugi avtorji; Lipset (1997: 18) npr. meni, da je razlog, zakaj Američani niso naklonjeni ideologijam, ravno v tem, da Amerika je ideologija.

⁹⁰ Tocqueville, Alexis de (1835/1988) *Democracy in America*. New York: New York Perennial.

David Lloyd George in Georges Clemenceau, Društvo narodov in sojenje nemškemu cesarju Viljemu II. vseskozi predstavljala kot dva povezana projekta izgraditve miru in prava po prvi svetovni vojni, je Wilson menil, da so člani o sojenju nemškim zločincem šibka točka versajske mirovne pogodbe (*ibid.*: 100). Wilson je svojemu državnemu sekretarju Robertu Lansingu, ki je sodeloval pri pripravah versajske mirovne pogodbe, celo naročil, naj napiše ločeno poročilo, v katerem ameriška administracija zavrača tribunal in sojenje Viljemu II (*ibid.*). Ameriško stališče je bilo, da je treba jasno ločevati med zločini pravne in moralne narave in da je treba paziti, da sojenje pokriva samo kršitve prava, kar pa po njihovem mnenju britanski in francoski predlog ni storil. Poleg tega je bilo za ZDA sporno tudi vprašanje sojenja voditelju države, saj mu lahko sodi le njegovo ljudstvo (*ibid.*: 102-3). Na koncu je Wilson v kompromisnem dogovoru pristal na vključitev členov o sojenju Viljemu II. in drugim nemškim vojnim zločincem v versajsko pogodbo, do izvajanja teh členov pa zaradi bega nemškega cesarja in prenosa pristojnosti sojenja nad ostalimi posamezniki na nemško sodišče ni prišlo (Zagorac 2003: 59).

Dva razloga, zakaj ameriška administracija ni podprla sojenja vojnim zločincem po prvi svetovni vojni, ki sta bila izpostavljena v Lansingovem ločenem poročilu, sta vprašanje obstoječega mednarodnega prava in sojenje voditelju države. Bass (2002: 92-104) poudarja, da je razlog za ameriško odklonilno stališče tudi dejstvo, da ZDA za razliko od Francije in Velike Britanije niso utrpeli večje gmotne in predvsem človeške škode v prvi svetovni vojni.

Kljub temu da so ZDA vsaj v začetnem obdobju po prvi svetovni vojni prevzele vodstvo v širjenju mednarodnih humanitarnih norm, same norm mednarodne kazenske odgovornosti še niso želele podpreti, ker za to po njihovem mnenju ni obstajala pravna podlaga. Že slabih trideset let kasneje je bila situacija popolnoma drugačna in sojenja vojnim zločincem so postala del ameriške zunanjepolitične agende.

4.3. Vloga Združenih držav Amerike pri nastanku in delovanju kazenskih sodišč po drugi svetovni vojni

Po drugi svetovni vojni so se štiri zmagovite sile – Velika Britanija, Francija, Sovjetska zveza in ZDA – soočile z vprašanjem, kaj storiti z nemškimi in japonskimi zločinci. Francija, ki se je zavezniškim silam pridružila šele proti koncu druge svetovne

vojne,⁹¹ pri tem ni imela vidnejše vloge, so pa zato ostale tri velesile imele pred seboj paleto možnosti. Odločitev o ustanovitvi mednarodnega sodišča nikakor ni bila samoumevna. Bass (2002: 7-8) kot enega izmed pogojev, da se država in njeni voditelji odločijo za tako politiko, navaja »liberalno politično skupnost« (*liberal polity*).⁹² Dokaze za to teorijo najdemo tudi v politiki omenjenih držav po drugi svetovni vojni. Medtem ko je sovjetski voditelj Josif Visarionovič Stalin na konferenci novembra 1943 v Teheranu zahteval likvidacijo vsaj 50.000 do 100.000 Nemcev, sta Velika Britanija in predvsem ZDA obravnavali mednarodno sodišče kot potencialno rešitev vprašanja, kaj storiti z nemškimi in japonskimi zločinci (*ibid.*: 195).⁹³ Politiko treh velesil po drugi svetovni vojni lahko ocenimo kot boj med zagovorniki hitre eliminacije nasprotnikov in zagovorniki mednarodnih humanitarnih norm in pravičnega sojenja.

Razlike pa niso obstajale le med stališči držav, temveč tudi znotraj njih samih. V ameriški administraciji, ki se je na koncu izkazala kot glavni pobudnik obeh povojnih sodišč, se je bil hud boj med zagovorniki hitrih usmrtitev in zagovorniki mednarodnega sodišča; debata glede prihodnosti vojnih zločincev je postala ena pomembnejših debat, ki so zadevale mednarodno povojno ureditev (Smith 1981: 7). Razprava v Rooseveltovi administraciji je v glavnem potekala med ministrom za finance Henryjem Morgenthauvom mlajšim, ki je tako kot večina administracije zagovarjal hitre usmrtitve, in vojnim ministrom Henryjem Stimsonom, ki je zagovarjal sodne procese za vojne zločince (Bass 2002: 150).

Vse do leta 1945 se je ameriška administracija z Rooseveltom na čelu nagibala k radikalnim rešitvam problema nemških vojnih zločincev; predlogi, o katerih so člani razpravljali, so segali vse od množičnih deportacij prek usmrtitve vseh članov nacistične stranke do usmrtitve samo njenega vodstva (Smith 1981: 5-12). Morgenthau, ki je menil, da je Stimsonova vojaška in strateška politika do Nemčije premila, je septembra 1944 Rooseveltu poslal dokument, ki je kasneje postal znan kot 'Morgenthauvov načrt' in je vseboval predlog ravnanja z Nemčijo po njenem porazu (Bass 2002: 157). Med ostalimi

⁹¹ Glavni razlog, da Francija ni odigrala večje vloge pri povojni ureditvi, je, da je bil velik del že od junija 1940 pod nemško okupacijo ter da je južni del, ki je do leta 1942 obdržal nekaj več samostojnosti, nadzirala kolaboracionistična vlada s sedežem v Vichyju. Zavezniškim silam se je pridružilo gibanje Charlesa de Gaulla Svobodna Francija, ki je v času vojne delovalo v tujini. Več o tem v Mikuž (1976: 608-10).

⁹² Bass (2002: 7-8) liberalno politično skupnost navaja kot nujen, a ne zadosten pogoj za politiko legalizma, ki pomeni premik k pravnemu reševanju problemov in odmik od političnih procesov.

⁹³ Konec 1943 sta Velika Britanija in ZDA pod pritiskom domačega javnega mnenja ustanovili Komisijo Združenih narodov za vojne zločine (*United Nations War Crimes Commission*), ki je imela nalogo zbirati dokaze o vojnih zločinih. Sovjetska zveza se uradno ni želela priključiti, vendar je sodelovala pri delu komisije (Smith 1981: 6).

zamislili, ki so predvidevale popolno demilitarizacijo Nemčije, delitev delov nemškega ozemlja med Poljsko, Francijo in Dansko, internacionalizacijo Porenja, politično decentralizacijo in reparacije, je bilo tudi določilo, ki je predvidevalo hitre usmrtitve nacističnih voditeljev in sojenja pred vojaškimi komisijami zaveznikov za nižje po činu (*ibid.*: 157-8). Javno mnenje se je po Gallupovih raziskavah zavzemalo za maščevanje, saj se je delež, ki je podpiral sojenja, gibal med enim in desetimi odstotki (*ibid.*: 160).

Stimson je bil v tem obdobju osamljen v svoji ideji sojenja vojnim zločincem (Smith 1981: 5-12). Ker ni bilo obstoječe 'organizacijske platforme' (Finnemore in Sikkink 1998: 899) v podobi nevladnih in medvladnih organizacij, je Stimson kot 'nosilec norm' (*ibid.*: 896) mednarodne kazenske odgovornosti poskušal z metodo prepričevanja predsednika s sklicevanjem na domače norme. Rooseveltu je pošiljal memorandume, v katerih je poudarjal potrebo po izvozu ameriških norm v Nemčijo in dejstvo, da bi bila sojenja v skladu z Listino svoboščin (*Bill of Rights*), ameriško ustavo in Deklaracijo neodvisnosti (*Declaration of Independence*) ter Rooseveltovim govorom o štirih svoboščinah (Bass 2002: 165-8).⁹⁴ Vendar memorandumi sprva niso bili uspešni, še več, Stimson je bil kot vojni minister odrinjen od glavnih odločitev in Roosevelt je na pogovore o mednarodni povojni ureditvi s Churchillom v Quebec s sabo povabil le Morgenthauva (*ibid.*: 166).

Britanska delegacija je bila sicer močno razdeljena glede ekonomskih vprašanj, bolj naklonjeni pa so bili Morgenthauvim načrtom političnih usmrtitev Hitlerja in njegovih pomočnikov (Smith 1981: 9). Američani in Britanci so se dogovorili, da bodo o sporazumu obvestili Stalina ter da bodo skupaj sestavili seznam visokih nacističnih oficirjev (*ibid.*: 10).

Stimson je zopet poskušal z memorandummi, a se niso pokazali za uspešne. Preobrat v Rooseveltovi administraciji je povzročilo dejstvo, da so podrobnosti 'Morgenthauovega načrta' in dejstvo, da je bila administracija glede njega razdeljena, prišli v javnost. Proti koncu 1944 so vsi časniki v ZDA pisali o načrtu negativno (Bass 2002: 168-9). Mediji niso napadali hitrih usmrtitev, ki jim je bila ameriška javnost sprva naklonjena, ampak predvsem dejstvo, da je 'Morgenthauov načrt' predvideval popolno podreditev Nemčije in njene ekonomije (*ibid.*: 169). Na drugi strani Atlantika je nacistična propaganda podpihovala Nemce, da naj se borijo, saj ameriški načrti

⁹⁴ Finnemorejeva in Sikkinkova (1998: 903) kot enega izmed razlogov, da se države/državniki odločijo za podporo mednarodnim normam, navajata ugled državnikov. S sklicevanjem na Rooseveltov govor je Stimson poskušal vplivati na predsednikov ego, saj bi se predsednik lažje poistovetil z idejami, za katere najde analogijo v svojih preteklih dejanjih in izjavah, ki so poudarjale humanitarne norme.

predvidevajo, da jih bodo vse pobili, če vojno izgubijo (Smith 1981: 10). Ker so se bližale tudi ameriške volitve, je Roosevelt umaknil svojo podporo načrtu, ki je izgubljal podporo javnosti (*ibid.*). Odločitev o ravnanju z nemškimi vojnimi zločinci je bila zopet odprta.

Vojno ministrstvo s Stimsonom na čelu je znova zgrabilo priložnost; Stimson je polkovniku Murrayu Bernaysu že pred propadom 'Morgenthauvovega načrta' naročil, naj pripravi alternativni načrt, ki bi predvideval sojenja (*ibid.*). 'Bernaysov načrt' je predvideval sojenja nemškemu vodstvu in tudi posameznikom, ki so bili nižje po činu. Ker je bil eden izmed glavnih problemov, kako bodo sodili tako velikemu številu posameznikov, je Bernays vpeljal koncepta zarote in krivdo organizacije (npr. Gestapa), kar bi omogočalo ugotovitev krivde na organizacijski ravni in potem manjša in predvsem hitrejša sojenja za posamezne storilce (*ibid.*: 11). V mednarodnem pravu takšni postopki niso obstajali, zato je Bernays našel analogije v notranjem, ameriškem pravu (Bass 2002: 171).

Kot poudarja Bass (2002: 170), so se ameriška administracija in njeni zavezniki še do konca 1945 ukvarjali z natančno naravo sodišč, je pa 'Bernaysovo poročilo' pomenilo končen zasuk k odločitvi, da se bo Nemcem sodilo za vojne zločine in zločine proti človeštvu. Za ameriško administracijo so bili najpomembnejši vojni zločini, ki so prizadeli ZDA same, so pa pod pritiskom javnega mnenja, predvsem ameriških Židov, med zločine vključili tudi holokavst in zločine proti človeštvu na splošno (*ibid.*: 173-80). Odločitev o ustanovitvi Mednarodnega vojaškega sodišča za Daljni vzhod (tokijsko sodišče) je bila po celotni debati o nürnberškem sodišču kasneje samoumevna (Zagorac 2003: 67).

ZDA so postale 'država vodja' (Finnemore in Sikkink 1998: 895) pri širjenju norm mednarodne kazenske odgovornosti za najhujše zločine, ki je zaradi strukturne moči (Strange 1995: 30) v mednarodnih odnosih proti koncu druge svetovne vojne s hegemonsko socializacijo prepričala ostale države, da podprejo sojenja.

Nekateri razlogi, zakaj so ZDA podprle sojenja, so navedeni že v opisu razvoja debate o reševanju vprašanja nemških in japonskih vojnih zločincev znotraj ZDA; razlogi kot so vpliv javnega mnenja ter vpliv Stimsona kot 'nosilca norm' (Finnemore in Sikkink 1998: 896) so pomembni, a so le del celotne slike. Dejstvo, da so bile ZDA veliko bolj vpletene v drugo svetovno vojno kot v prvo, a so bile hkrati manj prizadete kot njihovi evropski zavezniki, je prispevalo k oblikovanju politike, ki se je odmaknila od političnih procesov in hitrih usmrtitev, a si je vseeno močno prizadevala za rešitev

problema. Verjetno je tudi negativna izkušnja kaznovanja Nemcev po prvi svetovni vojni, ki je bila eden izmed vzrokov za začetek druge, prispevala k odločitvi, da je tokrat potrebno Nemce 'izobraziti' in ne kaznovati (Bass 2002: 154).⁹⁵ Dejstvo pa je tudi, da so se v času, ko so ZDA pričele podpirati sojenja (proti koncu druge svetovne vojne), že začela kazati nasprotovanja med ZDA in Sovjetsko zvezo. ZDA so tako želele pokazati, da je v mednarodnih odnosih treba spoštovati mednarodno pravo in s tem izpostaviti razliko med njihovim in sovjetskim načinom reševanja problemov. Želele so pokazati, da ne podpirajo metod komunistične Sovjetske zveze; ZDA so nasprotovale že prej omenjenim Stalinovim načrtom za takojšnjo usmrnitev velikega števila Nemcev, še bolj pomembno pa se je ameriški administraciji zdelo izpostaviti razliko med tem, kar je kasneje postalo znano kot nürnberško sodišče, in stalinističnimi procesi, ki jih je utemeljil sovjetski državni tožilec Andrej Januarjevič Višinski in niso vsebovali elementov pravičnega sojenja (Shklar 1986: 143).⁹⁶ Razloge za podporo sojenjem poda v zaključku svoje ocene ameriške odločitve Bass (2002: 181), ki pravi: »Nürnberg je bil ameriški način reševanja zadeve«. Širitev norm mednarodne kazenske odgovornosti je bila tako v interesu ZDA kot tudi v interesu celotnega človeštva.

Stališča do povojnih sodišč so bila napoved za ideološki razkorak med Sovjetsko zvezo in ZDA. Nasprotovanja med njima, ki so se kazala že ob koncu druge svetovne vojne, so se v času hladne vojne še zaostri in nastala situacija skoraj petdeset let ni dopuščala ustanovitve novih sodišč za sojenje posameznikom, odgovornim za najhujše kršitve vojnega in humanitarnega prava, čeprav so se te dogajale pogosto (Finnemore 1996b: 175-80).

McEvoy-Levyjeva (2001: 26-8) meni, da bi s povečanjem pomena vloge ZDA po drugi svetovni vojni v mednarodnih odnosih pričakovali tudi evolucijo politike izjeme, torej širitev ameriškega vrednotnega sistema, vendar do tega ni prišlo, saj so ZDA trčile ob drugo izjemo – Sovjetsko zvezo. Po njenem mnenju je prišlo do nekakšne stagnacije v širjenju vrednot demokracije in človekovih pravic. McEvoy-Levyjeva očitno kot napredek jemlje predvsem dejavnost konkretnih mednarodnih organizacij, ki so bile resnično večinoma paralizirane. Menim, da je njena trditev nekoliko presplošna, saj lahko napredek pomeni tudi razvoj norm, vključno z razvojem mednarodnih humanitarnih norm ter bolj specifično norm mednarodne kazenske odgovornosti, v

⁹⁵ Bass (2002: 154-5) meni, da je bil ravno izobraževalni element sojenj tisti, ki je Roosevelta najbolj pritegnil k temu, da jih podpre.

⁹⁶ Primerjava med nürnberškimi in stalinističnimi procesi v Shklar (1986: 143-70).

civilni družbi in s sprejemanjem različnih mednarodnih dokumentov, ki te norme poudarjajo. Hladna vojna je bila obdobje, v katerem se je pričela borba za dokazovanje lastne 'izjemnosti' (McEvoy-Levy 2001) in privlačnosti idej, ki sta jih oba bloka zagovarjala. ZDA so s svojo retoriko branjenja demokracije in širitve prava (Benko 1992: 1049) pripomogle k utrjevanju zavesti o mednarodnih humanitarnih normah in tako na posreden način širile svojo nadmoč nad Sovjetsko zvezo.

4.4. Vloga Združenih držav Amerike pri nastanku in delovanju kazenskih sodišč po koncu hladne vojne

Po koncu hladne vojne in 'zmagi demokratičnih vrednot' so lahko projekti širitve mednarodnega prava in mednarodnih humanitarnih norm zopet zaživel tudi v praksi. Ameriški predsednik George Bush in britanska premierka Margaret Thatcher sta ob koncu zalivske vojne leta 1991 pozivala k ustanovitvi posebnega tribunala Organizacije združenih narodov (OZN) za iraške vojne zločince; Bush je Sadamu Husseinu s primerjavami s Hitlerjem tudi nekajkrat zagrozil z novim Nürnbergom (Bass 2002: 210). ZDA so zopet prevzele vodilno vlogo, a do ustanovitve konkretne organizacije ni prišlo.

Do ustanovitve Mednarodnega kazenskega tribunala za nekdanjo Jugoslavijo (MKTJ) in Mednarodnega kazenskega tribunala za Ruando (MKTR) ni prišlo hitro in brez problemov. V svojem prispevku opisujem razvoj debate o ustanovitvi in delovanju sodišča na primeru MKTJ, saj je bil ta ustanovljen prej in je MKTR ustanovljen po njegovem modelu, poleg tega se je MKTJ soočal z večjimi problemi, saj države nekdanje Jugoslavije (predvsem Zvezna republika Jugoslavija (ZRJ)) niso vedno podpirale izročanja svojih državljanov mednarodnemu tribunalu⁹⁷ (problem neizročanja pri MKTR ni bil bistven, saj so vpletene države s sodiščem prostovoljno sodelovale), zato je bilo posredovanje mednarodne skupnosti nujno za uspešno delovanje MKTJ.

Debata o načinu posredovanja na območju nekdanje Jugoslavije je bila v ameriški administraciji po mnenju Schefferja (1996: 35) vsaj tako zapletena kot tista o ustanovitvi povojnih sodišč. Tokrat se ZDA sicer niso spopadale z vprašanjem, ali naj odgovornim za zločine proti človeštvu sodijo ali jih naj usmrtijo, kot v času druge svetovne vojne, saj bi bile usmrtitve proti obstoječim pravilom mednarodnega prava ter

⁹⁷ Več o tem v nadaljevanju podpoglavja pri predstavitvi odnosa predsednika ZRJ Koštunice in njegove vlade do izročitve Miloševića in drugih obtožencev MKTJ.

proti moralni zavesti, ki se je razvila v času hladne vojne. Glavni problem s katerim so se ZDA soočile je bilo dejstvo, da je vojna na območju Jugoslavije še trajala.

V začetku vojne v Bosni in Hercegovini so bile ZDA, tako kot večina držav, pasivne in šele obsežna medijska kampanja, ki je prikazovala slike grozot z Balkana, ter poročila nevladnih organizacij so sprožili premike v Varnostnem svetu Organizacije združenih narodov (VS) (Bass 2002: 210). VS je oktobra 1992 soglasno naročil Generalnemu sekretarju OZN, da naj ustanovi strokovno komisijo z nalogo zbrati dokaze o vojnih zločinih na območju nekdanje Jugoslavije.⁹⁸ Generalni sekretar OZN je sicer komisijo ustanovil, a ji države niso zagotovile zadostnih finančnih sredstev (*ibid.*: 211-12).⁹⁹

Administracija Busha starejšega ni radikalno posegla v vojno ali poskušala ustanoviti sodišča, ki bi kaznovalo odgovorne, kar se ji je poznalo tudi na ameriških predsedniških volitvah 1992. Eden izmed pomembnejših očitkov protikandidata Williama Jeffersona Clintona Bushu v predvolilni kampanji je bil, da je bil odgovor ZDA na humanitarno krizo na območju nekdanje Jugoslavije premedel. V predvolilni kampanji je Clinton zahteval kaznovanje odgovornih za vojne zločine in zločine proti človeštvu (*ibid.*: 214).

Po izvolitvi, ko bi Clinton lahko prešel od besed k dejanjem, je bil njegov odgovor skoraj enako medel kot predhodnikov. Novi predsednik je vztrajal pri tem, da ne bo poslal ameriških čet v Bosno in Hercegovino, razen v humanitarne namene, ustanovitev mednarodnega sodišča za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije pa je podprl šele po vnovični medijski kampanji (*ibid.*: 215). VS je 22. februarja 1993 ustanovil MKTJ (S/RES/808 (1993)).

Dejstvo, da je sodišče ustanovil VS, ki je deloval po VII. poglavju Ustanovne listine Združenih narodov, je njegovo delovanje v mnogih pogledih olajšalo, saj so države obvezane sodelovati z njim, je pa tudi res, da je bilo zaradi potrebe po iskanju političnih kompromisov med večjim številom držav (predvsem stalnimi članicami VS) reševanje problemov, s katerimi se je MKTJ soočal predvsem v začetku svojega obstoja, izredno počasno; MKTJ je bil prvih osemnajst mesecev brez glavnega tožilca, saj se članice VS niso mogle dogovoriti o primerni osebi (Bass 2002: 219).

⁹⁸ Gre za resolucijo S/RES/780 (1992), z dne 6. oktobra 1992.

⁹⁹ Bass (2002: 211) piše, da je Cherif Bassiouni, ki je bil član te komisije, iz različnih skladov v kratkem času pridobil 1,4 milijona ameriških dolarjev, medtem ko jih je OZN zagotovil le 900.000.

Tribunal se je od vsega začetka spopadal s problemom nezadostnih financ in pomanjkanjem usposobljenega kadra (predvsem preiskovalcev, ki bi pomagali zbirati dokaze tožilcem). ZDA so se na tem področju najbolj izkazale, saj so leta 1994 prispevale okoli 3 milijone ameriških dolarjev (proračun, ki ga je OZN namenil tribunalu za leto 1994, je bil 5,4 milijona ameriških dolarjev), poslale pa so tudi 22 usposobljenih preiskovalcev in tožilcev (*ibid.*: 222). ZDA so tudi kasneje ostale glavni finančni in logistični vir pri delovanju MKTJ (Scheffer 1996: 38). Ameriška politika do nekdanje Jugoslavije se vseeno ni drastično spremenila in šele slike množičnih grobišč iz Srebrenice so ZDA pripravile do tega, da so podprle zračne napade Nata (*North Atlantic Treaty Organization*) na srbske cilje v Bosni in Hercegovini (Bass 2002: 231).

Mirovni pogovori, ki so potekali po ustanovitvi MKTJ, so pred države postavili dve dilemi, ki zadevata delovanje MKTJ. Prvo je bilo vprašanje, ali se sploh pogajati z nekaterimi ljudmi, npr. voditeljem bosanskih Srbov Radovanom Karadžićem, saj so proti njim že obstajale obtožnice MKTJ. ZDA so pri tem izbrale pragmatičen pristop in se prvenstveno pogajale s Slobodanom Miloševićem, če pa bi ta zahteval pogovore s Karadžićem ali Radkom Mladićem, bi se pogajali tudi z njima - t. i. 'Miloševićeva strategija' (*ibid.*: 232-5).

Drugo vprašanje, ki so ga odprli mirovni pogovori v Daytonu novembra 1995, je bila možnost pomilostitev. Scheffer (1996: 41) piše, da so se novinarji, nevladne organizacije in celo glavni tožilec MKTJ Richard Goldstone bali, da bodo ZDA kot glavni posrednik žrtvovale pravico za mir, a se to ni zgodilo. Daytonski mirovni sporazum¹⁰⁰ vsebuje določila, ki dopuščajo ekonomske sankcije za države, ki ne bi sodelovale z MKTJ (9. člen), ne zavezuje pa Natovih sil (IFOR – *Implementation Force*), da iščejo obtožence (10. aneks). Raziskava javnega mnenja v ZDA, ki jo je Morris izvedel za Clintonovo administracijo tik pred daytonskimi mirovnimi pogovori, je namreč pokazala, da javnost nasprotuje temu, da bi ameriški vojaki morali aretirati vojne zločince, Clinton pa je bil tik pred predsedniškimi volitvami in se zato ni odločil za obširnejšo vlogo Nata pri iskanju obtožencev MKTJ (Bass 2002: 239).¹⁰¹

Ameriške predsedniške volitve 1996 se niso vrtele okrog vprašanja Bosne in Hercegovine, je pa po volitvah Clinton za svojo državno sekretarko postavil Madeleine

¹⁰⁰ Daytonski mirovni sporazum (*The Dayton Peace Accords on Bosnia*), sprejet 21. novembra 1995 v Daytonu, Ohio, podpisan 14. decembra 1995 v Parizu, <http://www1.umn.edu/humanrts/icty/dayton/daytonaccord.html> (28. avgust 2004).

¹⁰¹ Meron (1997: 5) sicer piše, da je bila Clintonova administracija zelo razdeljena glede večje uporabe IFOR pri iskanju posameznikov, ki jih je bremenila obtožnica MKTJ, a se je odločila za previdnejši pristop zaradi bližajočih se predsedniških volitev.

Albright, ki je bila ena izmed največjih zagovornic sodelovanja ZDA v Bosni in MKTJ (*ibid.*: 262). Proaktivni State Department je tako večkrat stal nasproti Pentagonu, kjer je prevladovalo mnenje, da je treba ameriške vojake čimprej spraviti iz Bosne, zato tudi po predsedniških volitvah 1996 ZDA niso podprle obširnejše vloge Nata pri iskanju obtožencev MKTJ in hitremu reševanju humanitarne krize (*ibid.*: 262-3). Zadevo je še zapletlo dejstvo, da se je leta 1998 začela nova vojna – na Kosovu.

Dogodki na Kosovu so bili 'zadnja kaplja čez rob', ki je privedla do tega, da se je na seznamu obtožencev MKTJ znašel tudi sam predsednik ZRJ Milošević,¹⁰² vendar je bilo Clintonovo stališče, da ne morejo zahtevati njegove izročitve, če ne zapusti meja države (Bass 2002: 274).¹⁰³ Septembra 2000 je Milošević sklical predčasne predsedniške volitve na katerih je bil poražen.¹⁰⁴ Ustavno sodišče, ki je bilo naklonjeno Miloševićevemu režimu, je volitve sicer razveljavilo, vendar je zaradi množičnih javnih protestov 6. oktobra 2000 Milošević priznal poraz (Bass 2002: 314-15). Novi predsednik ZRJ Vojislav Koštunica, ki je v svoji predvolilni kampanji poudarjal, da je MKTJ ameriško orodje, si je po izvolitvi zadal kot glavno nalogo spravo Srbov in tako mednarodnemu tribunalu ni želel izročiti Miloševića, ki ga je še zmerom podpiralo veliko ljudi, saj bi ta poteza lahko onemogočala demokratični proces v državi (*ibid.*: 316). Rusija in Evropska unija pomoči ZRJ, ki se je sprostila s padcem Miloševićevega režima, nista pogojevali z izročitvijo Miloševića MKTJ, ameriški kongres pa je od novega ameriškega predsednika Georgea W. Busha zahteval, da do 31. marca 2001 odda mnenje o tem, ali ZRJ dovolj sodeluje z MKTJ (*ibid.*: 318). Mnenje predsednika naj bi bilo tako odločilno pri odločitvi kongresa o sprostitvi 100 milijonov dolarjev finančne pomoči ZRJ in ameriški podpori finančnim posojilom ZRJ znotraj Svetovne banke ter Mednarodnega denarnega sklada (*ibid.*). Bolj se je bližal 31. marec, bolj jasna so bila sporočila iz ZDA, da mora nova jugoslovanska oblast Miloševića vsaj aretirati, če želi še naprej imeti finančno in moralno podporo ZDA.¹⁰⁵ 31. marca so oblasti ZRJ poslale posebne policijske enote z nalogo aretirati Miloševića in naslednji dan so ga po

¹⁰² Glavna tožilka MKTJ Louise Arbour je 27. maja 1999 javno oznanila, da je Milošević obtožen vojnih zločinov. Izjava tožilke je dostopna na internetni strani <http://www.un.org/icty/pressreal/p404-e.htm> (25. maj 2005).

¹⁰³ Clinton je 17. junija 1999 v Parizu izjavil, da Natove sile ne morejo kar napasti Beograda, da bi Miloševića privedle pred MKTJ (Bass 2002: 274).

¹⁰⁴ Milošević je dobil 38 odstotkov glasov, Vojislav Koštunica pa skoraj 52 odstotkov, podatki so dostopni na internetni strani *Elections around the world*, <http://www.electionworld.org/yugoslavia.htm> (20. maj 2005).

¹⁰⁵ Več o posameznih stališčih ameriških predstavnikov v Bass (2002: 320).

pogajanjih in manjših spopadih prepeljali v beograjski zapor (*ibid.*: 320-1), junija istega leta pa izročili MKTJ (*ibid.*: 311).

Administracija Busha mlajšega je v glavnem nadaljevala Clintonovo politiko do nekdanje Jugoslavije. Na države (predvsem Hrvaško in ZRJ) so pritiskali predvsem z ekonomskimi in diplomatskimi sredstvi, kar naj bi pripeljalo do izročitve obtoženih MKTJ, ni pa se odločila, da bi obtožene iskale Natove sile. Aprila 2002 ZDA tako ZRJ niso nakazale 40 milijonov ameriških dolarjev obljubljene finančne pomoči, blokirale pa so tudi pomoč mednarodnih finančnih institucij, saj je ameriški državni sekretar Colin Powell menil, da ZRJ ni pokazala dovolj velikega napredka pri aretacijah obtoženih vojnih zločinov (Murphy 2002a: 729). Potem ko je 11. aprila jugoslovanski zvezni parlament sprejel zakon, ki je omogočal izročitev obtožencev MKTJ, in se je nekaj obtoženih predalo,¹⁰⁶ je Powell 21. maja podal pozitivno mnenje in s tem sprostil ameriško pomoč ZRJ (*ibid.*: 730). Administracija Busha mlajšega finančno in moralno podpira tako MKTJ kot MKTR, trudi pa se, da bi tribunalala čimprej zaključila svojo nalogo.¹⁰⁷

Odnos ZDA do MKTJ kaže na notranjo razklanost med zavezanostjo mednarodnemu pravu in normam mednarodne kazenske odgovornosti ter ščitenjem ameriških vojakov, ki bi lahko hitreje privedli marsikaterega obtoženca pred tribunal. Vseeno je lahko končna ocena ameriške politike do MKTJ pozitivna, saj so ZDA bile glavni pobudnik za njegovo ustanovitev ter tudi glavni finančni in logistični podpornik (Scheffer 1996: 38). Z ekonomskimi in diplomatskimi pritiski so tudi pripomogle k uspešnejšemu delu tribunalala.

ZDA so v devetdesetih letih 20. stoletja prevzele vodilno vlogo pri širitvi norm kazenske odgovornosti ne samo prek *ad hoc* tribunalov, temveč tudi s podporo notranjim reformam sodnih sistemov. Na Haitiju so finančno podprle ustanovitev Nacionalne komisije za resnico in pravico (*National Commission for Truth and Justice*) po vnovičnem prevzemu oblasti predsednika Jeana-Bertranda Aristida leta 1994, podprle so tudi etiopske notranje kazenske procese proti osebam, ki so zagrešile zločine proti človeštvu v času režima predsednika Haileja Mariama Mengista (Scheffer 1996: 37).

¹⁰⁶ Posamezniki, ki jih je bremenila obtožnica MKTJ in so se predali srbskim oblastem, so Dragoljub Ojdanić, Momčilo Gruban, Nikola Šainović, Milan Martić, Mile Mrksić in Dušan Knežević. Več o predaji in postopkih proti njim v arhivu izjav za medije MKTJ, ki je dostopen na internetni strani <http://www.un.org/icty/latest/> (25. maj 2005).

¹⁰⁷ Murphy (2002b: 483) poudarja, da je cilj administracije Busha mlajšega, da bi oba *ad hoc* tribunalala zaključila delo do leta 2007 ali 2008.

Bile so tudi glavna pobudnica pri ustanovitvi mednarodne komisije za preiskavo masakrov v Burundiju, ki jo je VS ustanovil leta 1995.¹⁰⁸

Po koncu hladne vojne je prišlo tudi zaradi *ad hoc* tribunalov do ponovnega zagona pri razvoju stalnega Mednarodnega kazenskega sodišča (MKS), ki je bilo ustanovljeno julija 1998 (Lee 2002: 6). Države so spoznale, da so stroški posameznih *ad hoc* tribunalov preveliki in da je treba najti trajnejšo rešitev (*ibid.*). Scheffer (1996: 48), ki je kasneje postal glavni pogajalec ZDA na diplomatski konferenci pooblaščenec o ustanovitvi Mednarodnega kazenskega sodišča,¹⁰⁹ je pred začetkom konkretnih pogajanj menil, da je stalno sodišče zadnja stopnja v vzpostavljanju mednarodne sodne intervencije.

MKS predstavlja utrditev norm mednarodne kazenske odgovornosti na univerzalni ravni, ZDA pa vse od ustanovitve nasprotujejo njegovemu delovanju.¹¹⁰ Ameriška politika do MKS se zunanjim opazovalcem zdi nekonsistentna z ameriško retoriko glede širjenja humanitarnih norm v mednarodni skupnosti (Crossette 1999: WK3).¹¹¹ Huntington (1982: 1) to neskladje med ideali, ki jih država zagovarja,¹¹² in njeno zunanjepolitično prakso poimenuje »stanje nacionalne kognitivne disonance«.

V naslednjem poglavju se ukvarjam z analizo oblikovanja ameriške politike do MKS ter poskušam najti odgovor na vprašanje, zakaj država, ki je bila največja podpornica mednarodnih kazenskih norm v preteklosti, postane ena največjih nasprotnic mednarodne organizacije, ki jih udejanja. Iščem torej odgovor na vprašanje, zakaj pride do stanja »nacionalne kognitivne disonance« (Huntington 1982: 1).

¹⁰⁸ Gre za resolucijo S/RES/1012 (1995), z dne 28. avgusta 1995.

¹⁰⁹ Diplomatska konferenca Združenih narodov pooblaščenec o ustanovitvi mednarodnega kazenskega sodišča (*United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court*), Rim, Italija, 15. junij-17. julij 1998.

¹¹⁰ Več o nasprotovanju ZDA obstoječemu MKS v 5. poglavju.

¹¹¹ Roth (2002: 55-6) to idejo razširi in ugotavlja, da obstaja neskladje med retoriko ZDA in njihovim odnosom do mednarodnega prava; mednarodno pravo, po mišljenju ZDA samih, naj ne bi več služilo njihovim interesom.

¹¹² Benko (1992: 1044) meni, da so ideje v zunanji politiki države dejansko 'transpozicija vrednot', ki prevladujejo v državi (glej podpoglavje 2.1.), Huntington (1981: 33) pa ideale definira kot preslikavo osnovnih vrednot ameriške družbe (*American Creed*). Benkova definicija idej je torej skladna s Huntingtonovo definicijo idealov.

5. POLITIKA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE DO MEDNARODNEGA KAZENSKEGA SODIŠČA

Namen tega poglavja je predstaviti oblikovanje politike Združenih držav Amerike (ZDA) do Mednarodnega kazenskega sodišča (MKS) ter poiskati možne razlage za umik podpore mednarodni organizaciji, ki utrjuje mednarodne humanitarne norme, ki so jih ZDA, kot sem ugotovila v 4. poglavju, v preteklosti podpirale. Vzrok za umik podpore mednarodnim normam je lahko neka večja sprememba v mednarodnem sistemu ali analizirani državi, ki se je zgodila v času pred umikom podpore mednarodnim normam. Ker je MKS nastajal v istem obdobju, ko so ZDA podpirale delovanje Mednarodnega kazenskega tribunala za nekdanjo Jugoslavijo¹¹³ (MKTJ) in Mednarodnega kazenskega tribunala za Ruando¹¹⁴ (MKTR), lahko trdimo, da se niti mednarodni kontekst niti analizirana država nista spremenila do take mere, da bi bilo lahko to vzrok umika podpore MKS, saj v tem primeru ZDA ne bi podpirale obeh *ad hoc* tribunalov. Vzrok za umik podpore mora zato ležati v samem MKS. Zaradi tega bom v prvem podpoglavju analizirala razlike med sodišči, ki so jih ZDA podpirale (povojni sodišči in *ad hoc* sodišči v devetdesetih letih 20. stoletja) ter MKS. V podpoglavju 5.2. podajam glavne ideje in interese v politiki ZDA do MKS, ki mi bodo pomagali pri iskanju razlogov za konkretne odločitve v ameriški politiki do MKS. Sledi analiza oblikovanja politike ZDA do MKS, ki je razdeljena na fazo pogajanj o ustanovitvi MKS (podpoglavje 5.3.) in ameriško politiko do obstoječega MKS (podpoglavje 5.4.). Namen podpoglavja 5.3. je izpostaviti interese ZDA na diplomatski konferenci v Rimu¹¹⁵ in oceniti do kakšne mere so jih pogajalci uspeli uresničiti.¹¹⁶ Poglavje zaključuje krajša ocena politike ZDA do MKS v kateri identificiram razlike in podobnosti med Clintonovo administracijo in administracijo Busha mlajšega.

¹¹³ Mednarodni kazenski tribunal za pregon oseb, odgovornih za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju nekdanje Jugoslavije od leta 1991, ustanovljen z resolucijo Varnostnega sveta S/RES/808 (1993) z dne 22. februarja 1993.

¹¹⁴ Mednarodni kazenski tribunal za pregon oseb, odgovornih za genocid in druge hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju Ruande, in državljanov Ruande, odgovornih za genocid in druge podobne kršitve, storjene na ozemlju sosednjih držav, med 1. januarjem 1994 in 31. decembrom 1994, ustanovljen z resolucijo Varnostnega sveta S/RES/955 (1994) z dne 8. novembra 1994.

¹¹⁵ Diplomatska konferenca Združenih narodov pooblaščenecv o ustanovitvi mednarodnega kazenskega sodišča (*United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court*), Rim, Italija, 15. junij-17. julij 1998.

¹¹⁶ Podpoglavje ni mišljeno kot sistematična analiza spreminjanja stališč ZDA do MKS od prvih idej o njegovi ustanovitvi po drugi svetovni vojni, saj obseg diplomskega dela ne dopušča tako natančne ocene. Več o razvoju idej mednarodnega kazenskega sodišča in stališčih držav do njega v Bassiouni (1998), krajši opis razvoja v slovenskem jeziku v Zagorac (2003: 69-75).

5.1. Razlike med Mednarodnim kazenskim sodiščem in ostalimi mednarodnimi sodišči s pristojnostjo sojenja posameznikom

Po analizi statotov Mednarodnega vojaškega sodišča za Daljni vzhod (tokijsko sodišče),¹¹⁷ Mednarodnega vojaškega sodišča v Nürnbergu (nürnberško sodišče),¹¹⁸ Mednarodnega kazenskega tribunala za Ruando,¹¹⁹ Mednarodnega kazenskega tribunala za nekdanjo Jugoslavijo¹²⁰ ter Rimskega statuta MKS¹²¹ lahko izpostavim naslednje ključne značilnosti MKS, ki ga ločijo od podobnih kazenskih sodišč v preteklosti:

- razširjena teritorialna in predmetna pristojnost,
- delovanje MKS ni časovno omejeno,
- večja vloga nedržavnih akterjev pri delovanju MKS,
- večja avtonomnost delovanja sodišča.

Ostala obravnavana sodišča so imela pristojnost omejeno na zločine storjene na točno določenih območjih; povojni sodišči na nemške in japonske zločince (Zagorac 2003: 63, 67),¹²² MKTJ na območje nekdanje Jugoslavije (1. člen, Statut MKTJ) in MKTR na območje Ruande in ruandske državljanke (1. člen, Statut MKTR). MKS ima veliko širšo teritorialno pristojnost, saj pokriva državljanke držav pristopnic Rimskemu statutu kot tudi zločine, ki so se zgodili na njihovem ozemlju (12. člen, Rimski statut

¹¹⁷ Statut Mednarodnega vojaškega sodišča za Daljni vzhod (*Charter of the International Military Tribunal for the Far East*) je dostopen na <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imtfech.htm> (10. julij 2004).

¹¹⁸ Statut Mednarodnega vojaškega sodišča (*Charter of the International Military Tribunal*) je priložen kot aneks k londonskemu dogovoru (*London Agreement*), sprejetemu 8. avgusta 1945, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/proc/imtconst.htm> (10. julij 2004).

¹¹⁹ Statut Mednarodnega kazenskega tribunala za pregon oseb, odgovornih za genocid in druge hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju Ruande, in državljanov Ruande, odgovornih za genocid in druge podobne kršitve, storjene na ozemlju sosednjih držav, med 1. januarjem 1994 in 31. decembrom 1994 (*Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other Such Violations Committed in the Territory of Neighboring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994*), S/RES/955 (1994), 8. november 1994.

¹²⁰ Statut Mednarodnega kazenskega tribunala za pregon oseb, odgovornih za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju nekdanje Jugoslavije od leta 1991 (*Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Former Yugoslavia since 1991*), S/RES/808 (1993), 25. maj 1993.

¹²¹ Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča (*Rome Statute of the International Criminal Court*, UN Doc. A/CONF.183/9), sprejet 17. julija 1998, v veljavi od 1. julija 2002.

¹²² V šestem členu Statuta nürnberškega sodišča je zapisano, da je sodišče »pristojno za sojenje in kaznovanje posameznikov, ki so delovali v interesu držav evropske osi«, kar je v praksi pomenilo, da je pristojno za posameznike, ki so sodelovali z nemškimi oblastmi (Zagorac 2003: 63). Podobno definicijo najdemo tudi v Statutu tokijskega sodišča v petem členu; sodišče je pristojno za »sojenje in kaznovanje vojnih zločincev v vojni na Daljnem vzhodu«.

MKS). S tem je sodišče pristojno tudi za sojenje državljanom držav, ki niso pristopile k statutu, med drugim tudi ameriških.

Predmetna pristojnost nürnberškega sodišča je bila omejena na hudodelstva zoper mir, vojna hudodelstva in hudodelstva zoper človečnost (6. člen, Statut nürnberškega sodišča). Enako predmetno pristojnost je imelo tudi tokijsko sodišče (5. člen, Statut tokijskega sodišča). MKTJ ima pristojnost sojenja nad hudimi kršitvami Ženevskih konvencij iz leta 1949, kršitvami zakonov in običajev v vojni, genocidom in hudodelstvi zoper človečnost (2.-5. člen, Statut MKTJ), MKTR pa nad genocidom, hudodelstvi zoper človečnost ter kršitvami skupnega 3. člena Ženevskih konvencij in Drugega dopolnilnega protokola (2.-4. člen, Statut MKTR).

Če primerjamo predmetno pristojnost med povojnima sodiščema in *ad hoc* sodiščema v devetdesetih letih 20. stoletja, lahko ugotovimo, da dajeta MKTJ in MKTR večji poudarek mednarodnim humanitarnim normam, saj so bila kot glavni zločin obeh povojnih sodišč opredeljena hudodelstva zoper mir, torej »načrtovanje, priprava, sprožitve ali vodenje napadalne vojne« (6. člen, Statut nürnberškega sodišča). Bass (2000: 173, 191) meni, da so Američani po drugi svetovni vojni sodili Nemcem predvsem zaradi sprožitve vojne in ne zaradi holokavsta ter drugih zločinov proti človeštvu, Britanci pa predvsem zaradi zločinov, ki so neposredno prizadeli njihove državljane. Razvoj mednarodnih humanitarnih norm po drugi svetovni vojni je vodil do večjega poudarka in vključitvi humanitarnih norm pri ustanavljanju *ad hoc* sodišč. MKS sledi temu razvoju in *ad hoc* sodišči nadgrajuje.

Statut MKS opredeljuje pristojnost MKS nad genocidom, zločini proti človeštvu, vojnimi zločini in agresijo (5. člen, Rimski statut MKS). Prve tri zločine lahko najdemo že v statutih MKTJ in MKTR, agresija pa je dodana na novo.¹²³ MKS ima torej v primerjavi z ostalim sodišči tudi razširjeno predmetno pristojnost; polemike je zbuja predvsem zločin agresije. Glavni problem je namreč, da v mednarodni skupnosti ne obstaja splošno sprejemljiva definicija zločina agresije, ki bi bila primerna za sojenje posameznikom, saj se definicija agresije, ki jo je Generalna skupščina Organizacije združenih narodov (GS) sprejela leta 1974,¹²⁴ nanaša na ravnanje držav in ne posameznikov. Zimmerman (1998: 204) tako dvomi, da se bodo države sploh kdaj sposobne sporazumeti o primerni definiciji, ki bi jo lahko vključile v Rimski statut

¹²³ MKS sicer ne bo izvajal pristojnosti nad agresijo, dokler je ne bodo države natančno definirale, pa še takrat bo imel pristojnost nad vsemi članicami le, če bo dopolnilo Rimskega statuta MKS ratificiralo sedem osmin držav (5. in 121. člen, Rimski statut MKS).

¹²⁴ A/RES/3314(XXIX), 14. december 1974.

MKS.¹²⁵ 'Vsebinska' norm, ki jih obravnavana sodišča utrjujejo, se je razširila od časa povojnih sodišč do *ad hoc* sodišč, Rimski statut MKS pa v praksi ne prinaša bistvene spremembe, saj bo MKS izvajal svojo pristojnost nad enakimi zločini kot MKTJ in MKTR.

MKS je sodišče, ki naj bi nadomestilo vse dosedanje *ad hoc* tribunale, imelo naj bi tudi preventivno vlogo.¹²⁶ V primerjavi z ostalimi obravnavanimi sodišči je MKS edino sodišče z neomejenim časovnim mandatom. Neomejen časovni mandat je razviden iz samega statuta, ki ustanavlja medvladno organizacijo, za katero so jasno opredeljeni postopki pristopa (125. člen, Rimski statut MKS)¹²⁷ in izstopa (127. člen, Rimski statut MKS).¹²⁸

Pomembna razlika je tudi večja vloga nedržavnih akterjev pri delovanju sodišča. Pri tem izstopa vloga tožilca, ki je poleg držav pogodbenic in Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov (VS) eden izmed sprožilcev postopka pred sodiščem (13. člen, Rimski statut MKS). Edini sprožilec postopka pri povojnih procesih so bile države ustanoviteljice (Bass 2000: 149), pri tribunalih za nekdanjo Jugoslavijo in Ruando se že vidi večja samostojnost tožilca, saj tožilec sam izbira posameznike, ki jih bo obtožil, in ne sme prejemati nikakršnih navodil od katerekoli vlade (16. člen, Statut MKTJ in 15. člen, Statut MKTR); ta samostojnost je v Rimskem statutu MKS še okrepljena (15. člen, Rimski statut MKS), saj lahko tožilec samostojno izbira območja delovanja in pri tem ni odvisen od VS.¹²⁹

Pri MKS gre torej za transnacionalno legalizacijo (Keohane, Moravcsik in Slaughter 2001: 73-104), saj so nedržavni akterji samostojni pri svojem delovanju, s tem pa države nimajo popolnega nadzora nad delovanjem mednarodne organizacije. Sodišče

¹²⁵ Za obširnejšo razpravo o razvoju debate o vključitvi agresije v Rimski statut MKS glej Zimmerman (1998: 199-204) ali Hebel in Robinson (2002: 80-5).

¹²⁶ Lee je na svojem predavanju o prihodnosti MKS poudaril pomen MKS v mednarodni skupnosti, izpostavil je predvsem preventivno funkcijo stalnega sodišča. Predavanje dr. Roya S. Leeja, glavnega sekretarja rimske diplomatske konference *Future of the ICC*, Univerza Yale, New Haven, ZDA, 24. marec 2004.

¹²⁷ 125. člen Rimskega statuta MKS opredeljuje, da lahko države do 31. decembra 2000 statut podpišejo ter ga kasneje ratificirajo, sprejmejo ali odobrijo (14. člen Dunajske konvencije o pogodbenem pravu ratifikacijo, sprejem in odobritev izenačuje v smislu mednarodnopravne zavezanosti držav; v praksi države uporabljajo vse tri instrumente); po tem datumu lahko vsaka država pristopi k statutu s tem, da deponira pristopne listine pri Generalnem sekretarju OZN.

Dunajska konvencija o pogodbenem pravu (*Vienna Convention on the Law of Treaties*), sprejeta 23. maja 1969, v veljavi od 27. januarja 1980, <http://www.un.org/law/ilc/texts/treaties.htm> (5. maj 2005).

¹²⁸ 127. člen Rimskega statuta MKS omogoča državam pogodbenicam odpoved statuta z notifikacijo Generalnemu sekretarju OZN; odpoved začne veljati eno leto po datumu prejema notifikacije, razen če ni v njej določen poznejši datum.

¹²⁹ Večja vloga nedržavnih akterjev pri sodiščih ustanovljenih v devetdesetih letih 20. stoletja je posledica velike vključenosti civilne družbe pri nastajanju statuta (Pace in Thieroff 2002: 391-8).

je za razliko od podobnih sodišč, ki so nastala v preteklosti, veliko bolj avtonomno. Povojni sodišči sta bili pod neposrednim nadzorom držav ustanoviteljic (Zagorac 2003: 66), MKTJ in MKTR pa je ustanovil VS in jima natančno opredelil območje delovanja.

Ključna razlika med MKS in ostalimi mednarodnimi sodišči s pristojnostjo sojenja posameznikom, ki so jih ZDA podpirale, je torej, da je MKS edino sodišče, ki ima pristojnost sojenja ameriškim državljanom, hkrati pa ZDA nimajo neposrednega nadzora nad njegovim delovanjem.

5.2. Ideje in interesi Združenih držav Amerike pri ustanavljanju Mednarodnega kazenskega sodišča

Benko (1992: 1043) meni, da se ideje in interesi države kažejo v komunikaciji njenih državnikov. Ideje zaznamujeta predvsem posploševanje in abstrakcija, medtem ko so interesi izraženi bolj konkretno (*ibid.*: 1044).

Politika izjeme (*exceptionalism*),¹³⁰ ki je temelj ameriške ideologije (Lipset 1997: 18), ima dva glavna elementa: zaščita lastnega sistema in vrednot pred posegi drugih mednarodnih akterjev ter širjenje idej, ki temeljijo na ameriških vrednotah (McEvoy-Levy 2001: 22-4). MKS širi ideje, ki temeljijo na ameriških vrednotah (mednarodne humanitarne norme) in so jih ZDA v preteklosti podpirale (nürnbergsko in tokijsko sodišče, MKTJ in MKTR), hkrati pa s svojo pristojnostjo sojenja ameriškim državljanom in dejstvom, da ZDA nimajo neposrednega nadzora nad njegovim delovanjem, posega v ameriški politični sistem, ki ga ZDA želijo zaščititi. Ker sta si ohranitev avtonomije lastnega sistema ter širjenje humanitarnih norm v primeru MKS nasprotujoča dejavnika, sta se pri konkretni ameriški politiki do MKS izoblikovala dva glavna interesa: interes mednarodnega sojenja posameznikom, ki so odgovorni za najhujše kršitve mednarodnih humanitarnih norm, ter interes ohranjanja avtonomije (Galbright 2003: 690).¹³¹

¹³⁰ Za podrobnejšo razlago politike izjeme glej 4. poglavje oziroma McEvoy-Levy (2001) ali Lipset (1997).

¹³¹ Predstavniki Clintonove in Busheve administracije v svojih izjavah sicer poudarjajo več interesov ZDA pri ustanavljanju MKS, npr. ameriški interes po mednarodnem sodelovanju oziroma po mednarodnem reševanju svetovnih problemov. John D. Negroponte, nekdanji ameriški veleposlanik pri OZN, je celo ob razlagi, zakaj so ZDA glasovale proti resoluciji o podaljšanju misije v Bosni in Hercegovini, ker ta ni vključevala zagotovil o neizročanju ameriških državljanov MKS (Osnutek resolucije S/2002/712 z dne 30. junija 2002), zatrdil, da so ZDA prispevale in da bodo še naprej prispevale k varovanju miru, in poudaril pomen mednarodnega sodelovanja (Zapis 4563. zasedanja VS 30. junija 2002 (S/PV.4563)). Na interes po mednarodnemu reševanju svetovnih problemov se veže tudi ameriški interes po prerazdelitvi stroškov mednarodnih sojenj med več držav, saj so ZDA prispevale največ financ in osebja pri podpori *ad hoc*

Ker sem o ameriškem interesu za sojenje mednarodnim zločincem, ki je razviden že iz njihove vodilne vloge pri vzpostavitvi povojnih sodišč in *ad hoc* tribunalov v devetdesetih letih 20. stoletja, pisala že v 4. poglavju, mu na tem mestu ne posvečam posebne pozornosti. Po drugi strani vprašanje ameriške avtonomije ni bilo problematično pri preteklih sodiščih, saj so imele ZDA, kot sem ugotovila v podpoglavju 5.1., nad vsemi ostalimi sodišči nadzor (pri povojnih sodiščih neposreden, MKTJ in MKTR pa je ustanovil in jima natančno opredelil območje delovanja VS, v katerem imajo ZDA možnost veta) in jim ta niso omejevala avtonomije v nobenem pogledu.

Zaščita ameriške avtonomije pri vprašanju MKS ima dva vidika. Prvi je zaščita ameriških državljanov pred pristojnostjo MKS, da jim sodi; pri tem je še posebej pomembna zaščita ameriških vojakov, ki sodelujejo v mirovni operacijah na tujem. Predsednik Bush je v nagovoru vojakom julija 2002 obljubil, da ZDA »ne bodo predale ameriških čet tožilcem in sodnikom, katerih pristojnosti ne priznavajo«, in dodal, da bo »vsaka oseba, ki služi pod ameriško zastavo, odgovarjala svojim nadrejenim in vojaškemu pravu, ne pa sklepom mednarodnega kazenskega sodišča, ki ne odgovarja nikomur«. ¹³² Poleg vojakov, ki služijo na tujem, so najbolj izpostavljene osebe ravno visoki politiki, odgovorni za zunanjo in obrambno politiko. John R. Bolton ¹³³ (2000: 194) meni, da bodo glavne tarče tožilca MKS prav visoki politiki v ZDA in ne posamezni ameriški vojaki.

Drugi vidik zaščite ameriške avtonomije je interes, da se omogoči odločanje o zunanji politiki ZDA brez strahu pred mednarodno kazensko odgovornostjo. Ta interes je povezan z vprašanjem zaščite vodilnih oseb v ameriški politiki, ki bi se, če bi bile pod pristojnostjo MKS, lahko odločale drugače, kot če mednarodno sodišče ne bi obstajalo (*ibid.*). Gre za vprašanje avtonomnosti odločanja v ameriški politiki. Bolton je v svojem

sodiščema (Bass 2000: 222). Naslednji interes, ki ga ameriški politični predstavniki poudarjajo, je zaščita ustavnosti oziroma vprašanje skladnosti Rimskega statuta MKS z ameriško ustavo. Wedgwoodova (2000: 121, 131) poroča o razpravah o tem vprašanju v odboru za zunanje zadeve ameriškega senata 23. julija 1998, zasledi pa ga tudi v izjavah višjih predstavnikov Clintonove in Busheve administracije o MKS. Avtorica je mnenja, da je vprašanje skladnosti z ustavo za pristop ZDA k MKS vsaj tako pomembno kot politično vprašanje avtonomnega odločanja izvršne veje oblasti (*ibid.*: 120).

Ti interesi so pomembni, a se veliko avtorjev (npr. Galbraith 2003; Wedgwood 2000; Pisik 1998; Weller 2002), kljub temu da poudarjajo tudi druge interese ZDA pri vprašanju podpore MKS, strinja, da sta ključna interesa, ki sta vodila ameriško politiko pri ustanavljanju MKS, ohranjanje ameriške avtonomije ter sojenje kršilcem mednarodnih humanitarnih norm. Poleg tega so ostali interesi močno povezani z interesoma zaščite avtonomije (vprašanje skladnosti Rimskega statuta MKS z ameriško ustavo) in sojenjem kršilcem mednarodnih humanitarnih norm (interes po mednarodnemu reševanju svetovnih problemov).

¹³² Govor predsednika Georja W. Busha 10. gorski diviziji (*10th Mountain Division*) v Fort Drumu, New York, 19. julija 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/07/20020719.html> (5. april 2004).

¹³³ Bolton je v času svoje izjave leta 2000 v administraciji Busha mlajšega deloval kot državni podsekretar za nadzor nad orožjem in mednarodno varnost.

pričanju pred senatnim pododborom za zunanje zadeve izrazil zaskrbljenost Busheve administracije nad potencialnimi omejitvami avtonomije vseh treh vej oblasti, ki naj bi jo predstavljal MKS.¹³⁴

5.3. Stališča Združenih držav Amerike na pogajanjih o ustanovitvi Mednarodnega kazenskega sodišča

Oba ključna interesa, zaščita avtonomije in kaznovanje vojnih zločincev, sta se pokazala že pred zaključnimi pogajanjmi na diplomatski konferenci v Rimu (Pisik 1998: A15). Republikanski senator Jesse Helms je državni sekretarki Albrightovi štiri mesece pred zaključkom pogajanj v Rimu poslal javno pismo, v katerem je zapisal, da bo kakršnakoli mednarodna pogodba, ki bo ustanavljala stalno kazensko sodišče brez veta ZDA, »mrtva že ob prihodu v senatni odbor za zunanje zadeve«.¹³⁵ Helmsova pozicija je dopuščala dve možnosti, ali mora dati vsaka država privoljenje za sojenje svojim državljanom, kar bi sodišče popolnoma ohromilo, ali pa ima VS, in s tem tudi ZDA, možnost veta nad vsemi primeri, ki bi jih MKS želel obravnavati (Brown 1999: 858-9).

Pisikova (1998: A15) je v svojem članku analizirala glavne akterje pri oblikovanju pogajalskih stališč ZDA na diplomatski konferenci v Rimu. Ameriška politika do MKS se je oblikovala v ministrstvih za obrambo (*Pentagon*), zunanje zadeve (*State Department*) in pravosodje (*Justice Department*) (*ibid.*). Pentagon, ki je bil po mnenju Powerjeve (2000: 168) v pogajanja o ustanovitvi MKS vpleten kot v malokatera druga pogajanja,¹³⁶ je sledil stališču Helmsa in zahteval popolno imuniteto za ameriške vojake. Ministrstvi za zunanje zadeve in pravosodje pa sta bili pripravljene sprejeti malo večje tveganje za sojenja ameriškim državljanom in sta poleg zaščite vojakov poudarjali tudi pomen sojenj mednarodnim vojnim zločincem (Pisik 1998: A15).

Ameriška delegacija na diplomatski konferenci v Rimu je bila pod močnimi notranjepolitičnimi pritiski in ni imela jasno izdelanih pogajalskih stališč do alternativnih možnosti pri ustanavljanju MKS. Strokovnjaki mednarodnega prava so mnenja, da so bila pogajanja o MKS »studija primera, kako se multilateralna diplomacija

¹³⁴ Zaslihanje o Mednarodnem kazenskem sodišču pred senatnim odborom za zunanje zadeve (*Hearing on the United Nations International Criminal Court Before the Senate Committee on Foreign Relations*), 105. zasedanje kongresa (1998), dostopno na LEXIS (17. marec 2004).

¹³⁵ *Helms Declares U.N. Criminal Court "Dead-on-Arrival" in Senate without U.S. Veto*, Congressional Press Releases, 26. marec 1998, dostopno na LEXIS (17. marec 2004).

¹³⁶ Spomladi 1998 so v Pentagon pozvali več kot sto tujih vojaških atašejev na posvetovanja, kjer so jih opozorili na grožnjo, ki jo MKS predstavlja za njihove vojake (Schmitt 1998: A11).

ne izvaja« (Wedgwood 1998: 20) ali »študija napačno zastavljene strategije« (Orentlicher 1998: M2), saj ameriška delegacija ni imela jasnih navodil vse do četrtega tedna pettedenske konference, ko so bili ključni deli Rimskega statuta MKS že dogovorjeni (Wedgwood 1998: 20). Ameriška delegacija je takrat dobila navodila, da mora zagotoviti v Rimskem statutu MKS čim boljše zaščito ameriških državljanov pred pristojnostjo sojenja MKS, saj je bilo takrat že jasno, da ostale države na pogajanjih ne bodo pristale na določila, ki bi zagotavljala njihovo popolno imuniteto, kar je zahteval Pentagon. Bartram S. Brown (2000: 63), pravni svetovalec Trinidada in Tobaga na rimski diplomatski konferenci, je celo izrazil sočutje z ameriški diplomati, ki po njegovem mnenju niso imeli veliko manevrskega prostora za pogajanja. Razlike in zmeda v ameriški administraciji, ki pogajalcem dolgo ni dala jasnih navodil, so močno otežile pogajanja, a so ameriški pogajalci vseeno iskali rešitve, ki bi ščitile ameriško avtonomijo in hkrati zagotavljale sojenja mednarodnim zločincem.¹³⁷

Veleposlanik David J. Scheffer, ki je vodil ameriško delegacijo na pogajanjih, je v zaslišanju pred senatnim odborom za zunanje zadeve¹³⁸ poudaril več dosežkov ameriške delegacije (Brown 1999: 855):¹³⁹

- okrepljen sistem komplementarnosti, ki daje prednost domačim sodiščem (17. člen),¹⁴⁰
- pomembna vloga VS pri posegih v delovanje MKS, vključno z možnostjo VS, da za eno leto preloži obravnavo primera, če bi ta škodila svetovnemu miru (16. člen),
- MKS lahko samo pod strogimi pogoji pridobi informacije, ki zadevajo nacionalno varnost neke države (72. člen),
- vključitev notranjih konfliktov, ki predstavljajo večino oboroženih konfliktov, med pristojnosti MKS (6. – 9. člen),
- pomembne zaščite osumljenih in obtoženih v času preiskave in procesa pred MKS (predvsem 22. – 33., 55., 63. in 67. člen),

¹³⁷ Natančen opis pogajanj in stališč ameriške delegacije v Weschler (2000).

¹³⁸ Zaslihanje veleposlanika Davida J. Schefferja o Mednarodnem kazenskem sodišču pred senatnim odborom za zunanje zadeve (*Hearing on the United Nations International Criminal Court Before the Senate Committee on Foreign Relations, statement of David J. Scheffer, Ambassador at Large for War Crimes Issues and Head of the U.S. Delegation to the U.N. Diplomatic Conference on the Establishment of a Permanent International Criminal Court*), 26. julij 2000, dostopno na LEXIS (17. marec 2004).

¹³⁹ V oklepajih sem podala pripadajoče člene v Rimskem statutu MKS za lažjo primerjavo.

¹⁴⁰ 17. člen Rimskega statuta MKS določa, da ima MKS pristojnost le takrat, ko države niso pripravljene ali zmožne izvesti preiskave in sojenja za zločine, ki so podani v statutu. Država ima prvenstveno vlogo preganjati kršilce mednarodnega humanitarnega prava, MKS pa državno pristojnost le dopolnjuje (načelo komplementarnosti).

- zagotovilo, da bo Skupščina držav pogodbenic določila natančne definicije zločinov (*Elements of Crime*) (9. člen),
- vključitev vprašanj posilstva, prisilne nosečnosti in drugih podobnih vprašanj (*gender issues*) med pristojnosti MKS (7. člen),
- sprejemljiva pravila glede odgovornosti nadrejenih; nadrejeni so odgovorni za ravnanja svojih enot, če so za ta ravnanja vedeli oziroma bi za njih morali vedeti in jih niso poskušali preprečiti (28. člen),
- stroga pravila za izvolitev sodnikov; tako v smislu potrebne podpore držav članic, ki je potrebna za izvolitev, kot kriterijev usposobljenosti kandidatov (36. člen),
- stroški delovanja MKS se plačujejo iz sredstev držav članic in le izjemoma iz sredstev OZN (kadar primer naznani VS) (115. člen),
- Skupščina držav pogodbenic ima možnost nadzora nad delovanjem sodišča, kar zagotavlja demokratični nadzor nad sodiščem (112. člen),
- sprejemljiv postopek spreminjanja statuta; za spremembo statuta je v večini primerov potrebna dvotretjinska večina, spremembe predmetne pristojnosti MKS mora ratificirati sedem osmin držav članic (121. in 122. člen),
- dovolj veliko število držav (60), ki morajo ratificirati sporazum preden ta stopi v veljavo¹⁴¹ (126. člen).

Dosežek ZDA, ki ga omenja Brown (1999: 855) in je pomemben za nadaljnji razvoj odnosa ZDA do MKS, je vključitev 98. člena, ki MKS prepoveduje zahteve po izročitvi, ki so v nasprotju z drugimi mednarodnopravnimi obvezami države.

Ameriška delegacija je na rimski diplomatski konferenci uspela zagotoviti mnogo dosežkov, a vseeno ni mogla popolnoma omejiti pristojnosti MKS nad ameriški državljani.¹⁴² S tem ni zagotovila popolne avtonomije ZDA, kar je bila zahteva nekaterih ameriških politikov in obrambnega ministrstva.¹⁴³

¹⁴¹ Weller (2002: 697) meni, da so bili predstavniki ZDA prepričani, da bo doseči šestdeset ratifikacij Rimskega statuta MKS izredno težavno in da bo potreba po tako visokem številu ustanovitev sodišča prestavila daleč v prihodnost.

¹⁴² Rimski statut MKS v svojem 12. členu predvideva, da ima MKS pristojnost tudi nad osebami, ki storijo zločine na območju držav pristopnic MKS, torej tudi nad ameriški državljani, ki bi zagrešili zločine, ki so zapisani v statutu, na območju držav, ki so ratificirale Rimski statut MKS.

¹⁴³ Večina problemov, ki jih ZDA očitajo obstoječemu MKS, se veže ravno na problem avtonomije (Weller 2002: 697); strah pred politično motiviranim tožilcem bi izginil, če bi ZDA imele možnost veta na njegovo delovanje, prav tako dodajanje novih definicij (predvsem opredelitev agresije) ne bi bilo bistveno, če bi lahko ZDA s svojim glasom preprečile njihovo vključitev.

ZDA so na Rimski diplomatski konferenci glasovale proti sprejemu Rimskega statuta MKS in se s tem znašle v manjšini.¹⁴⁴ Interes zaščite avtonomije države je na pogajanjih prevladal nad interesom legalizacije norm mednarodne kazenske odgovornosti.¹⁴⁵ Clintonova administracija se je, kljub različnim željam različnih ministrstev, odločila za konzervativno držo ZDA na pogajanjih in končnem glasovanju tudi zato, ker je Rimski statut MKS mednarodna pogodba, le-te pa mora ameriški senat potrditi z dvotretjinsko večino (2. člen, 2. del Ustave ZDA¹⁴⁶), kar pomeni izredno široko podporo, ki je glede na močno opozicijo ni bilo možno pričakovati. Izid, ki bi omogočal ratifikacijo v ameriškem senatu, ni bil sprejemljiv za večino drugih držav, zato so pogajanja o ameriškem pristopu k MKS propadla.¹⁴⁷

Kljub negativnemu glasu pri glasovanju o sprejemu Rimskega statuta MKS so ZDA v času Clintonove administracije aktivno sodelovale na kasnejših pripravljalnih srečanjih, ki so se ukvarjala z definicijo agresije, natančnejšimi definicijami zločinov in drugimi tehničnimi vprašanji, ki so ostala odprta po zaključku rimske diplomatske konference (Galbraith 2003: 697).

5.4. Politika Združenih držav Amerike do obstoječega Mednarodnega kazenskega sodišča

Rimski statut MKS je bilo mogoče podpisati le do 31. decembra 2000 (125. člen, Rimski statut MKS).¹⁴⁸ Ameriški predsednik Clinton je ravno na ta dan, ki je bil tudi zadnji dan njegovega mandata, podpisal statut in podpis pospremil z izjavo, ki kaže na njegovo željo po zaščiti ameriške avtonomije in hkratnemu zagotovitlu mednarodne

¹⁴⁴ Na zahtevo ZDA so delegati ob koncu rimske diplomatske konference na tajnem glasovanju izrazili svojo podporo končnemu dokumentu. Zanj je glasovalo 120 držav, 21 se jih je vzdržalo, 7 pa jih je bilo proti. Čeprav seznam glasov ni bil uradno zabeležen, izgleda, da so poleg ZDA in njihovega zaveznika Izraela proti glasovale Kitajska, Libija, Irak in Jemen (Brown 2000: 66). Isti avtor omenja tudi možnost, da so poleg ZDA, Izraela in Kitajske, ki so javno obrazložile svoj negativni glas, proti glasovale še Indonezija, Sudan, Mehika, Indija, Turčija ali Alžirija (*ibid.*: 81).

¹⁴⁵ Več o konceptu legalizacije v podpoglavju 2.2.

¹⁴⁶ Ustava Združenih držav Amerike (*The United States Constitution*), sprejeta 17. septembra 1787, v veljavi od 21. junija 1788, <http://www.house.gov/Constitution/Constitution.html> (13. julij 2004).

¹⁴⁷ Putnam (1988: 436-7) meni, da faza ratifikacije oziroma t. i. zmagovalne kombinacije (*win-set*) na nacionalni ravni omejujejo pogajanja na mednarodni ravni. Več o tej teoretski razlagi odnosa med notranjo in zunanjo politiko v Putnam (1988).

¹⁴⁸ Po tem datumu je mogoče statutu sicer pristopiti, vendar si lahko ameriški podpis Rimskega statuta MKS na zadnji možni dan razlagamo tudi iz popolnoma praktičnega vidika, saj so do konca leta 2000 vse države, ki so bile udeležene na rimski diplomatski konferenci, lahko sodelovale pri nadaljnjem razvoju MKS (npr. definicije agresije, natančnejše definicije zločinov), po tem datumu pa samo države, ki so Rimski statut MKS podpisale. ZDA so si želele zagotoviti neprekinjeno delo v različnih odborih, ki so se ukvarjali z delom MKS.

odgovornosti vojnih zločincev.¹⁴⁹ V izjavi je poudaril dolgo zgodovino zavezanosti ZDA k mednarodni odgovornosti, od povojnih sodišč do MKTJ in MKTR, in zatrdil, da nameravajo ZDA ostati moralni vodja v tem procesu.¹⁵⁰ Hkrati je dodal, da imajo ZDA kljub podpisu še zmerom zadržke, posebej pri vprašanju pristojnosti sodišča nad državljanji držav, ki Rimskega statuta MKS niso ratificirale, svojemu nasledniku pa je priporočil, naj si prizadeva za rešitev tega problema in naj ne predloži sporazuma v potrditev senatu, dokler ne bodo glavne težave odpravljene.¹⁵¹

Kljub temu da je Clinton napisal priporočila svojemu nasledniku, je veleposlaniku Schefferju, vodji ameriške pogajalske skupine na rimski diplomatski konferenci, dal jasna navodila, da naj Bushevi administraciji ne svetuje pri njeni politiki do MKS (Galbraith 2003: 685). Če je Clintonovo administracijo zaznamovala razdeljenost in poskus uresničitve obeh glavnih interesov (zagotovitve ameriške avtonomije in odgovornosti kršilcev mednarodnih humanitarnih norm), so dali predstavniki Busheve administracije že od prvega dne vedeti, da je ohranjanje ameriške avtonomije glavni cilj in da ne bodo sprejemali nobenih kompromisov, ki bi lahko ta cilj kakorkoli okrnili (*ibid.*: 702). Nihče izmed članov Busheve administracije ni javno podprl obstoječega MKS. Celo državni sekretar Powell, ki je bil znan kot zmernejši član administracije, je že februarja 2001 izrazil svoje nasprotovanje sodišču (Crossette 2001: A15).

Politika Busheve administracije med januarjem 2001 in majem 2002 je za zunanjega opazovalca lahko izgledala kot nadaljevanje Clintonove politike, saj so v tem času ZDA še naprej sodelovale na pripravljajalnih srečanjih. Vseeno je obstajala pomembna razlika med sodelovanjem obeh administracij pri pripravi podrobnejših definicij v pripravljajalnih komisijah. Scheffer (2002: 62) piše, da je nova administracija na pogajanja februarja in septembra 2001 o definiciji agresije in finančnih zadevah poslala le nekaj pravnikov, ki so bili srednje visoko v administraciji (*mid-level career lawyers*), medtem ko je Clinton zmerom pošiljal veleposlanika in druge visoke predstavnike. MKS v začetnem obdobju Busheve administracije ni bil prioriteta v zunanji politiki ZDA, zato so iz tega časa na voljo le posamezne izjave članov administracije, npr. izjava Bushevega predstavnika za odnose z mediji Arija Fleischerja,

¹⁴⁹ Izjava predsednika Clintona ob podpisu Rimskega statuta MKS (*President Clinton Statement on Signature of the International Criminal Court Treaty*), Washington, 31. december 2000, http://www.amicc.org/docs/Clinton_Sign.pdf (13. julij 2004).

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Ibid.*

ki je javnost v začetku januarja 2001 obvestil, da administracija ne namerava poslati pogodbe v ratifikacijo senatu (Galbraith 2003: 685).

Teroristični napadi na New York in Washington 11. septembra 2001 niso prinesli kake večje spremembe v politiki ZDA do MKS, čeprav so ravno ti napadi pokazali potrebo po širšem mednarodnem sodelovanju. Javnomenjske raziskave so pokazale, da več kot 70 odstotkov Američanov meni, da je 11. september povečal potrebe ZDA po sodelovanju z MKS (Roper/ASV, april 2002).¹⁵² Zanimivo pri tem je, da se rezultati javnomnenjskih raziskav glede vprašanja sodelovanja ZDA z MKS, kljub odklonilni politiki ZDA do sodišča, pogosto nagibajo k podpori. Raziskave so pokazale od 54-odstotno (Roper/ASV, april 2002) do 71-odstotno podporo ameriški priključitvi k MKS (Harris Interactive, junij 2002), vendar je treba hkrati poudariti, da se Američani sami ne počutijo dovolj obveščene o MKS; 61-odstotkov jih je celo zatrdilo, da niso slišali nič o samem sodišču (Roper/ASV, april 2002). Iz tega lahko sklepam, da so Američani naklonjeni ideji sojenja mednarodnim zločincem za najhujše zločine, niso pa dovolj obveščeni, da bi lahko presojali probleme, ki jih ameriški politiki očitajo MKS, ter posledice trenutne politike. Samo odločanje o ameriški politiki do MKS je precej omejeno na politični vrh.¹⁵³

Do 11. aprila 2002 je Rimski statut MKS ratificiralo že 60 držav, kar je pomenilo, da je MKS pričel delovati s 1. julijem istega leta. Če je Busheva administracija do tega obdobja spremljala dogajanja z razdalje, je takrat pričela z »obsežno kampanjo« (Weller 2002: 694), ki je imela tri ravni: nacionalno, bilateralno in multilateralno. Prvi korak, ki so ga ZDA naredile, je bil t. i. umik Clintonovega podpisa.¹⁵⁴ 6. maja 2002 je John R. Bolton, državni podsekretar za nadzor nad orožjem in mednarodno varnost, Generalnemu sekretarju OZN poslal dopis,¹⁵⁵ v katerem ga

¹⁵² Vse javnomnenjske raziskave, ki jih citiram v tem poglavju, so s strani Ameriške koalicije nevladnih organizacij za MKS (*American Non-Governmental Organizations Coalition for the International Criminal Court - AMICC*). Teh raziskav ni izvajala sama AMICC, temveč so le zbrali dostopne rezultate različnih centrov za analizo javnega mnenja, npr. Roper/ASV, Harris Interactive, Yankelovich Partners. V oklepajih navajam izvajalca in datum raziskave. Vse raziskave so dostopne na http://www.amicc.org/docs/WICC_USpublicOp.pdf (14. julij 2004).

¹⁵³ Ameriško javno mnenje je odigralo zelo pomembno vlogo pri odločitvi ZDA, da podpre sojenja nemškimi vojnimi zločincem po drugi svetovni vojni, saj je Roosevelt ravno zaradi pritiskov javnosti umaknil podporo 'Morgenthauovemu načrtu', ki je predvideval hitre usmrtitve nemških zločincev (Bass 2002: 169). Čeprav je javnost nasprotovala predvsem drugim elementom 'Morgenthauovega načrta' (predvsem polni gospodarski podreditvi Nemčije) in o vprašanju sojenj ni bila dovolj dobro obveščena, je propad načrta pomenil tudi propad idej o hitri usmrtitvi nemških zločincev (Smith 1981: 10).

¹⁵⁴ Izraz umik podpisa oziroma *unsigned* se je takrat pogosto omenjal v medijih in je prešel v splošno rabo, zato avtorstva ne pripisujem nikomur.

¹⁵⁵ Dopis Johna R. Boltona, državnega podsekretarja za nadzor nad orožjem in mednarodno varnost, Generalnemu sekretarju OZN, 6. maja 2002, <http://www.amicc.org/docs/bolton.pdf> (14. julij 2004).

obvešča, da »ZDA ne nameravajo postati država pogodbenica« in da »Združene države nimajo nobenih pravnih obveznosti, ki izhajajo iz njihovega podpisa 31. decembra 2001«. ¹⁵⁶

Prizadevanja na multilateralni ravni so se osredotočila predvsem na prepričevanje VS, da ameriškim državljanom zagotovi imuniteto pred pristojnostjo MKS. ZDA so maja 2002 grozile z vetom resoluciji VS o Vzhodnem Timorju, če v njej ne bo zagotovila, da MKS nima pristojnosti nad ameriški pripadniki mirovne operacije (Weller 2002: 706). Resolucija, ki je podaljšala delovanje misije v Vzhodnem Timorju, je bila 17. maja sicer soglasno sprejeta, ¹⁵⁷ saj so ZDA v tej operaciji sodelovale samo s tremi vojaki, ki so jih lahko 1. julija, na dan, ko je MKS pričel delovati, umaknile (Murphy 2003: 727).

Večji problem je predstavljala misija v Bosni in Hercegovini. ¹⁵⁸ Mandat misije OZN v Bosni in Hercegovini je v skladu z resolucijo VS 1357 (2001) potekel 21. junija 2002. ¹⁵⁹ VS, ki je mandat vsako leto od 1996 ¹⁶⁰ na rutinskem glasovanju brez zadržkov podaljšal, se je tega leta znašel pred težavo, saj so ZDA grozile z vetom, če resolucija ne bo vsebovala zaščite ameriškega osebja pred MKS (Weller 2002: 706). Ker države do 21. junija niso našle nikakršnega dogovora, so na ta dan podaljšale mandat misije v Bosni in Hercegovini do konca meseca. ¹⁶¹

30. junija 2002 so ZDA z uporabo veta preprečile vnovično podaljšanje misije v Bosni in Hercegovini. ¹⁶² Weller (2002: 706) meni, da je ta korak pomenil močno ustavno krizo za OZN, saj so ZDA javno izražale svojo podporo nadaljevanju misije, razlog, ki so ga navedle ob glasovanju, pa sploh ni bil povezan z vprašanjem misije, temveč z MKS. S tem naj bi zlorabile svojo moč v VS. ¹⁶³ Da bi spodbudili nadaljnja

¹⁵⁶ Odločitev Busheve administracije, da umakne podpis, je kritizirala večina ameriških medijev. Analiza pisanja medijev v tem obdobju je pokazala, da sta od večjih časopisov umik podpisa podprla le *Wall Street Journal* in *Chicago Tribune* (Meyer 2002: 106-8).

¹⁵⁷ Gre za resolucijo S/RES/1410 (2002), z dne 17. maja 2002.

¹⁵⁸ V Bosni in Hercegovini je bilo junija 2002 od 18.000 Natovih vojakov okoli 3.100 ameriških državljanov (The Economist Global Agenda 2002).

¹⁵⁹ Gre za resolucijo S/RES/1357 (2001), z dne 21. junija 2001.

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ Gre za resolucijo S/RES/1418 (2002), z dne 21. junija 2002.

¹⁶² Glasovanje: 13 glasov za, ZDA proti, Bolgarija vzdržana. Glej osnutek resolucije S/2002/712, z dne 30. junija 2002 ter zapis 4563. zasedanja VS, 30. junija 2002 (S/PV.4563).

¹⁶³ Podobno krizo je OZN doživel s kitajskim vetom na podaljšanje misije OZN v Makedoniji, ker je slednja priznala Tajvan. Glej osnutek resolucije S/1999/201, z dne 25. februarja 1999 ter zapis 3982. zasedanja VS, 25. februarja 1999 (S/PV.3982).

pogajanja in se izognili prekinitvi misije v Bosni in Hercegovini, so še isti dan v VS sprejeli novo začasno resolucijo, ki je podaljšala mandat misije do 3. julija 2002.¹⁶⁴

Članice VS so se umaknile na tajna pogajanja, na katerih so poskušale poiskati kompromis, ki bi ustrezal tudi ZDA, vendar so nekatere druge države članice OZN, predvsem Kanada, menile, da je potrebno sklicati odprto zasedanje VS, kjer bi lahko vse države izrazile svoje mnenje (Weller 2002: 707). Na odprti seji 10. julija 2002 se je na VS obrnilo kar 39 držav, ki so izrazile ogorčenje nad ameriškim vetom in pozvale VS ter predvsem njegovo stalno članico ZDA, naj spoštuje mednarodno pogodbo.¹⁶⁵ Kompromisna resolucija, ki jo je VS sprejel dva dni kasneje, je MKS naročila, da eno leto ne sme preiskovati ali kazenskopravno preganjati posameznikov, ki so del misije OZN in prihajajo iz države, ki ni pristopnica k Rimskemu statutu MKS.¹⁶⁶ ZDA so s tem zagotovile imuniteto svojim državljanom, ki jo lahko VS podaljšuje iz leta v leto.¹⁶⁷ Veljavnost določb resolucije 1422 (2002) je bila podaljšana z resolucijo VS 1487, 12. julija 2003.¹⁶⁸

Resolucija 1422 (2002) je 'zaščitila' ameriške državljane, ki sodelujejo v operacijah, ki jih avtorizira VS, ne pokriva pa misij, ki jih ZDA izvajajo v tujini brez pokroviteljstva OZN, med drugimi tudi operacij t. i. vojne proti terorizmu. Zato so ZDA začele sklepati bilateralne dogovore, ki bi preprečevali izročitev njihovih državljanov MKS. Sklicevale so se na 98. člen Rimskega statuta MKS, ki sodišču prepoveduje zahteve za predajo, če bi zaprosena država s tem ravnala v nasprotju s svojimi mednarodnopravnimi obveznostmi.¹⁶⁹ Prva država,¹⁷⁰ ki je z ZDA sklenila sporazum, da ne bo izročala ameriških državljanov MKS, je bila Romunija, 1. avgusta 2002.¹⁷¹ Busheva administracija je takrat tudi naznanila, da namerava skleniti podobne

¹⁶⁴ Gre za resolucijo S/RES/1420 (2002), z dne 30. junija 2002.

¹⁶⁵ Za podrobnejša stališča držav glej zapis 4568. zasedanja VS, 11. julija 2002 (S/PV.4568).

¹⁶⁶ Gre za resolucijo S/RES/1422 (2002), z dne 12. julija 2002.

¹⁶⁷ To potezo je več avtorjev, držav in nevladnih organizacij močno skritiziralo (Weller 2002; Roth 2002). Med slovenskimi nevladnimi organizacijami je najglasneje protestiral Amnesty International Slovenije (Zagorac 2002a in 2000b).

¹⁶⁸ Leta 2004 ZDA niso zahtevale podaljšanja veljavnosti resolucije, saj so menile, da so se dovolj zavarovale z bilateralnimi sporazumi, o katerih več pišem v nadaljevanju poglavja.

¹⁶⁹ Mnogo avtorjev (npr. Weller 2002: 708; Galbraith 2003: 688) je mnenja, da so bilateralni sporazumi, ki jih ZDA sklepa z drugimi državami, v nasprotju z Rimskim statutom MKS, saj so proti 'duhu' pogodbe.

¹⁷⁰ Weller (2002: 708) zasledi elemente kasnejših bilateralnih sporazumov že v dogovoru med mednarodnimi varnostnimi silami (*International Security Assistance Force* – ISAF) in začasno afganistansko administracijo, ki je bil sklenjen 5. decembra 2001.

¹⁷¹ ZDA so vprašanje bilateralnih sporazumov povezovala tudi s članstvom v Natu (Weller 2002: 709).

sporazume z večjim številom držav.¹⁷² Do 2. aprila 2005 je bilo sklenjenih že 92 takšnih pogodb.¹⁷³

Prvotno nasprotovanje Evropske unije (EU), ki je svoje članice in kandidatke pozvala, naj ne pristopijo k tem sporazumom, so članice EU pod pritiskom ZDA, ki so grozile s propadom zveze Nato, omilile (Becker 2002: A10). Septembra 2002 je Svet EU obsodil ravnanje ZDA, ki spodkopavajo Rimski statut MKS in ostale mednarodne pogodbe. Kasneje je Evropska komisija članicam in kandidatkam predlagala, da naj sporazumi, če jih bodo sklenile z ZDA, vsebujejo zahtevo po sojenju na ameriškem sodišču in da niso 'dvosmerni', ZDA morajo državljanke držav, s katerimi je sporazum sklenjen, izročiti MKS, če ta to zahteva.¹⁷⁴

Ker vse države niso želele sprejeti bilateralnih dogovorov, so ZDA reagirale tudi na nacionalni ravni, s sprejemom zakonodaje, ki ščiti ameriške državljane pred pristojnostjo MKS. Že leta 2000 je imel ameriški kongres na dnevnem redu debato o Zakonu za zaščito ameriških vojakov (*American Servicemembers' Protection Act of 2002* – ASPA), vendar osnutek takrat ni bil sprejet, ker so ga kongresniki želeli še dodelati. Maja 2001 je republikanski predstavnik v predstavnem domu (*House of Representatives*) Tom DeLay znova vložil ASPA kot dopolnilo Zakona o zunanjih zadevah. Oba domova sta več kot eno leto razpravljala o zakonu in 23. oziroma 24. julija 2002 je bil popravljeni osnutek potrjen v predstavnem domu ter v senatu.¹⁷⁵ 2. avgusta 2002 ga je predsednik Bush podpisal in razglasil za veljavni zakon.¹⁷⁶

Najpomembnejši deli Zakona za zaščito ameriških vojakov (ASPA) so:

- prepoved sodelovanja ameriških sodišč in vladnih uslužbencev z MKS (oddelek 2004),
- prepoved finančne pomoči ZDA MKS (oddelek 2004),
- prepoved izročitve katerekoli osebe, ki se nahaja v ZDA, MKS (oddelek 2004),

¹⁷² Izjava za medije Philip T. Reeker, namestnik predstavnika State Departmenta, *U.S. and Romania Sign Article 98 Agreement*, 1. avgust 2002, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2002/12393.htm> (15. julij 2004).

¹⁷³ Upoštevana je še pogodba z Eritrejo 8. julija 2004. Izjava za medije, Richard Boucher, predstavnik State Departmenta, *Eritrea Signs Article 98 Agreement*, 13. julij 2004, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2004/34347.htm> (2. april 2005).

¹⁷⁴ Temeljna načela EU glede dogovorov med državami pristopnicami k Rimskemu statutu Mednarodnega kazenskega sodišča in Združenimi državami Amerike, ki zadevajo pogoje predaje oseb sodišču (*EU Guiding Principles concerning Arrangements between a State Party to the Rome Statute of the International Criminal Court and the United States Regarding the Conditions to Surrender of Persons to the Court*), http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/gac.htm#hr300902 (15. julij 2004).

¹⁷⁵ Natančnejši opis razvoja in sprememb zakona po maju 2001 je dostopen na *Chronology of ICC-Related Legislation, Washington Working Group on the ICC – WICC*, http://www.amicc.org/docs/Leg_chron8_02_02.pdf (14. julij 2004).

¹⁷⁶ *American Servicemembers' Protection Act of 2002 (ASPA)*, sprejet 23. in 24. julija 2002, stopi v veljavo 2. avgusta 2002, <http://www.state.gov/t/pm/rls/othr/misc/23425.htm> (15. julij 2004).

- dovoljenje za uporabo oboroženih sil v mirovnih operacijah, če
 - a) VS ameriškim vojakom podeli imuniteto pred izročanjem MKS,
 - b) obstaja bilateralni sporazum v skladu z 98. členom Rimskega statuta MKS z državo, v kateri poteka mirovna operacija,
 - c) ameriški nacionalni interes upravičuje sodelovanje (oddelek 2005),
- prepoved vojaške pomoči članicam MKS, razen če obstaja poseben nacionalni interes ali je z državo podpisan bilateralni sporazum v skladu z 98. členom Rimskega statuta MKS ali je država članica Nata oziroma pomembna zaveznica (oddelek 2007),
- predsednik je pooblaščen, da z »vsemi potrebnimi sredstvi« reši predstavnike ameriških vojaških sil in nekatere druge osebe iz pripora MKS (oddelek 2008).

ASPA je postal znan kot »zakon proti MKS« (*anti-ICC legislation*) in »zakon, ki napada Haag« (*the Hague invasion act*) (Weller 2002: 705). Svetovna javnost ter predvsem mednarodne nevladne organizacije so reagirale na sprejem zakona z ogorčenjem.¹⁷⁷ Posledice pa so kmalu čutile nekatere države, ki niso želele podpisati bilateralnih sporazumov; 1. julija 2003 je Bela hiša naznanila, da bodo 35 državam odtegnili vojaško pomoč, ker niso želele podpisati bilateralnih sporazumov.¹⁷⁸ Nekatere med njimi so zaradi takšnega pritiska kmalu podpisale sporazume o neizročanju ameriških državljanov MKS.¹⁷⁹

ZDA so z nacionalno zakonodajo, bilateralnimi sporazumi v skladu z 98. členom Rimskega statuta MKS in pritiskom na VS poskušale svoje državljane popolnoma zaščititi pred pristojnostjo MKS. Odnos Busheve administracije do MKS lahko povzamemo z mnenjem državnega podsekretarja za nadzor nad orožjem in mednarodno varnost Boltona (2000: 202): »ameriški odnos do MKS bi moral biti 'trije ne': nobene finančne podpore, neposredne ali posredne, nobenega sodelovanja in nobenih nadaljnjih pogajanj z drugimi vladami za 'izboljšanje' delovanja MKS«.

5.5. Ocena politike Združenih držav Amerike do Mednarodnega kazenskega sodišča

¹⁷⁷ Obširna zbirka stališč proti ASPA je dostopna na internetni strani nevladne organizacije Washington Working Group on the ICC, <http://www.amicc.org> (14. julij 2004).

¹⁷⁸ Izjava za medije, Ari Fleischer, predstavnik Bele hiše, 1. julij 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/07/20030701-6.html#7> (15. julij 2004).

¹⁷⁹ Najbolj so mediji izpostavljali podpis Kolumbije, ki so ji ZDA za nekaj časa odtegnile pomoč v boju proti drogam. Kolumbija je bilateralni sporazum v skladu z 98. členom Rimskega statuta MKS podpisala septembra 2003. Glej izjavo za medije, Richard Boucher, predstavnik State Departmenta, *Article 98 Agreements*, 23. september 2003, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/24331.htm> (15. julij 2004).

V podpoglavju 5.2. sem podala dva glavna interesa ZDA pri vprašanju MKS: zagotovitev avtonomije ZDA in širitev norm mednarodne kazenske odgovornosti oziroma interes, da se sodi mednarodnim vojnim zločincem. Čeprav si ta dva interesa delno nasprotujeta, sta prisotna pri politiki obeh administracij.

Clintonova administracija, ki jo Galbraithova (2003: 696) označi kot »previdni multilateralizem«, si je na pogajanjih na diplomatski konferenci v Rimu prizadevala za ustanovitev mednarodnega sodišča, ki bi učinkovito preganjalo mednarodne zločince, ter hkrati iskala kar največja zagotovila za zaščito svojih državljanov. Clintonov podpis Rimskega statuta MKS na zadnji možni dan in izjava, ki jo je Clinton podal ob podpisu,¹⁸⁰ kažeta na razdeljenost njegove administracije, ki je poskušala uresničiti oba cilja. Busheva administracija, ki širitev norm mednarodne kazenske odgovornosti poskuša uresničiti z drugimi sredstvi (predvsem s podporo *ad hoc* sodiščem, trenutno MKTJ in MKTR), daje večji pomen avtonomiji ZDA. Galbraithova (2003: 693) jo poimenuje »politika agresivnega unilateralizma«, saj temelji na grožnji s silo¹⁸¹ in odklanjanju kakršnegakoli sodelovanja z drugimi vladami s ciljem izboljšati delovanje MKS.

Primerjavo med demokratsko in republikansko administracijo otežuje dejstvo, da v času Clintonove demokratske administracije MKS še ni deloval in tako ni predstavljal neposredne 'grožnje' ameriškim državljanom. Dejstvo, da so ASPA v ameriškem kongresu podprli tako predstavniki republikanske kot tudi demokratske stranke, kaže na nastajanje konsenza o umiku podpore MKS in hkrati potrjuje, da ameriški politični vrh meni, da je interes avtonomije pomembnejši od interesa mednarodne kazenske odgovornosti posameznikov, odgovornih za najhujše zločine.

Glavni politični stranki se razlikujeta pri vprašanju načina zagotavljanja avtonomije. Medtem ko republikanci želijo popolno zaščito, ki vodi v unilateralno politiko, želi večina demokratov (tudi Clinton) iskati zagotovilo zaščite ameriških državljanov v multilateralnih pogajanjih. Stranki se strinjata, da je zaščita ameriške avtonomije prvenstvenega pomena, kar vodi do odklonilnega odnosa ZDA do obstoječega MKS (Galbraith 2002: 702; Roth 2002: 55-6).

¹⁸⁰ Izjava predsednika Clintona ob podpisu Rimskega statuta Mednarodnega kazenskega sodišča (*President Clinton Statement on Signature of the International Criminal Court Treaty*), Washington, 31. december 2000, http://www.amicc.org/docs/Clinton_Sign.pdf (13. julij 2004).

¹⁸¹ Glej oddelek 2008 ASPA, ki predsedniku daje pooblastila, da z »vsemi potrebnimi sredstvi« reši predstavnike ameriških vojaških sil in nekatere druge osebe iz pripora MKS.

6. ZAKLJUČKI

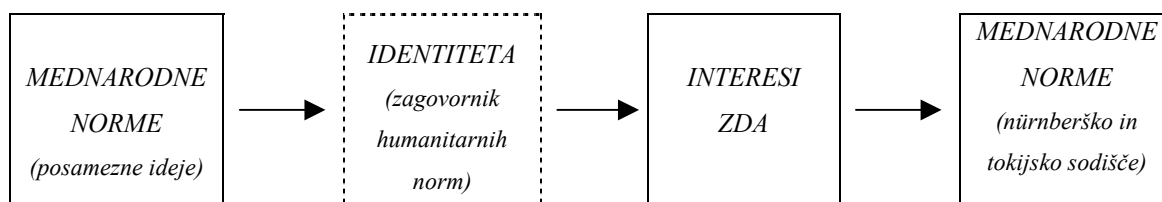
Počasen razvoj mednarodnih humanitarnih norm in predvsem njihovo neuspešno udejanjanje v mednarodnih odnosih ter prenos v mednarodno pravo pred drugo svetovno vojno so dokazi, da je za uspešen prehod od posamičnih idej posameznikov do uveljavljenih mednarodnih norm potrebna politična volja ter predvsem podpora močnih držav. Najboljši primer za to so propadla sojenja nemškimi in turškimi zločincem po prvi svetovni vojni, saj sojenja niso uživala podpore največje svetovne sile Združenih držav Amerike (ZDA). Čeprav je bila ideja sojenja vojnim zločincem skladna z idealizmom ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona, jih ZDA niso odločno podprle, saj v njih niso videli nikakršnih neposrednih koristi zase, idejna zavezanost pa ni bila dovolj močan motiv za podporo.

Razvoj mednarodnih humanitarnih norm in ameriško politiko do norm mednarodne kazenske odgovornosti za najhujše kršitve mednarodnih norm je smiselno začeti natančneje raziskovati šele po drugi svetovni vojni, saj je to dejansko obdobje, ko posamezne ideje pričnejo dobivati širšo mednarodno podporo in lahko govorimo o začetku nastajanja mednarodnih humanitarnih norm. Takoj po drugi svetovni vojni lahko poleg večjega napredka pri razvoju mednarodnih humanitarnih norm opazimo tudi spremembo v ameriški politiki do njih. Hitrejše širitev norm in ameriški zasuk si lahko razlagamo na več načinov.

Ob koncu druge svetovne vojne so ključne države (ZDA, Velika Britanija, Sovjetska zveza in Francija) tesno sodelovale pri doseganju skupnih ciljev – eden izmed njih je bil tudi ureditev vprašanja kaznovanja nemških in japonskih vojnih zločincev – in bi lahko zato trdili, da so komplementarni interesi držav privedli do pospešenega razvoja mednarodnih humanitarnih norm. Vseeno je razlagalna moč liberalističnih teoretikov, ki poudarjajo pomen komplementarnih interesov držav pri nastajanju norm, šibka, saj med državami ni obstajalo soglasje, kako problem vojnih zločincev konkretno reševati in so ideje sojenja ter z njimi tesno povezane humanitarne norme izhajale predvsem iz ameriške politike. Bolj prepričljiva je razlaga, da so norme mednarodne kazenske odgovornosti odraz interesov najmočnejšega akterja v mednarodni skupnosti. ZDA so bile glavna pobudnica pri ustanovitvi Mednarodnega vojaškega sodišča v Nürnbergu in Mednarodnega vojaškega sodišča za Daljni vzhod, norme mednarodne kazenske odgovornosti pa izhajajo iz notranjih ameriških vrednot, kar lahko vzamemo kot znak, da so ZDA imele neposredni interes pri širjenju domačih norm v mednarodno areno.

Menim, da je takšno sklepanje, čeprav privlačno in dobro teoretsko podprto – realistični teoretiki menijo, da so mednarodne norme le odraz interesov hegemonu (glej skico 2.2) – prenažno, saj nam že notranja razklanost ameriške administracije in obotavljanja pri odločitvi za podporo sojenjem kažejo na to, da ZDA niso imele neposrednega interesa pri vzpostavitvi povojnih sodišč, saj bi drugače idejo hitro sprejele. Odločitev za sojenja vojnim zločincem po drugi svetovni vojni ni neposredno izvirala iz ameriških interesov, temveč je bila splet zgodovinskih okoliščin. V tem času se je namreč že pričel kazati ideološki razkorak med Sovjetsko zvezo in ZDA. Slednje so želele pokazati, da je v mednarodnih odnosih treba spoštovati mednarodno pravo in človekove pravice in s tem izpostaviti razliko med njihovim in sovjetskim načinom reševanja mednarodnih problemov. Posamezne ideje, ki so jih zagovarjali člani Rooseveltove administracije, predvsem vojni minister Henry Stimson, so vplivale na interese in politiko ZDA, saj so ZDA potrebovale lastno identiteto, ki jih je jasno ločila od drugih akterjev, v tem primeru identiteto zagovornika mednarodnega prava in humanitarnih norm, ki jih je ločila od Sovjetske zveze.

Mednarodne norme, v tej fazi še posamezne ideje, so posredno – prek oblikovanja identitete – sooblikovale interese ZDA, hegemon pa je potem v procesu hegemonске socializacije, ki je vključevala širitev humanitarnih norm na druge države, utrdil norme kazenske odgovornosti tudi na mednarodni ravni. Razlaga enega samega teoretskega pristopa nam ne more natančno pojasniti kompleksnega ozadja pri odločitvi ZDA, da podprejo mednarodne humanitarne norme po drugi svetovni vojni, se pa lahko različni teoretski pristopi med seboj dopolnjujejo. Politiko ZDA do norm mednarodne kazenske odgovornosti za najhujše kršitve humanitarnih norm po drugi svetovni vojni lahko najbolje razloži simbioza realističnega in konstruktivističnega pristopa; grafična predstavitev je ponazorjena v skici 6.1, ki je v bistvu združitev obeh pogledov na odnos med interesi in mednarodnimi normami (skici 2.2 in 2.4) v enega.

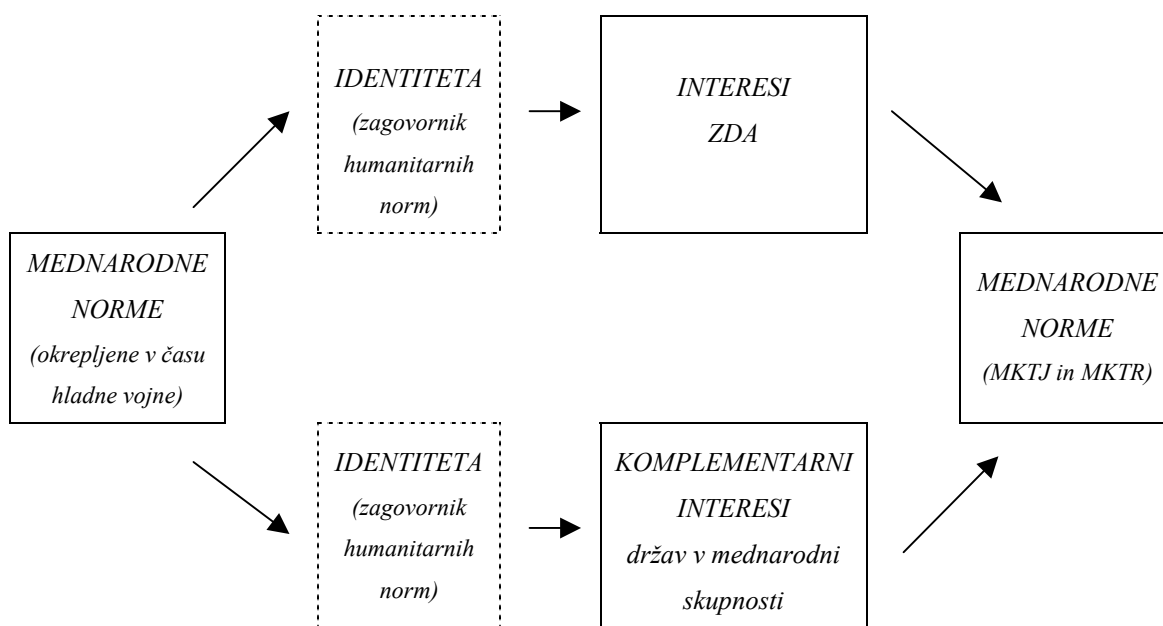

Skica 6.1: Odnos med mednarodnimi humanitarnimi normami in interesi po drugi svetovni vojni

Do naslednjega večjega zagona pri širitvi mednarodnih humanitarnih norm je prišlo v devetdesetih letih 20. stoletja. Razlogov za ustanovitev *ad hoc* tribunalov za nekdanjo Jugoslavijo (MKTJ) in Ruando (MKTR) je več, vsi trije predstavljeni teoretski pristopi pa nam lahko podajo kredibilne razlage, ki se med seboj dopolnjujejo pri iskanju odgovora na vprašanja, zakaj je ravno v tem obdobju prišlo do ustanovitve *ad hoc* tribunalov in kako razlagati njune uspehe oziroma neuspehe.

Zgodovinska prelomnica in zmaga demokratičnih vrednot nad totalitarnimi je privedla do situacije, ko je večina držav v mednarodni skupnosti delila skupni interes po zagotavljanju mednarodne odgovornosti posameznikov, odgovornih za najhujše kršitve mednarodnih humanitarnih norm. Razvoj mednarodnih humanitarnih norm v civilni družbi v času hladne vojne je vplival na to, da je večina držav okrepila oziroma ustvarila identiteto zagovornika človekov pravic. ZDA kot najmočnejši akter v mednarodni skupnosti sicer niso imele neposrednega interesa pri vzpostavitvi *ad hoc* tribunalov, se je pa njihova identiteta branika humanitarnih norm v času hladne vojne utrdila do te mere, da je bila odločitev za podporo logično nadaljevanje pretekle politike. ZDA so prevzele vodilno vlogo pri delovanju MKTJ in MKTR ter s tem pokazale, da so še zmerom voditeljica na področju širitve humanitarnih norm; vseeno pa se je že v politiki ZDA do MKTJ pokazala nedoslednost pri podpori mednarodnim humanitarnim normam, saj niso bile pripravljene žrtvovati življenj ameriških vojakov, ki bi lahko hitreje privedli marsikaterega obtoženca pred tribunal. Tako lahko že v ameriški politiki do *ad hoc* tribunalov zasledimo dajanje prednosti avtonomiji in zaščiti lastnih državljanov pred mednarodnimi humanitarnimi normami, kar je še bolj jasno razvidno iz ameriške politike do MKS.

Skica 6.2 grafično predstavlja vplive, ki so vodili do oblikovanja *ad hoc* tribunalov v devetdesetih letih 20. stoletja, in kaže na kompleksen odnos med mednarodnimi humanitarnimi normami ter interesi držav v primeru nastajanja MKTJ in MKTR. Čeprav so razlage vseh treh predstavljenih teoretskih pristopov – realizma, liberalizma in konstruktivizma – pri pojasnjevanju oblikovanja *ad hoc* tribunalov pravilne, so le del celotne slike in le z upoštevanjem vseh treh razlag skupaj lahko v celoti razumemo okoliščine, ki so pripeljale do ustanovitve MKTJ in MKTR. Skica 6.2 je tako sinteza realističnega, liberalističnega in konstruktivističnega modela (skice 2.2, 2.3 in 2.4).

Skica 6.2: Odnos med mednarodnimi humanitarnimi normami in interesi pri MKTJ in MKTR

Delovanje obeh *ad hoc* tribunalov lahko ocenimo kot relativno uspešno predvsem zato, ker so se interesi hegemonov in širše mednarodne skupnosti skladali, do večjih problemov pa je prišlo pri ustanavljanju Mednarodnega kazenskega sodišča (MKS), kjer so interesi ZDA stali nasproti interesom širše mednarodne skupnosti. Glavni razlog, zakaj ZDA niso podprle mednarodnih humanitarnih norm v primeru MKS, je izpostavljen v 5. poglavju; primerjava obravnavanih sodišč je pokazala, da ZDA niso podprle MKS, ker nimajo neposrednega nadzora nad njegovim delovanjem in ker jim lahko potencialno omejuje avtonomijo. Ugotovitev realističnih teoretikov, ki menijo, da močna država podpira mednarodne norme le dokler te ne ogrožajo njenega relativnega položaja v mednarodni skupnosti ter predvsem suverenosti, je v tem primeru pravilna. Tudi liberalistični teoretiki od ZDA kot utrjene demokracije, ki se ji ni treba bati notranjih nestabilnosti, ne bi pričakovali več od retorične podpore mednarodnim humanitarnim normam ter izogibanje vsem obveznostim, ki bi jim lahko omejevale suverenost.¹⁸² Konstruktivistični pristop bolj poudarja problem hitrosti prenosa mednarodnih norm. Skladnost mednarodnih humanitarnih norm z ameriškimi domačimi normami sicer deluje kot pospeševalen dejavnik pri prenosu norm, vendar po drugi

¹⁸² Trditev, da utrjene demokracije ne podpirajo obveznosti, ki bi jim lahko omejevale suverenost, sicer drži v primeru ameriške politike do MKS, ne zdrži pa raziskave, ki bi zajemala tudi druge utrjene demokracije, saj so bile nekatere med njimi vodilne države v skupini podobno mislečih držav (*like-minded states*), ki je bila največja zagovornica MKS.

strani politični sistem z ustavo, ki zahteva dvotretjinsko večino v senatu pri sprejemanju mednarodnih pogodb, in dejstvo, da so ZDA močna država, na katero je težko izvajati učinkovit mednarodni pritisk, zavirata sprejemanje Rimskega statuta MKS. Glede na to stališče ni toliko vprašljiva podpora MKS, temveč bolj čas, kdaj bodo ZDA podprle Rimski statut MKS. Takšna pričakovanja so glede na moje ugotovitve napačna iz dveh razlogov: dejstva, da ameriška politika ni ostala samo pri pasivni nepodpori MKS, temveč se je spremenila v aktivno politiko nasprotovanja in ščitenja avtonomije za vsako ceno, ter ugotovitev, da tudi ob menjavi oblasti ne moremo pričakovati radikalnih sprememb ameriške politike do MKS, saj lahko opazamo nastajanje medstrankarskega, pri tem imam v mislih republikansko in demokratsko stranko, konsenza odklonilni politiki do MKS.

Še bolj zanimivo je vprašanje, koliko lahko hegemon vpliva na uveljavljanje mednarodnih norm in koliko mednarodne norme omejujejo politiko hegemonu. Raziskave konkretnih vplivov ZDA na delovanje MKS se v svojem diplomskem delu ne lotevam natančneje, tako zaradi prostorske omejitve dela kot tudi zaradi dejstva, da je trenutno skoraj nemogoče ocenjevati posledice ameriške politike na delovanje MKS, saj je sodišče šele dobro začelo delovati. Čeprav se zavedam omejitve mojih dognanj na tem področju, lahko vseeno na podlagi raziskave pridem do nekaterih ugotovitev.

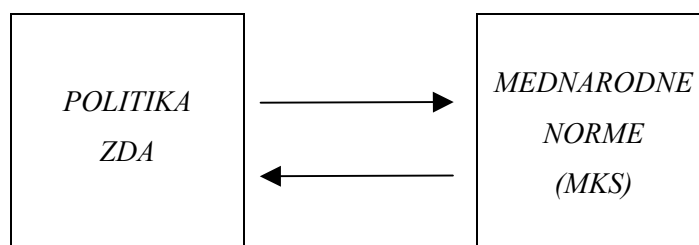
Prva ugotovitev je, da hegemon ne more ustaviti nadaljnjega širjenja utrjenih mednarodnih norm oziroma preprečiti delovanja mednarodnih organizacij, ki jih udejanjajo. MKS je bil kljub ameriškemu nasprotovanju ustanovljen, saj je za to obstajala širša podpora držav mednarodne skupnosti. Večja dilema je, koliko lahko hegemon vpliva na uspešnost širitve mednarodnih norm in samo delovanje mednarodne organizacije, torej vprašanje učinkovitosti MKS brez ameriške podpore. Temeljna ugotovitev je, da bi MKS bil vsekakor bolj učinkovit z ameriško podporo, predvsem zato, ker ZDA posedujejo učinkovita sredstva prisile (diplomatska, ekonomska in vojaška) in bi lahko utrdile mednarodno zavezanost organizaciji. Hkrati lahko ugotovimo, da ameriško nasprotovanje MKS učinkovitost organizacije tudi omejuje, kar je razvidno iz bilateralnih dogovorov, ki jih ZDA sklepajo z drugimi državami in s tem omejujejo pristojnost MKS, ter še bolj očitno iz ameriških groženj z vetom v Varnostnem svetu Združenih narodov (VS) in v primeru misije v Bosni in Hercegovini tudi z dejanskim negativnim glasom v VS.

Z vložitvijo veta na podaljšanje misije v Bosni in Hercegovini ter zavlačevanjem postopkov v VS, če ta ne bo odločno zaščitil ameriških državljanov, so ZDA razširile

svojo politiko na širše področje humanitarnih norm. ZDA tako niso omejevale samo MKS pri njegovem delovanju, temveč so posegle tudi na področje spoštovanja in širjenja mednarodnih humanitarnih norm na drugih področjih (npr. zagotavljanje miru). Hegemon lahko s svojo politiko negativno vpliva na uspešno delovanje mednarodne organizacije in zavira širjenje norm.

Po drugi strani tudi mednarodne humanitarne norme vplivajo na politiko hegemonu ter ga omejujejo pri njegovem delovanju. ZDA so leta 2005 sprejele kompromis v VS in s tem prenesle pristojnost nad zločini, storjenimi v Darfurju v Sudanu, na MKS.¹⁸³ Čeprav so se vzdržale pri glasovanju in so v izjavi jasno podale svoje mnenje, da MKS nima pristojnosti nad ameriškimi državljani, so s tem korakom priznale pomen MKS za razvoj mednarodnih humanitarnih norm ter pomen sodelovanja z drugimi državami pri njihovi nadaljnji širitvi.

Odnos med hegemonom in utrjenimi mednarodnimi normami je vzajemen. ZDA lahko s svojo politiko omejujejo uspešno uresničevanje mednarodnih humanitarnih norm ter delovanje MKS, prav tako pa norme omejujejo ZDA pri njihovem izvajanju politike, kar je grafično prikazano v skici 6.3.

Skica 6.3: Odnos med mednarodnimi normami in politiko ZDA na primeru MKS

Pomembno vprašanje je tudi, kakšno mesto zavzemajo mednarodne humanitarne norme v politiki ZDA. Primer MKS jasno kaže na to, da mednarodne humanitarne norme niso niti edini niti najpomembnejši dejavnik vpliva na odločanje v politiki ZDA, čeprav v veliki meri izhajajo iz ameriških notranjih vrednot. ZDA bolj cenijo lastno avtonomijo kot širjenje norm kazenske odgovornosti za najhujše kršitve humanitarnih norm, kar se vidi v široki podpori odklonilni politiki do MKS. Vprašanje, ki se postavlja, je, ali so ZDA opustile svojo podporo humanitarnim normam. Več argumentov je, ki bi

¹⁸³ Gre za resolucijo S/RES/1593 (2005), z dne 31. marca 2005.

lahko privedli do sklepa, da so za ZDA humanitarne norme popolnoma postranskega pomena in da dejansko delujejo proti njim; njihovo delovanje v VS, bilateralni dogovori in grožnje, da bodo državam odtegnili finančno pomoč, če jih ne podpišejo, ter notranja zakonodaja govorijo v prid trditvi, da so ZDA opustile humanitarne norme. Po drugi strani lahko njihova zavezanost finančni in logistični podpori MKTJ in MKTR, naporu za vzpostavitev odgovornosti posameznikov za najhujše zločine na nacionalni ravni na Haitiju, v Etiopiji in Burundiju ter stalno ponavljanje zavezanosti mednarodnim humanitarnim normam privedejo do ravno nasprotnega sklepa in trditve, da je MKS specifičen primer in da je v tem primeru potrebno odnos do mednarodne organizacije vsaj nekoliko ločiti od odnosa do norm, ki jih utrjuje.

Končni sklep diplomskega dela je, da mednarodne norme niso absolutna vodila v zunanji politiki države, tudi če je država njihov velik zagovornik na mednarodni ravni, temveč 'tekmujejo' z drugimi normami in interesi in od specifične situacije je odvisno, katere mednarodne norme ali interesi bodo prevladali. Ugotavljam, da je v primeru ZDA ključni interes avtonomija. Mednarodne humanitarne norme imajo vpliv na politiko ZDA vse dokler ne ogrožajo njene avtonomije, kar je jasno razvidno iz ameriške politike do mednarodnih sodišč, pristojnih za sojenje posameznikom, ki so odgovorni za najhujše kršitve humanitarnih norm.

SEZNAM VIROV

Primarni viri

1. Arhiv izjav za medije Mednarodnega kazenskega tribunala za nekdanjo Jugoslavijo, <http://www.un.org/icty/latest/> (25. maj 2005).
2. Atlantska listina (*Atlantic Charter*), sprejeta 14. avgusta 1941, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/atlantic.htm> (10. julij 2004).
3. Daytonski mirovni sporazum (*The Dayton Peace Accords on Bosnia*), sprejet 21. novembra 1995 v Daytonu, Ohio, podpisan 14. decembra 1995 v Parizu, <http://www1.umn.edu/humanrts/icty/dayton/daytonaccord.html> (28. avgust 2004).
4. Dogovor z jaltske konference (*The Yalta Conference Agreement*), 11. februar 1945, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/yalta.htm> (10. julij 2004).
5. Dopis Johna R. Boltona, ameriškega državnega podsekretarja za nadzor nad orožjem in mednarodno varnost, Generalnemu sekretarju OZN, 6. maja 2002, <http://www.amicc.org/docs/bolton.pdf> (14. julij 2004).
6. Dunajska konvencija o pogodbenem pravu (*Vienna Convention on the Law of Treaties*), sprejeta 23. maja 1969, v veljavi od 27. januarja 1980, <http://www.un.org/law/ilc/texts/treaties.htm> (5. maj 2005).
7. Govor predsednika Georga W. Busha 10. gorski diviziji (*10th Mountain Division*) v Fort Drumu, New York, 19. julija 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/07/20020719.html> (5. april 2004).
8. Izjava predsednika Clintona ob podpisu Rimskega statuta Mednarodnega kazenskega sodišča (*President Clinton Statement on Signature of the International Criminal Court Treaty*), Washington, 31. december 2000, http://www.amicc.org/docs/Clinton_Sign.pdf (13. julij 2004).
9. Izjava za medije, Ari Fleischer, predstavnik Bele hiše, 1. julij 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/07/20030701-6.html#7> (15. julij 2004).
10. Izjava za medije, Louise Arbour, glavna tožilka Mednarodnega kazenskega tribunala za nekdanjo Jugoslavijo, 27. maj 1999, <http://www.un.org/icty/>

- pressreal/p404-e.htm (25. maj 2005).
11. Izjava za medije, Philip T. Reeker, namestnik predstavnika State Departmenta, *U.S. and Romania Sign Article 98 Agreement*, 1. avgust 2002, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2002/12393.htm> (15. julij 2004).
 12. Izjava za medije, Richard Boucher, predstavnik State Departmenta, *Article 98 Agreements*, 23. september 2003, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/24331.htm> (15. julij 2004).
 13. Kellogg-Briandov pakt (*Kellogg-Briand Pact*), sprejet 27. avgusta 1928, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/kbpact/kbpact.htm> (10. julij 2004).
 14. Konvencija o mirnem reševanju mednarodnih sporov (*Convention for the Pacific Settlement of International Disputes*), sprejeta 29. julija 1899, <http://pca-cpa.org/ENGLISH/BD/1899.htm> (10. julij 2004).
 15. Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, A/RES/260A(III)), sprejeta 9. decembra 1948, v veljavi od 12. januarja 1951.
 16. Konvencija proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (*Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, A/RES/39/46), sprejeta 10. decembra 1984, v veljavi od 26. junija 1987.
 17. Konvencija za preprečevanje in kaznovanje terorizma (*Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism*), sprejeta 16. novembra 1937.
 18. Londonski dogovor (*London Agreement*), sprejet 8. avgusta 1945, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/proc/imtconst.htm> (10. julij 2004).
 19. Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (*International Covenant on Civil and Political Rights*, A/RES/2200A(XXI)), sprejet 16. decembra 1966, v veljavi od 23. marca 1976.
 20. Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, A/RES/2200A (XXI)), sprejet 16. decembra 1966, v veljavi od 3. januarja 1976.
 21. Moskovska deklaracija (*The Moscow Conference Joint Four-Nation Declaration*), 19. oktober 1943, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/moscow.htm> (10. julij 2004).

22. Osnutek resolucije Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov, S/1999/201 (1999), z dne 25. februarja 1999.
23. Osnutek resolucije Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov, S/2002/712 z dne 30. junija 2002.
24. Pakt Društva narodov (*The Covenant of the League of Nations*), sprejet 28. junija 1919, v veljavi od 10. januarja 1920, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm> (10. julij 2004).
25. Protokol proti plinskemu vojskovanju (Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare), sprejet 17. junija 1925, stopi v veljavo 8. februarja 1928, <http://www.cornnet.nl/~akmalten/gas1925.html> (10. julij 2004).
26. Resolucija Generalne skupščine Organizacije združenih narodov 260(III)B, 9. december 1948. (UN Doc. A/RES/260B(III)).
27. Resolucija Generalne skupščine Organizacije združenih narodov 3314(XXIX), 14. december 1974. (UN Doc. A/RES/3314(XXIX)).
28. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 780 (1992), 6. oktober 1993. (UN Doc. S/RES/780).
29. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 808 (1993), 22. februar 1993. (UN Doc. S/RES/808).
30. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 955 (1994), 8. november 1994. (UN Doc. S/RES/955).
31. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 1012 (1995), 28. avgust 1995. (UN Doc. S/RES/1012).
32. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 1357 (2001), 21. junij 2001. (UN Doc. S/RES/1357).
33. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 1410 (2002), 17. maj 2002. (UN Doc. S/RES/1410).
34. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 1418 (2002), 21. junij 2002. (UN Doc. S/RES/1418).
35. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 1420 (2002), 30. junij 2002. (UN Doc. S/RES/1420).

36. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 1422 (2002), 12. julij 2002. (UN Doc. S/RES/1422).
37. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 1487 (2003), 12. julij 2003. (UN Doc. S/RES/1487).
38. Resolucija Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov 1593 (2005), 31. marec 2005. (UN Doc. S/RES/1593).
39. Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča (*Rome Statute of the International Criminal Court*, UN Doc. A/CONF.183/9), sprejet 17. julija 1998, v veljavi od 1. julija 2002.
40. Sklepi konference v Dumbarton Oaksu o mednarodnemu miru in varnostni organizaciji (*Dumbarton Oaks Conversations on International Peace and Security Organization*), 7. oktober 1944, <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1944/441007a.html> (10. julij 2004).
41. Statut Mednarodnega kazenskega tribunala za pregon oseb, odgovornih za genocid in druge hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju Ruande, in državljanov Ruande, odgovornih za genocid in druge podobne kršitve, storjene na ozemlju sosednjih držav, med 1. januarjem 1994 in 31. decembrom 1994 (*Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other Such Violations Committed in the Territory of Neighboring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994*), S/RES/955 (1994), 8. november 1994.
42. Statut Mednarodnega kazenskega tribunala za pregon oseb, odgovornih za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, storjene na ozemlju nekdanje Jugoslavije od leta 1991 (*Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Former Yugoslavia since 1991*), S/RES/808 (1993), 25. maj 1993.
43. Statut Mednarodnega vojaškega sodišča (*Charter of the International Military Tribunal*), priložen kot aneks k londonskemu dogovoru (*London Agreement*), sprejetemu 8. avgusta 1945, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/proc/>

- imtconst.htm (10. julij 2004).
44. Statut Mednarodnega vojaškega sodišča za Daljni vzhod (*Charter of the International Military Tribunal for the Far East*), <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imtfech.htm> (10. julij 2004).
 45. Temeljna načela EU glede dogovorov med državami pristopnicami k Rimskemu statutu Mednarodnega kazenskega sodišča in Združenimi državami Amerike, ki zadevajo pogoje predaje oseb sodišču (*EU Guiding Principles concerning Arrangements between a State Party to the Rome Statute of the International Criminal Court and the United States Regarding the Conditions to Surrender of Persons to the Court*), http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/gac.htm#hr300902 (15. julij 2004).
 46. Splošna deklaracija človekovih pravic (*Universal Declaration of Human Rights, A/RES/217A(III)*), sprejeta in razglašena 10. decembra 1948.
 47. Ustanovna listina Združenih narodov (*Charter of The United Nations*), sprejeta 26. junija 1945, v veljavi od 24. oktobra 1945, <http://www.un.org/aboutun/charter> (12. marec 2004).
 48. Ustava Združenih držav Amerike (*The United States Constitution*), sprejeta 17. septembra 1787, v veljavi od 21. junija 1788, <http://www.house.gov/Constitution/Constitution.html> (13. julij 2004).
 49. Versajska mirovna pogodba (*the Versailles Treaty*), sprejeta 28. junija 1919, <http://history.acusd.edu/gen/text/versaillestreaty/vercontents.html> (10. julij 2004).
 50. Zakonu za zaščito ameriških vojakov (*American Servicemembers' Protection Act of 2002*), sprejet 23. in 24. julija 2002, stopi v veljavo 2. avgusta 2002, <http://www.state.gov/t/pm/rls/othr/misc/23425.htm> (15. julij 2004).
 51. Zapis 3982. zasedanja Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov, 25. februarja 1999 (S/PV.3982).
 52. Zapis 4563. zasedanja Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov, 30. junija 2002 (S/PV.4563).
 53. Zapis 4568. zasedanja Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov, 11. julija 2002 (S/PV.4568).
 54. Zaslihanje o Mednarodnem kazenskem sodišču pred senatnim odborom za zunanje zadeve (*Hearing on the United Nations International Criminal Court*

Before the Senate Committee on Foreign Relations), 105. zasedanje kongresa (1998), dostopno na LEXIS (17. marec 2004).

55. Zaslišanje veleposlanika Davida J. Schefferja o Mednarodnem kazenskem sodišču pred senatnim odborom za zunanje zadeve (*Hearing on the United Nations International Criminal Court Before the Senate Committee on Foreign Relations, statement of David J. Scheffer, Ambassador at Large for War Crimes Issues and Head of the U.S. Delegation to the U.N. Diplomatic Conference on the Establishment of a Permanent International Criminal Court*), 26. julij 2000, dostopno na LEXIS (17. marec 2004).

Sekundarni viri

1. Abbott, Kenneth W., Robert O. Keohane, Andrew Moravcsik, Anne-Marie Slaughter in Duncan Snidal (2001) The concept of legalization. V Goldstein, Judith, Miles Kahler, Robert O. Keohane in Anne-Marie Slaughter (ur.) *Legalization and world politics*, 17-35. Cambridge (Massachusetts) in London: MIT Press.
2. Arzt, Donna E. (1990) The Application of Human Rights Law in Islamic States. *Human Rights Quarterly* 12(2), 202-30.
3. Axelrod, Robert (1986) An Evolutionary Approach to Norms. *American Political Science Review* 80, 1095-111.
4. Bass, Gary Jonathan (2002) *Stay the Hand of Vengeance: The Politics of War Crimes Tribunals*. Princeton (New Jersey): Princeton University Press.
5. Bassiouni, Cherif M. (1987) *A Draft International Criminal Code and Draft Statute for an International Criminal Tribunal*. Dordrecht etc.: Martinus Nijhoff Publishers.
6. Bassiouni, Cherif M. (1998) *The Statute of the International Criminal Court: A Documentary History*. Irvington on Hudson (New York): Transnational Publishers, Inc.
7. Becker, Elizabeth (2002) U.S. Issues Warning to Europeans in Dispute Over New Court. *New York Times*, 26. avgust: A10.
8. Benko, Vlado (1992) Ideje in interesi v zunanji politiki ZDA. *Teorija in praksa*

- 29 (11-12), 1043-54.
9. Bennett, A. LeRoy in James K. Oliver (2002) *International Organizations: Principles and Issues*. 7th edition. Upper Saddle River (New Jersey): Pearson Education, Inc.
 10. Boekle, Henning, Volker Rittberger in Wolfgang Wagner (1999) Norms and Foreign Policy: Constructivist Foreign Policy Theory. *Tübinger Arbeitspapiere zur Internationalen Politik und Friedensforschung* 34a, dostopno na <http://www.uni-tuebingen.de/uni/spi/taps/tap34a.htm> (10. februar 2005).
 11. Bolton, John R. (2000) The Risks and Weaknesses of the International Criminal Court from America's Perspective. *Virginia Journal of International Law* 41(1), 186-203.
 12. Brown, Bartram S (1999) U.S. Objections to the Statute of the International Criminal Court: A Brief Response. *New York University Journal of International Law and Politics* 31(4), 855-91.
 13. Brown, Bartram S. (2000) The Statute of the ICC: Past, Present, and Future. V Sewall, Sarah B. in Carl Kaysen (ur.) *The United States and the International Criminal Court. National Security and International Law*, 61-84. Lanham, Boulder, New York, Oxford: American Academy of Arts and Sciences, Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
 14. Carr, Edward Hallett (1978) *Twenty Years Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*. London: MacMillan.
 15. Cassese, Antonio (1988): *Violence and Law in the Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
 16. Checkel, Jeffrey T. (1998a) Norms, Institutions and National Identity in Contemporary Europe. *ARENA Working Papers WP 98/16*, dostopno na http://www.arena.uio.no/publications/wp98_16.htm (10. februar 2005).
 17. Checkel, Jeffrey T. (1998b) The Constructivist Turn in International Relations Theory. *World Politics* 50, 324-48.
 18. Checkel, Jeffrey T. (1999) Why Comply? Constructivism, Social Norms and the Study of International Institutions. *ARENA Working Papers WP 99/24*, dostopno na http://www.arena.uio.no/publications/wp99_24.htm (10. februar 2005).
 19. Cobbah, Josiah A. M. (1987) African Values and the Human Rights Debate. *Human Rights Quarterly* 9(3), 309-31.

20. Congressional Press Releases (1998) *Helms Declares U.N. Criminal Court "Dead-on-Arrival" in Senate without U.S. Veto*, 26. marec 1998, dostopno na LEXIS.
21. Cortell, Andrew P. in James W. Davis (1996) How Do International Institutions Matter? The Domestic Impact of International Rules and Norms. *International Studies Quarterly* 40(4), 451-78.
22. Crossette, Barbara (1999) Tying Down Gulliver With Those Pesky Treaties. *New York Times*, 8. avgust: WK3.
23. Crossette, Barbara (2001) Powell Pledges Strong Support for Wide Spectrum of U.N. Activities. *New York Times*, 15. februar: A15.
24. Degan, V. Đ. (2000) *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
25. Donnelly, Jack (1986) International Human Rights: A Regime Analysis. *International Organization* 40(3), 599-642.
26. Evans, Graham in Jeffrey Newnham (1990) *The Dictionary of World Politics: A Reference Guide to Concepts, Ideas, and Institutions*. Hemel, Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
27. Finnemore, Martha (1996a) *National Interest in International Society*. Ithaca (New York) in London: Cornell University Press.
28. Finnemore, Martha (1996b) Constructing Norms of Humanitarian Intervention. V Katzenstein, Peter J. (ur.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, 153-85. New York: Columbia University Press.
29. Finnemore, Martha in Kathryn Sikkink (1998) International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization* 52(4), 887-917.
30. Galbraith, Jean (2003) The Bush Administration's Response to the International Criminal Court. *Berkeley International Law Journal* 21(3), 683-702.
31. Gelpi, Christopher (1997) Crime and punishment: The role of norms in crisis bargaining. *The American Political Science Review* 91(2), 339-60.
32. Gilpin, Robert (1981) *War and Change in World Politics*. Cambridge, New York in Melbourne: Cambridge University Press.
33. Goldstein, Judith, Miles Kahler, Robert O. Keohane in Anne-Marie Slaughter (2001) Introduction: Legalization and World Politics. V Goldstein, Judith, Miles Kahler, Robert O. Keohane in Anne-Marie Slaughter (ur.) *Legalization and world*

- politics*, 1-16. Cambridge (Massachusetts) in London: MIT Press.
34. Grieco, Joseph M. (1988) Anarchy and the limits of cooperation: A realist critique of the newest liberal institutionalism. *International Organization* 42(3), 485-507.
 35. Hebel, Herman von in Darryl Robinson (2002) Crimes Within the Jurisdiction of the Court. V Lee, Roy S. (ur.) *The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. Issues, Negotiations, Results*, 80-5. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.
 36. Held, David (2003a) The Changing Nature of International Law: Sovereignty Transformed?. V Held, David in Anthony McGrew (ur.) *The Global Transformations Reader: And Introduction to the Globalization Debate*. 2nd edition, 162-77. Cambridge: Polity Press.
 37. Huntington, Samuel P. (1982) American Ideals versus American Institutions. *Political Science Quarterly* 97(1), 1-37.
 38. Hurd, Ian (1999) Legitimacy and Authority in International Politics. *International Organization* 53(2), 379-408.
 39. Ikenberry, G. John in Charles A. Kupchan (1990) Socialization and hegemonic power. *International Organization* 44(3), 283-315.
 40. Josipović, Ivo, Davor Krapac in Petar Novoselec (2001) *Stalni međunarodni kazneni sud*. Zagreb: Narodne novine. Hrvatski pravni centar.
 41. Kant, Immanuel (1957) *Perpetual Peace*. New York: The Liberal Arts Press.
 42. Katzenstein, Peter J. (1996) Introduction: Alternative Perspectives on National Security. V Katzenstein, Peter J. (ur.) *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*, 1-32. New York: Columbia University Press.
 43. Keohane, Robert O., Andrew Moravcsik in Anne-Marie Slaughter (2001) Legalized dispute resolution: interstate and transnational. V Goldstein, Judith, Miles Kahler, Robert O. Keohane in Anne-Marie Slaughter (ur.) *Legalization and world politics*, 73-104. Cambridge (Massachusetts) in London: MIT Press.
 44. Koalicija američkih nevladinih organizacij za Mednarodno kazensko sodišče (*American Non-Governmental Organizations Coalition for the International Criminal Court – AMICC*), <http://www.amicc.org> (14. julij 2004).
 45. Kowert, Paul in Jeffrey Legro (1996) Norms, Identity, and Their Limits: A Theoretical Reprise. V Katzenstein, Peter J. (ur.) *The Culture of National*

- Security. Norms and Identity in World Politics*, 451-79. New York: Columbia University Press.
46. Krasner, Stephen D. (1993a) Sovereignty, Regimes, and Human Rights. V Rittberger, Volker (ur.) *Regime Theory and International Relations*, 139-67. Oxford: Clarendon Press.
 47. Krasner, Stephen (1993b) Westphalia and All That. V Goldstein, Judith in Robert O. Keohane (ur.) *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*, 235-64. Ithaca, New York: Cornell University Press.
 48. Krasner, Stephen D. (1995) Structural Causes and Regime Consequences: Regimes and Intervening Variables. V Krasner, Stephen D. (ur.) *International Regimes*, 1-22. Ithaca, New York: Cornell University Press.
 49. Kratochwil, Friedrich (1984) The Force of Prescriptions. *International Organization* 38(4), 685-708.
 50. Kratochwil, Friedrich in John Gerard Ruggie (1986) International Organization: A State of the Art on the Art of the State. *International Organization* 40(4), 753-75.
 51. Kupchan, Charles A. in Clifford A. Kupchan (1991) Concerts, Collective Security, and the Future of Europe. *International Security* 16(1), 114–61.
 52. Lee, Roy S. (2002) The Rome Conference and its Contributions to International Law. V Lee, Roy S. (ur.) *The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. Issues, Negotiations, Results*, 1-40. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.
 53. Legro, Jeffrey W. (1997) Which Norms Matter? Revitalising the »Failure« of Internationalism. *International Organization* 51(1), 31-63.
 54. Lipset, Seymour Martin (1997) *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*. New York: Norton.
 55. Lutz, Ellen L. in Kathryn Sikkink (2001) International Human Rights Law and Practice in Latin America. V Goldstein, Judith, Miles Kahler, Robert O. Keohane in Anne-Marie Slaughter (ur.) *Legalization and world politics*, 249-76. Cambridge (Massachusetts) in London: MIT Press.
 56. March, James G. in Johan P. Olsen (1998) The institutional dynamics of international political orders. *International Organization* 52(4), 943-69.
 57. McEvoy-Levy, Siobhán (2001) *American Exceptionalism and US Foreign*

- Policy: Public Diplomacy at the End of the Cold War*. New York: Palgrave.
58. McGrew, Anthony (1997) Globalization and territorial democracy: An Introduction. V McGrew, Anthony (ur.) *The Transformation of Democracy?*, 1-24. Cambridge: Polity Press.
 59. Meron, Theodor (1997) Answering for war crimes: Lessons from the Balkans. *Foreign Affairs* 76(1), 2-8.
 60. Meyer, Karl E. (2002) Criminal Thinking in Washington. *World Policy Journal* 19(2), 106-8.
 61. Mikuž, Metod (1976) Odporniška gibanja med drugo svetovno vojno v Evropi. V Krušič, Marjan (ur.) *Svetovna zgodovina. Od začetkov do danes*, 599-620. Ljubljana: Cankarjeva založba.
 62. Miyaoka, Isao (2000) *State Compliance With International Legitimate Norms: Wildlife Preservationist Pressures On Japanese Fishing*. CIAO Working Papers, dostopno na <http://www.ciaonet.org/isa/mii01/> (10. februar 2005).
 63. Moe, Terry (1990) Political Institutions: The Neglected Side of the Story. *Journal of Law, Economics, and Organization* 6(1), 213–53.
 64. Moravcsik, Andrew (1997) Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization* 51(4), 513-53.
 65. Moravcsik, Andrew (2000) The Origins of Human Rights Regimes: Democratic Delegation in Postwar Europe. *International Organization* 54(2), 217-52.
 66. Morgenthau, Hans (1995) *Politika med narodi: Borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.
 67. Murphy, Sean D. (2002a) U.S. Pressure on Serbia to Transfer ICTY Indictees. *The American Journal of International Law* 96(3), 729-30.
 68. Murphy, Sean D. (2002b) State Department views on the future for war crimes tribunals. *The American Journal of International Law* 96(2), 482-84.
 69. Murphy, Sean D. (2003) Efforts to Obtain Immunity from ICC for U.S. Peacekeepers. *The American Journal of International Law* 96(3), 725-29.
 70. Noyes, John E. (1999) From The Hague to Rome: The International Criminal Court in Historical Context. *American Criminal Law Review* 36(2), 220-30.
 71. Nye, Joseph S. (1990) Soft Power. *Foreign Policy* 80, 153-71.
 72. O'Neill, Kate, Jörg Balsiger in Stacy D. VanDeveer (2004) Actors, Norms, and Impact: Recent International Cooperation Theory and the Influence of the Agent

- Structure Debate. *Annual Review of Political Science* 7, 149–75.
73. Orentlicher, Diane F. (1991) Settling Accounts: The Duty to Prosecute Human Rights Violations of A Prior Regime. *Yale Law Journal* 100(8), 2537-69.
 74. Orentlicher, Diane (1998) U.S. Cheats Justice in Opposing World Court. *L.A. Times*, 30. avgust: M2.
 75. Osiander, Andreas (2001) Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth. *International Organization* 55(2), 251-87.
 76. Pace, William in Mark Thieroff (2002) Participation of Non-governmental Organizations. V Lee, Roy S. (ur.) *The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. Issues, Negotiations, Results*, 391-398. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.
 77. Pease, Kelly-Kate S. (2003) *International Organizations: Perspectives on Governance in the Twenty-First Century*. Upper Saddle Ricer (New Jersey): Prentice Hall.
 78. Pisik, Betsy (1998) Global Court is No Done Deal. Conferees on Criminal Tribunal Confront “Difficult Issues”. *Washington Times*, 15. junij: A15.
 79. Power, Samantha (2000) The United States and Genocide Law: A History of Ambivalence. V Sewall, Sarah B. in Carl Kaysen (ur.) *The United States and the International Criminal Court. National Security and International Law*, 165-78. Lanham, Boulder, New York, Oxford: American Academy of Arts and Sciences, Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
 80. Price, Richard in Nina Tannenwald (1996) Norms and Deterrence: The Nuclear and Chemical Weapons Taboos. V Katzenstein, Peter J. (ur.) *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*, 114-52. New York: Columbia University Press.
 81. Putnam, Robert D. (1988) Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games. *International Organization* 42(3), 427-60.
 82. Reus-Smit, Chris (1996) *The constructivist turn: critical theory after the Cold War*. Working Paper No. 1996/4. Australian National University, Department of International Relations, dostopno na rspas.anu.edu.au/ir/working%20papers/96-4.pdf (10. februar 2005).
 83. Risse, Thomas in Kathryn Sikkink (1999) The Socialization of International Human Rights Norms into Domestic Practices: Introduction. V Risse, Thomas,

- Stephen Ropp in Kathryn Sikkink (ur.) *The Power of Human Rights*, 1-38. Cambridge: Cambridge University Press.
84. Risse-Kappen, Thomas (1996) Collective Identity in a Democratic Community: The Case of NATO. V Katzenstein, Peter J. (ur.) *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*, 357-99. New York: Columbia University Press.
 85. Roth, Kenneth (2002) Does International Law No Longer Serve US Interests?. *New Perspectives Quarterly* 19(4), 55-60.
 86. Sadat, Leila Nadya (2000) The Evolution of the ICC: From The Hague to Rome and Back Again. V Sewall, Sarah B. in Carl Kaysen (ur.) *The United States and the International Criminal Court. National Security and International Law*, 31-50. Lanham, Boulder, New York, Oxford: American Academy of Arts and Sciences, Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
 87. Scheffer, David J. (1996) International Judicial Intervention. *Foreign Policy* 102, 34-52.
 88. Scheffer, David (2002) Staying the Course With the International Criminal Court. *Cornell International Law Journal* 47(1), 60-95.
 89. Schimmelfennig, Frank (2002) Introduction: The Impact of International Organizations on the Central and Eastern European States – Conceptual and Theoretical Issues. V Linden, Ronald H. (ur.) *Norms and Nannies. The Impact of International Organizations n the Central and East European States*, 1-29. Lanham, Boulder, New York in Oxford: Rownan & Littlefield Publisher, Inc.
 90. Schmitt, Eric (1998) Pentagon Battles Plans for International War Crimes Tribunal. *New York Times*, 14. april: A11.
 91. Schmitz, Hans Peter in Kathryn Sikkink (2002) *International Relations Theory and Human Rights*, dostopno na www.polisci.umn.edu/courses/spring2001/4485/ir2.pdf (10. februar 2005).
 92. Shklar, Judith N. (1986) *Legalism: Law, Morals, and Political Trials*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press.
 93. Smith, Bradley F. (1981) *The American Road to Nuremberg: The Documentary Record, 1944-1945*. Stanford: Hoover Press Publication.
 94. Smith, Steve in John Baylis (2001) Introduction. V Baylis, John in Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics. An Introduction to International*

- Relations. Second Edition*, 1-12. Oxford, New York.: Oxford University Press.
95. Sruck, Vlado (1995) *Leksikon politike*. Maribor: Založba Obzorja.
 96. Strange, Susan (1995) *Države in trgi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
 97. Taylor, Telford (1970) *Nuremberg and Vietnam. An American Tragedy*. Chicago: The New York Times Company.
 98. Thakur, Ramesh (2001) Global Norms and International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross* 841, 19-44.
 99. The Economist Global Agenda (2002) Tipping the scales of justice. *Economist*, 3. julij: 1.
 100. Vincent, R. J. (1991) *Human Rights and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
 101. Waltz, Kenneth N. (1979) *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley.
 102. Wedgwood, Ruth (1998) Fiddling in Rome: America and the International Criminal Court. *Foreign Affairs* 77(6), 20-4.
 103. Wedgwood, Ruth (2000) The Constitution and the ICC. V Sewall, Sarah B. in Carl Kaysen (ur.) *The United States and the International Criminal Court. National Security and International Law*, 119-37. Lanham, Boulder, New York, Oxford: American Academy of Arts and Sciences, Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
 104. Weissbrodt, David, Joan Fitzpatrick in Frank Newman (2001) *International Human Rights: Law, policy, and process*. 3rd edition. Cincinnati (Ohio): Anderson Publishing Co.
 105. Weller, Marc (2002) Undoing the global constitution: UN Security Council Action on the International Criminal Court. *International Affairs* 78(4), 693-712.
 106. Wendt, Alexander (1992) Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization* 46(2), 391-425.
 107. Weschler, Lawrence (2000) Exceptional Cases in Rome: The United States and the Struggle for an ICC. V Sewall, Sarah B. in Carl Kaysen (ur.) *The United States and the International Criminal Court. National Security and International Law*, 85-114. Lanham, Boulder, New York, Oxford: American Academy of Arts and Sciences, Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

108. Zagorac, Dean (2002a) MKS kot grožnja mednarodnemu miru. *Pravna praksa* 26, 3.
109. Zagorac, Dean (2000b) Popolna imuniteta za državljane ZDA?. *Pravna praksa* 31, 14 in 31.
110. Zagorac, Dean (2003) Zgodovinski pregled prizadevanj za ustanovitev mednarodnega kazenskega sodišča. V Zagorac, Dean (ur.) *Rimski statut Mednarodnega kazenskega sodišča in drugi dokumenti z uvodnimi pojasnili*, 55-74. Ljubljana: Amnesty International Slovenije.
111. Zimmermann, Andreas (1998) The Creation of a Permanent International Criminal Court. V Frowein, Jochen A., Rüdiger Wolfrum in Christiane Philipp (ur.) *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Volume 2, 169-237. London, The Hague in Boston: Kluwer Law International.
112. (1998) *Basic facts about the United Nations*. New York: Department of Public Information, United Nations.
113. (2000) *Elections around the world. Elections in Serbia and Montenegro*. Electionworld.org, <http://www.electionworld.org/yugoslavia.htm> (20. maj 2005).
114. (2003) *Chronology of ICC-Related Legislation*. Washington Working Group on the ICC - WICC, http://www.amicc.org/docs/Leg_chron8_02_02.pdf (14. julij 2004).
115. (2004) *U.S. Public Opinion and the ICC*. American Non-Governmental Organizations Coalition for the International Criminal Court – AMICC, http://www.amicc.org/docs/WICC_USpublicOp.pdf (14. julij 2004).

Predavanja

1. Roy S. Lee, glavni sekretar rimske diplomatske konference pooblaščenec o ustanovitvi Mednarodnega kazenskega sodišča. *Future of the ICC*, Univerza Yale, New Haven, ZDA, 24. marec 2004.